

АДВОКАТСКИ ПРЕГЛЕД

Издание на Висшия адвокатски съвет

БРОЙ 5

НОЕМВРИ
2025

Висш адвокатски съвет
Адвокатски преглед
Брой 5 / ноември 2025 г.

- © Венцислава Желязкова, автор, 2025
- © Спас Спасов, автор, 2025
- © Маргарита Балабанова, автор, 2025
- © Радослав Иванов, автор, 2025
- © Цвета Гаврилова, автор, 2025
- © Яна Аргиропулос, дизайн на корицата и оформление, 2025

ISSN 1313-7204

Съдържание

Встъпление	4
Компетентност, признаване и допускане изпълнение на съдебни решения по дела за издръжка с международен елемент Венцислава Желязкова	5
Принудителни административни мерки. За някои особености при прилагането им по Закона за движение по пътищата Спас Спасов	74
Налице ли е съпричиняване на вредата при непоставен обезопасителен колан от малолетен Маргарита Балабанова	101
Относно правомощието на министъра на здравеопазването да отнеме разрешението за осъществяване на лечебна дейност Радослав Иванов	127
Правото на напускане на съдружник или акционер при преобразуване в дружество от друга държава членка Цвета Гаврилова	141

ВСТЪПЛЕНИЕ

Брой №5/2025 на списание „Адвокатски преглед“ е посветен на актуални проблеми от материята на международното частно право, търговското право и административното правораздаване. Статиите в броя разглеждат практико-приложни въпроси, свързани с компетентност, признаване и допускане изпълнение на съдебни решения по дела за издръжка с международен елемент; **особености на принудителни административни мерки при прилагането им по Закона за движение по пътищата**; преглед на доктрината и съдебната практика относно това дали е съпричиняване на вредата от малолетен при непоставен обезопасителен колан в светлината на Тълкувателно дело № 1/2024 г. на ОСГТНК на ВКС; **правото на напускане на съдружник или акционер при преобразуване в дружество от друга държава членка**. Отделно изследване е посветено на правомощията на министъра на здравеопазването, **чл. 51 от Закона за лечебните заведения, при отнемане разрешението за осъществяване на лечебна дейност**. Автори в настоящия брой са: доц. д-р Венцислава Желязкова; д-р Спас Спасов, съдия; гл. ас. д-р Маргарита Балабанова; ас. д-р Радослав Иванов, и Цвета Гаврилова, адвокат.

От редакционния съвет

КОМПЕТЕНТНОСТ, ПРИЗНАВАНЕ И ДОПУСКАНЕ ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СЪДЕБНИ РЕШЕНИЯ ПО ДЕЛА ЗА ИЗДРЪЖКА С МЕЖДУНАРОДЕН ЕЛЕМЕНТ

Венцислава Желязкова*

Резюме: С оглед прякото приложение на Регламент (ЕО) № 4/2009 относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка, в статията са разгледани разпоредбите относно компетентността на съдилищата на държавите членки на ЕС по дела с предмет задължения за издръжка с международен елемент. Алтернативните критерии за компетентност, установени в Регламент № 4/2009, имат универсален и императивен характер. Направен е анализ на съотношението и приложното поле на различните основания за международна компетентност. Обръща се внимание на практиката на Съда на ЕС по тълкуване на нормите на Регламент № 4/2009. Разглежда се взаимовръзката между нормите за компетентност и тези на приложимото право съгласно Хагския протокол от 2007 г. за приложимото право към задълженията за издръжка. Предмет на анализ е нормативната уредба относно признаването и допускането изпълнението в България на решения по дела за издръжка, постановени от съдилищата на държавите членки на ЕС и от съдилища на трети държави, както и условията за признаване на решения на българските съдилища в друга държава.

Ключови думи: международна компетентност; задължение за издръжка; семейни, родствени брачни отношения и отноше-

---

* Доцент по международно частно право, доктор по право. Адвокат от Софийска адвокатска колегия.

ния по сватовство; обичайно местопребиваване; кредитор по дело за издръжка; чуждестранно съдебно решение; допускане до изпълнение.

JURISDICTION, RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF FOREIGN JUDGEMENTS ON TRANSNATIONAL MAINTENANCE OBLIGATIONS

Ventsislava Jelyazkova

Resume: In view of the direct effect of the Council Regulation (EC) No 4/2009 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations, the essential issues on jurisdiction of the EU member state courts on international maintenance obligations, are examined. The jurisdiction rules previewed in the Regulation No 4/2009 are universal and mandatory. The interrelation and the application of the different grounds of jurisdiction are analyzed. The ECJ case-law on construing the provisions of Regulation No 4/2009 is considered. The interconnection between the jurisdiction rules and those of the Hague Protocol 2007 on the law applicable to maintenance obligations, is examined. The rules for recognition and enforcement in Bulgaria of foreign judgements issued by EU courts and courts of third states are analyzed, as well as the grounds for recognition and enforcement of Bulgarian judgements in EU member states and third states.

Key words: jurisdiction; maintenance obligation; family relationship, parentage, marriage and affinity; habitual residence; creditor in maintenance obligation; foreign judgement; recognition and enforcement

I. НОРМАТИВНА УРЕДБА

В правната теория и съдебна практика вече е утвърдено понятието „международно частно право на ЕС“, чието изграждане започна още през втората половина на XX век. Създаването на съвместими норми относно международната компетентност и приложимото право към различните типове частни правоотношения с международен елемент, които норми имат действие във всяка една държава членка, е не само средство за постигане на целите на ЕС – сигурност и правосъдие за гарантиране свободата на движение на хората, но създава и предвидимост за правните субекти. Признаването и допускането изпълнението на съдебни решения в държава, различна от държавата на постановилия ги съд в рамките на международното частно право на ЕС, се основава на принципа, че чуждестранните съдебни решения следва да бъдат равнопоставени с постановените в държавата членка, в която се искат признаване и допускане на изпълнение.

Макар процесът на създаване и развитие на единно „европейско“ международно частно право в областта на семейните правоотношения да е доста труден и продължителен поради националните различия на държавите членки, приемането на общи процесуални правила за трансграничните спорове, свързани със задълженията за издръжка, беше постигнато на сравнително ранен етап с приемането на Регламент № 4/2009 относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка (по-нататък „Регламент № 4/2009“).

Прилагането на разпоредбите на Регламент № 4/2009 от компетентните органи на държавите членки, както и на всеки друг акт на ЕС, предполага и изисква автономно тълкуване на термините и понятията, съдържащи се в него. Това основно правило, подчертавано многократно от Съда на Европейския съюз (ЕС), има за цел еднаквото действие на нормативния акт в държавите членки, което е от значение за взаимното доверие между правосъдните органи. Съдът на ЕС е оправомощен по силата на ДФЕС да дава автономно тълкуване на акто-

вете на ЕС, поради което решенията на СЕС, наред със самия нормативен акт, представляват нормативната база при прилагането на съответните норми.

Определянето на компетентността на сезирания съд по дело с международен елемент (наричана по-надолу „международна компетентност“ въпреки неточността на израза) е една от предпоставките за допустимост на иска. При уеднаквените правила в рамките на ЕС относно приложимото право към частното правоотношение (относно договорните правоотношения, извъндоговорните правоотношения, развода, издръжката), сезирането на съд на една или друга държава членка не оказва влияние върху приложимото материално право към правоотношението. (Този принцип има и своите изключения при дела за издръжка.) При алтернативните основания за компетентност преценката за предявяване на иска пред съда на една или друга държава членка би могла да се базира на различни фактори: бързина на производството, размер на съдебни такси, последващо изпълнение на съдебното решение с оглед активите на ответника и редица други.

Компетентността на съдилищата на държавите членки по дела за издръжка е обект на уредба от актовете на ЕС и преди приемане на специалния регламент относно издръжката: Брюкселската конвенция от 1968 г. относно компетентността и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела и последвалият Регламент (ЕО) № 44/2001 относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела. Макар от приложното поле на Брюкселската конвенция от 1968 г. и от Регламент № 44/2001 да са изключени имуществените права, произтичащи от семейни правоотношения, чл. 5, пар. 2 от Брюкселската конвенция и чл. 5, пар. 2 от Регламент № 44/2001 предвиждат специална компетентност по дела за издръжка (паралелна компетентност) като алтернатива на общата компетентност на съда на държавата по местоживеенето на ответника: иск за издръжка срещу лице с местоживеене в държава членка може да бъде предявен пред съда на държавата по местоживеенето или обичайното местопребиваване на креди-

тора на издръжката. Член 5, пар. 2 от Регламент № 44/2001 предвиждаше и допълнителна възможност – компетентност на съда, сезиран с иск за гражданското състояние на лицето, в случай че искът за издръжка е свързан с производството по гражданско състояние. В доклада по приемане на Брюкселската конвенция проф. Јенард посочва, че съдът на държавата по местоживеенето на кредитора, съответно неговото обичайно местопребиваване, е в най-добро положение за преценка на нуждите и обхвата на дължимата издръжка. Следва да се подчертае, че правилата за компетентност по дела за издръжка, предвидени в Брюкселската конвенция и Регламент № 44/2001, намираха приложение само в случай че ответникът има местоживеене в коя да е държава членка на ЕС.

Прегледът на горепосочените разпоредби има значение не само от познавателна гледна точка, а и от практическа такава: доколкото има съвпадение между нормите, съдържащи се в Брюкселската конвенция и Регламент № 44/2001 с тези на Регламент № 4/2009, тълкуването, дадено от СЕС на разпоредбите на Брюкселската конвенция и Регламент № 44/2001, се прилага и относно съвпадащите разпоредби на Регламент № 4/2009.

Регламент № 4/2009 е комплексен регламент, т.е. урежда международната компетентност по дела за издръжка, приложимото право и признаването и изпълнението на съдебни решения, постановени в държава, различна от тази, в която се търси изпълнение. Приложимото право е уредено само в един текст – чл. 15 от Регламента, според който приложимото право към задължението за издръжка се урежда от Хагския протокол от 2007 г. относно приложимото право към задължението за издръжка¹. Независимо от обстоятелството, че въпросът за приложимото право към задължението за издръжка е въпрос по същество на спора и се определя, след като съдът вече се е обявил за компетентен на основанията, предвидени в Регламента, връзката между двата акта (Хагския протокол 2007 г. и Регламент № 4/2009) е съществена как-

¹ Зидарова, Й. Приложимо право към задълженията за издръжка по Регламент № 4/2009 на Съвета. – Юридически свят, 2020, № 1, стр. 11–56.

то поради съвпадането на някои от критериите за определяне на компетентността и на приложимото право, така и поради възможността приложимото право към издръжката да бъде това на сезирания съд при алтернативните основания за компетентност на съда. Едно от основанията за международна компетентност на съд на държава членка по дела за издръжка е обичайното местопребиваване на кредитора (чл. 3, б. „б“ от Регламент № 4/2009); съгласно чл. 3, ал. 1 от Хагския протокол 2007 г. общото правило за приложимо право към задълженията за издръжка е това по обичайното местопребиваване на кредитора. Следователно налице е възможност сезираният от ищеца съд да приложи собственото си материално право, което е предвидимо за страната, а и сезираният съд е улеснен при решаване на спора по същество. Хагският протокол 2007 г. е изработен в рамките на Хагската конференция по международно частно право и по своята същност представлява международен договор относно приложимото право към издръжката, като актът е открит за присъединяване от държавите. От 1 август 2013 г. Хагският протокол е действащо право във всички държави членки (с изключение на Дания и Великобритания преди напускането на последната от ЕС) поради присъединяването на Европейския съюз като международна икономическа организация към Хагския протокол 2007 г. (от 2007 г. Европейският съюз е член на Хагската конференция по международно частно право, при което присъединяването на ЕС към която и да е Хагска конвенция има за последица присъединяването на всяка една държава членка). Към Хагския протокол 2007 г. са се присъединили чрез декларация и последваща ратификация още Сърбия (2013 г.), Украйна (2022 г.), Казахстан (2016 г.), Бразилия (2017 г.). Великобритания не се е присъединила към Хагския протокол 2007 г. и след напускането на ЕС. Считано от датата на присъединяване на съответната държава нейните съдилища прилагат Хагския протокол 2007 г. за определяне на приложимото право към задължения за издръжка. Регламент № 4/2009 предвижда различен режим за признаване и допускане изпълнението в държава членка на постановени в друга държава членка съдебни решения по дела

за издръжка в зависимост от това дали държавата членка е обвързана от Хагския протокол 2007 г. – за съдебни решения, постановени в държави членки, обвързани от Хагския протокол 2007 г., е премахната екзекватурата, докато за съдебни решения, постановени в държави членки, които не са обвързани от Хагския протокол 2007 г., е предвидена т.нар. „опростена екзекватура“ (каквато съществуваше и по Регламент № 44/2001 относно признаването и изпълнението на решения по граждански и търговски дела, постановени в държави членки). По отношение на Дания се прилагат разпоредбите на Регламент № 4/2009 относно компетентността, признаването и допускането на изпълнение на съдебни решения за издръжка. На практика към настоящия момент това означава, че решенията, постановени в Дания, която не е обвързана от Хагския протокол 2007 г., ще се признават и допускат до изпълнение във всяка една държава членка чрез „опростена екзекватура“ (чл. 23 – чл. 38 от Регламент № 4/2009 г.; по отношение на Дания не се прилагат и разпоредбите на Регламент № 4/2009 относно административното сътрудничество между органите на държавите членки (глава VII от Регламент № 4/2009).

Международната компетентност, признаването и допускането на изпълнението на съдебни решения по дела за издръжка е предмет на уредба и от други международни актове, което налага разграничение между обхвата и тяхното приложното поле с тези на Регламент № 4/2009. Самият Регламент № 4/2009 в чл. 69 урежда връзката със съществуващите международни конвенции. На първо място Регламент № 4/2009 не засяга прилагането на двустранните и многостранните конвенции, по които съответната държава членка е страна, доколкото тези споразумения са съвместими с Договора за функциониране на ЕС. Що се отнася до двустранните договори между държавите членки, разпоредбите на Регламент № 4/2009 имат примат (чл. 69, ал. 2 от Регламент № 4/2009).

Какви са взаимоотношението и действието на международни конвенции, по които държавите членки са страни:

– **Луганската конвенция от 2007 г.** относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по

граждански и търговски дела, по която страни са Европейският съюз (т.е. всички държави, членки на ЕС), Швейцария, Норвегия и Исландия, предвижда специална компетентност по дела за издръжка (наред с общата компетентност по местоживеенето на ответника) – компетентност на съда на държавата – страна по Луганската конвенция, в която са местоживеенето или обичайното местопребиваване на кредитора (чл. 5, ал. 2 от Луганската конвенция). Основанията за специална компетентност по дела за издръжка съгласно Конвенцията от Лугано частично съвпадат с тези по Регламент № 4/2009. Според чл. 64, пар. 1 от Конвенцията от Лугано същата не засяга прилагането от държавите членки на действащия към този момент Регламент № 44/2001, както и всяко изменение по този Регламент, което правило е съответно приложимо и за Регламент № 4/2009. Компетентността на съда в държавите – страни по Конвенцията от Лугано (Швейцария, Норвегия, Исландия) по дела за издръжка с международен елемент, ще се определя съгласно Конвенцията. Съгласно Протокол II (Официален вестник L 339/2007 г., стр. 27) към Луганската конвенция във връзка с присъединяването на ЕС към нея и с цел еднообразното тълкуване и прилагане на разпоредбите ѝ, СЕС е оправомощен да се произнася по преюдициални запитвания относно прилагането на Луганската конвенция от съдилищата на държавите членки.

Интерес представлява разпоредбата на чл. 64, ал. 2, б. „б“ от Луганската конвенция, съгласно който същата се прилага при отвод за висящ процес и свързани искове тогава, когато са сезирани съдилищата на държава, която прилага Конвенцията, и съд на държава, в която се прилагат актовете на ЕС, включително и Регламент № 4/2009. По преюдициално запитване, отправено от съд в Германия, при висящ процес за издръжка пред съд в Германия и такъв в Швейцария, Съдът на ЕС приема, че сезираният съд в Германия следва да приложи Луганската конвенция, съответно чл. 27 от Конвенцията; тази разпоредба има „обективен и автоматичен характер и се основава на хронологичния ред, в който са сезирани съответните съдилища“ (Дело C-467/16 Brigitte Schlomp). Прецен-

ката се извършва въз основа на Луганската конвенция, тъй като съответната разпоредба на Регламент № 4/2009 би се приложила само ако са сезирани съдилищата на две държави членки. Кой съд е първият сезиран, както и задължението на втория сезиран съд (този в Германия) да спре производството, се преценява съгласно Луганската конвенция (чл. 27, чл. 30 от Конвенцията). Признаването и изпълнението на решение за издръжка, постановено в Швейцария и Исландия като държави, страни по Луганската конвенция, в държава, членка на ЕС, ще се осъществява по реда на Луганската конвенция. По реда на тази конвенция ще бъде и признаването и изпълнението в Швейцария и Исландия на решение, постановено в държава, членка на ЕС. Съгласно чл. 67 от Луганската конвенция всяка държава – страна по нея, може да се присъедини към международна конвенция относно компетентността, признаването и изпълнението на решения в специфични области. Норвегия (от 2013 г.) се е присъединила към посочената по-долу Хагска конвенция за международно събиране на издръжка 2007 г. (Швейцария и Исландия не са се присъединили към Хагската конвенция 2007 г.), поради което по отношение на решения за издръжка, постановени в Норвегия, признаването и изпълнението ще се осъществяват по реда на Хагската конвенция 2007 г.

– **Хагска конвенция за международно събиране на издръжка на деца и други членове на семейството 2007 г.**² (Хагска конвенция 2007 г.). Целта на Хагската конвенция за международно събиране на издръжка е да бъде уеднаквен режимът между присъединилите се държави за улесняване събирането

² Хагските конвенции се предоставят на държавите за присъединяване след Обяснителен доклад, изготвен от експертна група, определена от Хагската конференция по международно частно право. Обяснителният доклад има съществено значение при тълкуване на Конвенцията. Обяснителният доклад към Хагския протокол 2007 г. е изготвен от Andrea Vonomi. Обяснителният доклад към Хагската конвенция за международно събиране на издръжка 2007 г. е изготвен от експертна група начело с Alegria Boras и Jennifer Degeling. Обяснителните доклади са достъпни на сайта на Хагската конференция по международно частно право. На същия сайт към всяка конвенция е приложен списък на присъединилите се държави.

на издръжка, и то най-вече за деца, като по отношение на държавите съдоговорителки Хагската конвенция 2007 г. заменя Хагската конвенция относно признаването и изпълнението на съдебни решения, свързани със задължения за издръжка от 1973 г., Хагската конвенция от 1958 г. относно признаването и изпълнението на съдебни решения, свързани със задължения за издръжка към деца, Конвенцията от 1956 г. на ООН за събирането на издръжка в чужбина (чл. 48 и 49 от Хагската конвенция 2007 г.). В отношенията между държавите, които не са се присъединили към Хагската конвенция 2007 г. и са страни по горепосочените конвенции, последните ще продължат да се прилагат. България не е страна по нито една от конвенциите, предхождащи Хагската конвенция от 2007 г.

ЕС се е присъединил към Хагската конвенция 2007 г. с Решение на Съвета от 2011 г., като Хагската конвенция е в сила за всички държави членки на ЕС, с изключение на Дания, считано от 1 август 2014 г. Дания се е присъединила към Хагската конвенция 2007 г. впоследствие, като Конвенцията е в сила за Дания, считано от 1 октомври 2005 г.

Както се посочва в Обяснителния доклад към Хагската конвенция 2007 г., „вярно е, че проблеми във връзка със задължения за издръжка могат да възникнат на основание различни семейни отношения, родителство, родство (сватовство), но болшинството от исковете са свързани с издръжката за деца“. Конвенцията не урежда и не съдържа правила относно международната компетентност по дела за издръжка. Конвенцията има за предмет: признаването и изпълнението на решения за издръжка и ефективни мерки за тяхното бързо изпълнение; сътрудничество между административните органи на държавите съдоговорителки за подаване на молби чрез тези органи за признаване и изпълнението на постановени решения за издръжка, включително подаване на молба чрез административен орган на държава съдоговорителка за получаване на решение за издръжка в друга държава – страна по Конвенцията. Все пак Конвенцията при регламентиране основанията за признаване и изпълнение взема предвид и компетентността на съда, постановил решението за издръжка (чл. 20 от Хаг-

ската конвенция 2007 г.). Съгласно чл. 51, пар. 4 от Хагската конвенция 2007 г. тя не засяга прилагането на инструментите на ЕС относно признаването и допускането изпълнението на решения за издръжка, независимо дали тези инструменти са приети преди или след присъединяването към Конвенцията; решенията по задължение за издръжка, постановени от съд на държава членка, ще се признават и допускат до изпълнение в друга държава членка, съгласно Регламент № 4/2009. Съществува определена зависимост между Регламент № 4/2009 и Хагската конвенция 2007 г.: в определени случаи, както ще видим по-долу, Регламентът свързва компетентността при иск за изменение на издръжката в зависимост от това дали първоначалното решение е постановено в държава – страна по Хагската конвенция от 2007 г.

II. РЕГЛАМЕНТ № 4/2009 НА СЪВЕТА ОТНОСНО КОМПЕТЕНТНОСТТА НА СЪДИЛИЩАТА НА ДЪРЖАВИТЕ ЧЛЕНКИ ПО ВЪПРОСИ, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАДЪЛЖЕНИЯ ЗА ИЗДРЪЖКА

1. Предметен обхват на Регламент № 4/2009 (чл. 1, пар. 1 от Регламента) относно компетентността на съдилищата на държавите членки по дела за издръжка

Регламент № 4/2009 се прилага към задължения за издръжка, произтичащи от семейни, родствени, брачни отношения и отношения на сватовство. Регламентът не съдържа определение на **понятието „издръжка“**, което следва да се тълкува автономно (Съображение 11 от Регламент № 4/2009). От практиката на СЕС по прилагане на Брюкселската конвенция от 1968 г. и Регламент № 44/2001 относно дела за издръжка, както и от съдържанието на Хагските конвенции и Обяснителните доклади към тях, доколкото последните представляват част от международното частно право на държавите членки, задължението за издръжка представлява имуществено задължение и е предназначено за осигуряване нормални условия на живот и достатъчно средства на лицето предвид семейната и социалната среда, в която то трябва да живее, като задължението се основава на семейни и родствени, а не

на облигационни отношения. Задължението за издръжка на деца от техните родители е свързано и с родителската отговорност, която предполага грижа за личността и имуществото на детето.

Относно задължението за издръжка, основано на семейни отношения за лица, различни от децата, в две първоначални свои решения СЕС разграничи задължението за издръжка от имуществените отношения между съпрузи – Решение по Дело C-120/79 Cavel и Решение по Дело C-220/95 Antonius van den Boogaard. СЕС приема, че ако задължението има за предназначение да осигури необходимите средства съобразно нуждите на страната по правоотношението, като се вземат предвид възможностите на насрещната страна, то налице е задължение за издръжка, а не се касае за имуществени отношения между съпрузи (т. 5 от Решението по дело C-120/79 и т. 22 от Решение по Дело C-220/95). Това тълкуване се поддържа в постоянната практика на СЕС и към настоящия момент.

В законодателствата на някои държави е предвидено т.нар. „обезщетение“ на съпруг/съпруга в случай на развод, чието предназначение е да компенсира различията в условията на живот на съпруга/съпругата, причинени от прекратяване на брачната връзка (Франция, Испания и др.). Тази компенсация се определя като еднократна сума въз основа на критерии, предвидени в съответния нормативен акт (напр. чл. 270 и сл. от Френския Граждански кодекс). Правото да се получи такава компенсаторна сума е последица от развода, като няма характер на издръжка.

Що се отнася до **понятията „семеини, родствени, брачни отношения и отношения по сватовство“** (чл. 1, пар. 1 от Регламент N° 4/2009), то съгласно Съображение 21 към Регламента установяването на родствени връзки продължава да бъде подчинено на националното законодателство на държавите членки, в това число на техните правила на международното частно право. Следователно процесуалната и материалноправната легитимация на страните по дело за издръжка, т.е. наличието на семейна или родствена връзка, се определя от националното право на държавата членка. Доколко, в каква

последователност и как се дължи издръжката, се определя от приложимото материално право съгласно чл. 3 и сл. от Хагския протокол 2007 г. (правото на държава по обичайното местопребиваване на кредитора); по приложимото материално право ще се определят например условията за издръжка на бивш съпруг, издръжка по линия на сватовство, издръжка за минало време и т.н. Оспорването на родствената връзка (напр. оспорване на бащинство или на осиновяване) е преюдициален въпрос при предявен иск за издръжка, като не е необходимо правото на издръжка да е било признато с друг предходен акт или съдебно решение (т. 21 – 22 от Решение на СЕС по Дело C-295/95 Farrell).

2. Основания за международна компетентност по дела за издръжка съгласно Регламент № 4/2009

Разпоредбите на Регламент № 4/2009 относно международната компетентност по дела за издръжка са императивни. Тези правила имат **универсално действие** за съдилищата на държавите членки: критериите за определяне на компетентните юрисдикции на държавите членки са общи, като Регламентът не обвързва приложимостта на правилата относно международната компетентност с изпълнението на изискванията за местоживее на ответника в държава членка. Тези характеристики са изрично посочени в Съображение 15 от Регламент № 4/2009 и потвърдени в последвалата практика на СЕС (т. 35 от Решение на СЕС по Дело C-540/19 WV). **Позоваването на националните норми за компетентност е изключено.** Прилагането на правилата за компетентност, установени в Регламент № 4/2009, могат да доведат до установяване компетентността на съд на трета държава (т. 34 от Решение на СЕС по Дело C-67/24 [Амозов]) – при иск, предявен от кредитор пред съд на държава членка, където е обичайното му местопребиваване срещу ответник с обичайно местопребиваване в трета държава. Разпоредбите на КМЧП относно международната компетентност относно издръжката (както чл. 4, така и чл. 11 КМЧП), включително и част от правилата, свързани с производството по дело за издръжка (отвод за

висящ процес, правилата относно призоваването, проверката на допустимостта), са неприложими. Впрочем правилото на чл. 87 КМЧП относно приложимото право също не се прилага поради универсалното действие на Хагския протокол 2007 г., който определя приложимото право към издръжката.

Регламентът не прави разграничение между иск за търсене на издръжка и за изменение на размера на издръжката – всеки един от тези искове е самостоятелен и се квалифицира като „иск за издръжка“ (м. 34 от Решение на СЕС по Дело C-67/24 [Амозов]), при което правилата за компетентност, установени в чл. 3 – чл. 7 от Регламент № 4/2009 г., се прилагат при всички хипотези на иск за издръжка, независимо дали е първоначален или иск за изменение на издръжката. Ограничение при предявяване на иск за изменение на издръжката от длъжника, при постановено вече решение за определяне на издръжка, е предвидено само в чл. 8 от Регламент № 4/2009 при конкретна хипотеза: ако първоначалното решение за издръжка е постановено от съд на държава членка или съд на държава, страна по Хагската конвенция от 2007 г. (за международно събиране на издръжка) въз основа на обичайното местопребиваване на кредитора и кредиторът продължава да има обичайно местопребиваване в тази държава, длъжникът може да предяви иск за промяна на решението или за ново решение само в държавата по обичайното местопребиваване на кредитора; това правило може да бъде преодоляно само при споразумение за избор на съд, мълчаливо приемане на компетентност от кредитора или ако съд на държава – страна по Хагската конвенция от 2007 г., не може да упражни компетентност.

2.1. Компетентност на съда по обичайното местопребиваване на ответника – чл. 3, б. „а“ от Регламент № 4/2009 или по обичайното местопребиваване на кредитора – чл. 3, б. „б“ от Регламент № 4/2009

Основанията за компетентност по чл. 3, б. „а“ и чл. 3 б. „б“ от Регламент № 4/2009 се определят в зависимост от обичайното местопребиваване на страната по материалното правоотношение или по процесуалното правоотноше-

ние. Правилото на чл. 3, б. „б“ от Регламент № 4/2009, според което компетентен е съдът на държавата по обичайното местопребиваване на кредитора, определя основанието в зависимост от страната по материалното правоотношение по издръжка – кредитор и длъжник; правилото на чл. 3, б. „а“, което предвижда възможност искът за издръжка да бъде предявен пред съда на държавата по обичайното местопребиваване на ответника, следва общото правило в гражданския процес (включително и международния) – *actor sequitur forum rei*, като ответник може да бъде както длъжникът, така и кредиторът.

Неправилно в българския текст на Регламент № 4/2009 лицето, което има право на издръжка, е определено като „взискател“. В английската и френската версия на чл. 3 от и другите текстове на Регламент № 4/2009 (а може би и в другите другоезични версии) се използва понятието **кредитор**. Ето защо, по-нататък в настоящото изложение ще използваме понятието „кредитор“.³ Понятието „кредитор“ е определено в чл. 2, т. 10 от Регламент № 4/2009 – физическо лице, на което се дължи или за което се твърди, че му се дължи издръжка. Дали кредиторът притежава право на издръжка и доколко му се дължи такава, е въпрос на приложимото право, а не на процесуалния въпрос за компетентност на сезирания съд.

Поради обстоятелството, че в определението на чл. 2, т. 10 от Регламент № 4/2009 като кредитор се определя „физическо лице“, възниква въпросът дали основанието за компетентност, предвидено в чл. 3, б. „б“ от Регламент № 4/2009 (съд на държава по обичайното местопребиваване на кредитора), би могло да се приложи и по отношение на юридически лица. В Съображение 14 към Регламент № 4/2009 е посочено, че кредитор може да бъде и публична институция, която действа вместо лице, на което се дължи издръжка. Публична институция, която е изплащала социални помощи, може да се позове на компетентността на съда по обичайното местопребиваване на кредитора съгласно чл. 3, б. „б“ от Регламент № 4/2009,

³ „Взискател“ по българското гражданско процесуално право е понятие в изпълнителния процес.

когато предявява срещу дължащото издръжка лице правата, в които е встъпила във връзка с вземане, основано на разпоредбите на националното гражданско право относно издръжката. Такава публичната институция, действаща като ищец, черпи правата си от задължение за издръжка, произтичащо от семейни и родствени правоотношения (т. 27 от Решение на СЕС по Дело C-540/19 WV). СЕС се позовава на обстоятелството, че чл. 3, б. „а“ и б. „б“ от Регламент № 4/2009 не предвиждат, че съдът може да бъде сезиран само от кредитор по вземането за издръжка, а съдържа критерий за юрисдикционната компетентност. Предоставянето на възможност на публичната институция, встъпила в правата на кредитора по вземане за издръжка, да сезира съда по обичайното местопребиваване на този кредитор, гарантира ефективното събиране на вземанията. Освен това, с постановяването на решение от съда на държавата членка по обичайното местопребиваване на кредитора, публичната институция ще има правото да бъде призната за „взискател“ по смисъла на чл. 64 от Регламент № 4/2009 за целите на изпълнение на решението.⁴

Правната рамка на основанията за компетентност е конструирана с цел защита на кредитора по задължение за издръжка. Критерият за компетентност на съда на държавата по обичайното местопребиваване на кредитора съвпада с критерия за приложимото право към задължението за издръжка (чл. 3, ал. 1 от Хагския протокол), което води до концентрация на юрисдикционна компетентност и приложимо право. Това обстоятелство предпоставя редица преимущества – икономичност и бързина на процеса, по-добро правораздаване, тъй като съдията прилага националното си материално право. Освен това кредиторът има по-лесен достъп до съдилищата на държавата по обичайното си местопребиваване, при което се избягват и по-големи разходи. Кредиторът е защитен и тогава, когато е ответник при прилагане на правилото за компетентност на съда по обичайното местопребиваване на

⁴ Член 10 от Хагския протокол 2007 г. съдържа изричен текст относно приложимото право при предявен иск от публична институция – правото на държавата, което е приложимо към институцията.

ответника – например когато длъжникът е ищец по иск за намаляване размера на издръжката.

Кредиторът по задължение за издръжка не е задължен да сезира съда по собственото си обичайно местопребиваване – за него е предвидена и възможността по чл. 3, б. „а“ – да предяви иска си пред съда на държавата по обичайното местопребиваване на ответника длъжник. Ако кредитор е лице от тези, посочени в чл. 4, ал. 1 от Хагския протокол 2007 г. (дете спрямо родител или родител спрямо дете), въз основа на чл. 4, пар. 3 от Хагския протокол сезираният от кредитора съд по обичайното местопребиваване на ответника – длъжник ще приложи материално право на сезирания съд. Правилото на чл. 4, пар. 3 от Хагския протокол (прилагане правото на държавата на сезирания съд по обичайното местопребиваване на ответника длъжник) е приложимо само в случай на предявен иск от кредитора, но не и в случай на последващ иск на длъжника за изменение на вече постановената издръжка. Така например, ако е сезиран австрийски съд като съд на държавата по обичайното местопребиваване на ответника длъжник от кредитор с обичайно местопребиваване в България, при постановяване на решението си австрийският съд следва да приложи австрийското материално право по силата на чл. 4, ал. 3 от Хагския протокол. Ако впоследствие същият длъжник с обичайно местопребиваване в Австрия сезира българския съд за изменение на издръжката, българският съд ще следва да приложи българското право относно изменението на издръжката като право на държавата по обичайното местопребиваване на кредитора (чл. 3 от Хагския протокол), независимо от съществуващата връзка между делата и същото задължение за издръжка. Ако кредиторът с обичайно местопребиваване в България отново сезира австрийския съд като съд на държавата по обичайното местопребиваване на длъжника ответник за увеличение на издръжката, би следвало австрийският съд отново да приложи австрийското право въз основа на чл. 4, пар. 3 от Хагския протокол (Решение на СЕС по Дело C-214/17 *Molk*). Както се посочва в Обяснителния доклад към Хагския протокол 2007 г., чл. 4, ал. 3 от Хагския протокол се прилага

само тогава, когато ищец е кредитор от изброените в чл. 4, ал. 1 от Хагския протокол 2007 г. (родителят спрямо техните деца, деца спрямо родители) и е сезиран съд на държавата по обичайното местопребиваване на ответника. Тъй като Хагският протокол 2007 г. се прилага от държавите съдоговорителки (не само държави членки на ЕС), то тази разпоредба има действие и ако е сезиран от кредитор съд на трета държава – страна по Хагския протокол 2007 г., в която е обичайното местопребиваване на длъжника.

Както беше посочено и по-горе, при алтернативността на критериите – ответникът би могъл да бъде с обичайно местопребиваване в трета държава, а кредиторът – ищец в държава членка, при което компетентността на съда на държавата членка ще се основава на чл. 3, б. „б“. Ако кредиторът има обичайно местопребиваване в трета държава, а длъжникът – в държава членка, кредиторът може да обоснове компетентността на съда на държавата членка на чл. 3, б. „а“ от Регламент № 4/2009 – по обичайното местопребиваване на ответника. Прелюдициалното запитване по Съединени дела C-400/13 и C-408/13 е било образувано по запитване на германски съд относно предявен иск за издръжка от съпруга с обичайно местопребиваване в Германия срещу съпруг с обичайно местопребиваване в Барбадос, като се приема, че въпросът за компетентността на германския съд попада в обхвата на Регламент № 4/2009.

В обобщение, от практическа гледна точка – българският съд като съд на държава членка ще бъде компетентен тогава, когато кредиторът има обичайно местопребиваване в България, независимо от обичайното местопребиваване на длъжника – в държава членка или в трета държава; българският съд ще бъде компетентен, ако искът за издръжка е предявен срещу ответник с обичайно местопребиваване в България, независимо от обичайното местопребиваване на ищеца. Тези положения се отнасят както за първоначален иск за издръжка, така и за иск за изменение на вече присъдена издръжка (като се има предвид изключението по чл. 8 от Регламент № 4/2009). При предявяване на искове за издръжка пред български съд на

основанията, посочени в Регламент № 4/2009, ищецът следва да вземе предвид и реда за връчване на съдебните книжа. След сезиране на съда (у нас – депозиране на исковата молба) предпоставка за по-нататъшни производствени действия е уведомяването на ответника и връчване на съдебните книжа. Докато връчването на съдебните книжа на лице, което има обичайно местопребиваване в държава членка се осъществява по реда на Регламент № 2020/1784 (чрез компетентния орган в държавата членка или чрез пощенски или куриерски услуги), което осигурява по-голяма бързина и сигурност, то връчването на книжата на ответник в трета държава се извършва съгласно Хагската конвенция от 1965 г. за връчване в чужбина на съдебни книжа по граждански и търговски дела (у нас чрез Министерството на правосъдието). Ответник, срещу когото е предявен иск за издръжка, има правата, които са предвидени в съответните нормативни актове относно езика, на който трябва да бъдат връчени съдебните книжа (чл. 9 от Регламент № 2020/1784) – връчването може да бъде отказано, ако съдебните книжа не са преведени на езика на държавата, в която се извършва връчването, или на език, който ответникът разбира.

Понятието **обичайно местопребиваване** подлежи на автономно тълкуване⁵. В нормативните актове относно издръжката липсва определение на това понятие, за разлика от други актове в областта на международното частно право – например относно „местоживеенето“ в чл. 63 от Регламент № 1215/2012 г. относно компетентността на съдилищата на държавите членки по граждански и търговски дела, чл. 19 от Регламент (ЕО) № 593/2008 („Рим I“) относно приложимото право към договорните правоотношения, чл. 23 от Регламент (ЕО) № 864/2007 („Рим II“) относно приложимото право към извъндоговорните правоотношения. Определение на понятието

⁵ Член 48, ал. 7 КМЧП за определяне на обичайното местопребиваване не се прилага при действие на разпоредбите на Регламент № 4/2009, както и при прилагане на другите актове на ЕС в областта на международното частно право, освен в случаите, когато има изрично позоваване на националното право.

„обичайно местопребиваване“ не се съдържа нито в Хагския протокол 2007 г. относно приложимото право към издръжката, нито в Хагската конвенция 2007 г. В Обяснителния доклад към Хагската конвенция 2007 г. (пар. 444) се посочва, че определянето на обичайното местопребиваване е свързано с преценка на редица фактически обстоятелства за всеки конкретен случай и предполага достатъчна връзка на лицето с държавата на сезирания съд. В Обяснителния доклад към Хагския протокол 2007 г. „обичайното местопребиваване“ се свързва с наличие на известна стабилност (т. 42). В практиката си СЕС приема, че при определяне на обичайното местопребиваване при дела за издръжка, доколкото са свързани със семейни отношения, би могло да се ползва даденото тълкуване на понятието по дела, свързани с родителската отговорност, като в същото време се отчита разликата в предмета на нормативната уредба. Във всички случаи обичайното местопребиваване следва да се определи предвид контекста на разпоредбите в Регламент № 4/2009 и преследваната от него цел. Най-общо се приема, че това е мястото, което отразява определена интеграция на лицето в социална и семейна среда; обичайното местопребиваване се разграничава от временно присъствие; следва да има известна продължителност и достатъчна трайност (Решение на СЕС по Дело C-497/2010 Mercredi, Решение на СЕС по Дело C-512/17 HR, Решение на СЕС по Дело C-499/15 W,V, Решение по Дело C-214/17 Molk). С оглед предназначението на издръжката – да се осигурят средства на живот на търсещия издръжка в обществото, в което живее, то обичайното местопребиваване на кредитора по вземане за издръжка е „мястото, което на практика е обичайният център на живота му, като се има предвид неговата семейна и социална среда“ (т. 52 от Решение на СЕС по Дело C-501/20 MPA).⁶

⁶ Интерес представлява Решението по Дело C-501/2020 по прелюдициалното запитване, отправено от испански съд във връзка със спор между испанска гражданка и португалски гражданин относно компетентността на испанския съд по дело за развод и за издръжка на непълнолетните деца. Двамата съпрузи живеят и работят в Того като служители на Европейския съюз, акредитирани в тази държава. СЕС приема, че ка-

Независимо от обстоятелството, че както Хагският протокол 2007 г. относно приложимото право, така и разпоредбите на Регламент № 4/2009 относно компетентността на съда по дела за издръжка използват един и същ критерий – обичайното местопребиваване на кредитора, моментът, към който се преценява обичайното местопребиваване на кредитора, е различен. При преценката си за компетентност съдът определя обичайното местопребиваване към момента на сезиране на съда, докато при определяне на приложимото право съгласно Хагския протокол 2007 г. (чл. 3) обичайното местопребиваване се определя към момента на произнасяне на съда по задължението за издръжка (в този смисъл е и чл. 3, пар. 2 от Хагския протокол 2007 г.).

При суброгация в правата на кредитора от публична институция (в случая, посочен по-горе – Решение на СЕС по Дело C-540/19 WV) компетентността се определя въз основа на обичайното местопребиваване на кредитора, а не на суброгиралата се в неговите права публична институция. При определяне на компетентността при иск за издръжка на дете, основанието за компетентност е обичайното местопребиваване на детето, а не на неговите родители, които действат от негово име.

Категорията „обичайно местопребиваване“ в никакъв случай не се идентифицира с „постоянен и настоящ адрес“ по българското право. Всеки български гражданин има постоянен адрес в България, а редица български граждани, които пребивават дългосрочно и имат професионални и социални връзки в чужбина, не са предприемали действия за промяна на настоящия си адрес. Ето защо съдът следва достатъчно внимателно,

---

чеството „договорно наети служители на Съюза“, назначени в неговата делегация в трета държава, не може да бъде от решаващо значение за целите на определянето на обичайното местопребиваване. Поради обстоятелството, че съпрузите и децата имат трайно присъствие в Того и физически отсъстват от Испания, независимо от гражданството на съпругата и временните пребивавания в Испания на майката и децата по време на отпуските, не може да се приеме компетентност на испанския съд по делото за издръжка на основание обичайно местопребиваване на кредитора (децата в конкретния случай).

преценявайки всички фактически обстоятелства, да определи обичайното местопребиваване на ищеца или на ответника, произнасяйки се за своята компетентност. Независимо че в редица случаи, в които българската съдебна практика основава компетентността на съда на „постоянен или настоящ адрес“ на физическото лице, а не на обичайното местопребиваване, забелязва се тенденция за преодоляване на такова превратно тълкуване.

При определяне на обичайното местопребиваване на кредитора или на длъжника (ищец или ответник) гражданството е без значение. Гражданството на кредитора и на длъжника биха имали значение само при прилагане на правилото за субсидиарната компетентност (чл. 6 от Регламент № 4/2009).

Правилата за международна компетентност по дела за издръжка по чл. 3, б. „б“ от Регламент № 4/2009 имат ролята и на правила за местна подсъдност. Този извод следва от практиката на СЕС по прилагането на чл. 5 от Регламент № 44/2001 (отм.), предвиждащ специална компетентност по дела за издръжка, която практика остава релевантна и относително тълкуването на съвпадащата разпоредба на чл. 3, б. „б“ от Регламент № 4/2009. Това тълкуване кореспондира и с целите на Регламент № 4/2009, определени в Съображение 15 – да се защитят интересите на кредиторите по вземания за издръжка и да се улесни доброто правораздаване. СЕС подчертава, че тъй като чл. 3, б. „б“ определя както международната, така и местната подсъдност, свободата на държавите членки относно определянето на компетентна юрисдикция е ограничена, „доколкото трябва да е налице местна подсъдност, свързана с обичайното местопребиваване на кредиторите“ (т. 37 от Решение на СЕС по Съединени дела 400/13 и C-408/13).

Съгласно чл. 112 от ГПК иск за издръжка, освен по постоянния адрес на ответника (чл. 105 ГПК), може да бъде предявен и по постоянния адрес на ищеца. Искът за издръжка се разглежда по реда на бързото производство – чл. 146 СК във връзка с чл. 310, ал. 1, т. 6 ГПК, освен ако не е съединен с друг иск, който се разглежда по друг ред. Законодателят допуска служебно налагане на обезпечение по иск за издръжка – чл. 392

ГПК. С оглед заместване на правилата на националното право относно местната подсъдност по дела за издръжка с международен елемент от тези на Регламент № 4/2009, то нормата на чл. 122 ГПК ще бъде заместена и относно местната подсъдност от правилото на чл. 3, б. „б“ на Регламент № 4/2009 – компетентността, съответно и местната подсъдност, на българския съд следва да се определи по мястото, където е обичайното местопребиваване на кредитора.

След като съдът определи своята компетентност въз основа на обичайното местопребиваване на кредитора или на ответника по спора, тази компетентност се прекратява от момента, в който решението е постановено, и придобива сила на пресъдено нещо. Впоследствие при предявяване на нов иск за изменение на издръжката съдът отново следва да установи обичайното местопребиваване на кредитора или на ответника с оглед основанието за компетентност. Възможно е съдилищата на държавата членка, постановили решението, което е придобило сила на пресъдено нещо и се отнася до задължения на издръжка, вече да не са компетентни по искане да се произнесат за изменение, ако се е променило обичайното местопребиваване на страните по спора (в този смисъл Решение на СЕС по Дело C-499/15 W,V – т. 68-70).

2.2.Алтернативните основания за компетентност по чл. 3 б. „в“ и чл. 3 б. „г“ от Регламент № 4/2009

Съгласно чл. 3, б. „в“ от Регламент № 4/2009, съдът на държавата членка, който е компетентен да разглежда иск за гражданско състояние, е компетентен да разгледа и иск за издръжка, ако последният „допълва“ иска за гражданско състояние. Правилото на чл. 3, б. „г“ от Регламент № 4/2009 е в същия смисъл, но при друга хипотеза – ако съдът на държавата членка е компетентен да разгледа иск за родителска отговорност (правото на упражняване на родителски права, правото на лични отношения и задължения, отнасящи се до личността и имуществото на дете – чл. 2, т. 7 от Регламент № 2019/1111), е компетентен да разгледа и иск за издръжка, ако последният „допълва“ иска за родителска отговорност. И в двата случая

компетентността на съда не следва да се основава единствено на гражданството на едната от страните.

Понятието „допълва този иск“ и в двете хипотези не може да бъде предоставено на тълкуване от националния съд, а следва да бъде автономно, тъй като липсва изрично позоваване на националното право (т. 31 от Решение на СЕС по Дело C-184/14 A). Ако е предявен иск за предоставяне упражняването на родителски права или за лични отношения за децата, то искът за издръжка би допълвал този иск по отношение на същите деца.

Двете разпоредби разграничават две различни производства. Разграничението се извежда и от Регламент № 2019/1111 (предишен Регламент 2201/2003) – дела за развод и за родителска отговорност (съображение 7 и 9 към Регламент № 2019/1111). Докато чл. 3, б. „в“ от Регламент № 4/2009 се отнася по-скоро до права и задължения между съпрузи, то чл. 3, б. „г“ има предвид права и задължения на родителите. Задълженията на родителите за издръжка по отношение на техните деца не е необходимо задължително да бъдат свързани с дело за развод, при което иск за издръжка може да бъде предявен от единия родител, който действа от името на детето, срещу другия родител, без значение дали е висящо дело за развод или има постановено съдебно решение по развода. Освен това родителите може да не са били в брачно правоотношение.

Съдът, който е компетентен да разгледа иск за гражданско състояние (развод или законна раздяла), е определен в чл. 3 от Регламент № 2019/1111, докато компетентният съд по дела за родителска отговорност е този по обичайното местопребиваване на детето (чл. 7 и сл. от Регламент № 2019/1111). Ако съдилищата на две държави членки са сезирани с различни производства – единият съд с иск за развод, а другият съд с иск за родителска отговорност по отношение на непълнолетните деца (тъй като е възможно съдът по иска за развод да не е компетентен по иска за родителска отговорност), то искът за издръжка на децата допълва само иска за родителската отговорност. Ако съдът на държавата членка е компетентен по отношение на родителската отговорност,

той е компетентен и по иска за издръжка на децата по силата на чл. 3, б. „г“ от Регламент № 4/2009. Искът за издръжка на съпруг ще допълни иска за развод, при което съдът по иска за развод ще може да се произнесе по иск за издръжка на съпруг на основание чл. 3, б. „г“ от Регламент № 4/2009. Следвайки общото правило, ако производството относно гражданското състояние и относно родителската отговорност е приключило, компетентността на съда по чл. 3, б. „в“ и „г“ не е запазена – компетентността по делото за издръжка ще се определя въз основа на другите правила на Регламент № 4/2009 г. Това се отнася и за случаите на иск за изменение на издръжката – ако след постановяване на решението за родителска отговорност, допълнено с иск за издръжка, се предяви нов иск за изменение на издръжката, чл. 3, б. „г“ от Регламент № 4/2009 вече не може да се приложи; възможно е и кредиторът – детето, да е придобило ново обичайно местопребиваване.

При предявен иск за гражданско състояние или за родителска отговорност, допълнен с иск за издръжка, съдът следва да направи съответната проверка относно своята компетентност по иска за издръжка на всички основания, предвидени в чл. 3 от Регламент № 4/2009 (т. 40 и т. 43 от Решение на СЕС по Дело С-468/18 Р), а не само на тези, предвидени в чл. 3, б. „в“ и б. „г“ от Регламент № 4/2009. Съдът може да не е компетентен относно гражданското състояние или относно родителската отговорност, но да бъде компетентен относно иска за издръжка на друго основание, различно от това по чл. 3, б. „в“ и б. „г“. Предвидената в чл. 3, б. „в“ и чл. 3, б. „г“ компетентност в никакъв случай не е изключителна, а алтернативна. Без значение е обстоятелството, че искът за родителската отговорност и искът за издръжка ще бъдат отнесени към две различни юрисдикции. По същността си искът за издръжка е самостоятелен, а не акцесорен. Разбира се, ако са сезирани съд на държава членка с иск за родителска отговорност и съд на друга държава членка с иск за издръжка, няма пречка кредиторът да оттегли иска за издръжка и същият да бъде предявен пред съда на държавата, който разглежда спора за родителската отговорност. Възможно е обаче кредиторът да има интерес с

иска за издръжка да бъде сезиран именно съдът на държавата членка по обичайното местопребиваване на ответника длъжник с оглед разпоредбата на чл. 4, ал. 3 от Хагския протокол, т.е. да бъде приложимо правото на сезирания съд, което може да се окаже по-благоприятно за кредитора. Ако едно от основанията за компетентност по чл. 3 от Регламент № 4/2009 е налице, сезираният съд не може да се десезира за това, че съд на друга държава членка е по-подходящ, каквато възможност е предвидена в чл. 12 на Регламент № 2019/1111 при иск за родителска отговорност.

Ако съдът е приел, че не е компетентен да се произнесе по иска за упражняване на родителска отговорност по отношение на ненавършилото пълнолетие дете, това не предreshава въпроса за неговата компетентност по дело за издръжка на същото дете, тъй като компетентността може да бъде обоснована на другите критерии, предвидени в Регламент № 4/2009 – например по обичайното местопребиваване на ответника или въз основа на мълчаливо приемане на компетентността по чл. 5 от Регламент № 4/2009.

Ако българският съд е сезиран с иск за развод на основание чл. 3, б. „а“, iii от Регламент № 2019/1111 като съд по обичайното местопребиваване на ответника, този иск е съединен с иск за упражняване на родителски права и за издръжка на съпругата и на непълнолетните деца, които имат обичайно местопребиваване в друга държава членка, българският съд ще бъде компетентен да разгледа иска за развод и иска за издръжка на съпругата на основание чл. 3, б. „в“ от Регламент № 4/2009; дали ответникът дължи издръжка на съпругата, зависи от приложимото право към задължението за издръжка – правото на държавата по обичайното местопребиваване на съпругата – чл. 3 от Хагския протокол. В този случай българският съд няма да е компетентен да разгледа иска за родителска отговорност поради обстоятелството, че децата имат обичайно местопребиваване в друга държава (чл. 7 от Регламент № 2019/1111 и Определение на СЕС по Дело C-604/17 РМ, ако не са налице и условията по чл. 10 от Регламент № 2019/1111 относно избор на съд); в същото време българският съд е ком-

петентен да разгледа делото за издръжка на непълнолетните деца, които са с обичайно местопребиваване в друга държава, на основание чл. 3, б. „а“ от Регламент № 4/2009 – обичайното местопребиваване на ответника е в България.

При наличие на всяко от основанията за компетентност по дело за развод, по дело за родителска отговорност, съдът може да разгледа и иска за издръжка – възможност, предвидена в българското процесуално право (чл. 322, ал. 2 ГПК). Например, ако искът за развод, за упражняване на родителски права и за издръжка срещу ответник с обичайно местопребиваване в друга държава е предявен пред български съд на основание чл. 3, б. „а“, vi от Регламент № 2019/1111 (обичайно местопребиваване на ищеца повече от 6 месеца в държавата, чийто гражданин е той) или на основание чл. 3, б. „б“ от Регламент № 2019/1111 (общо гражданство на страните) и детето има обичайно местопребиваване в държавата, в която е обичайното местопребиваване на родителя – ищец по делото за развод (чл. 7 от Регламент № 2019/1111) – българският съд би бил компетентен по иска за развод, по иска за родителска отговорност и на основание чл. 3 б. „г“ от Регламент № 4/2009 по иска за издръжка на детето (в този смисъл т. 38 от Решение на СЕС по Дело С-381/23 ZO). Липсва ли обаче една от предпоставките за компетентност по всеки отделен иск, то съединяването на трите иска по смисъла на чл. 322, ал. 2 ГПК не би било възможно.

Горните изводи са аргументирани в Определение на ВКС № 402/23.08.2016 г. по ч.гр.г. 1790/2016 (последен абзац), в което се подчертава, че отделянето на искането за издръжка от иска за упражняване на родителски права при компетентност на българския съд, основана на чл. 3, б. „а“ от Регламент № 4/2009 (обичайното местопребиваване на ответника) „важи с още по-голяма сила при иск за издръжка... за период, предшестващ датата на предявяване на иска“. Буди недоумение защо тази практика, която отговаря на смисъла и целите на Регламент № 4/2009, не се следва последователно от ВКС. Например с Определение на ВКС № 497/23.12.2020 г. по ч.гр.г. 3827/2020 г. не е допуснато касационно обжалване на постановено определение за прекратяване на производството по предявени

искове за упражняване на родителски права и за издръжка на малолетните деца, които нямат обичайно местопребиваване в България, но ответникът по иска за издръжка е с обичайно местопребиваване в България. Не може да се сподели изводът на ВКС в посоченото определение, че тъй като искът за развод бил главен и от решението по него зависело как ще бъдат уважени или отхвърлени исквете, свързани с родителската отговорност и издръжката, последните следвало да бъдат разглеждани от един и същ съд.⁷

Регламент № 2019/1111 относно компетентността на съдилищата на държавите членки по брачни въпроси и въпроси, свързани с родителската отговорност, предвижда при определени условия при спор за родителска отговорност запазване на компетентността на съда по предишното обичайно местопребиваване на детето в случаите на неправомерно отвеждане или задържане на дете (чл. 9 от Регламент № 2019/1111). СЕС е имал възможност да се произнесе по въпроса дали това запазване на компетентността в случаите на

⁷ С Определение на Ямболския окръжен съд № 621/11.10.2023 г. по в.ч.гр.д. 417/2023 г. основателно е прието, че българският съд не е компетентен по дело за развод между ищец българска гражданка и ответник нидерландски гражданин поради липса на основанията по чл. 3, б. „а“, vi. Аргументирано е, че постоянният адрес е обстоятелство, относимо към „обичайното местопребиваване“, но не е достатъчно за установяването му в пълния обем на неговото съдържание. Делото е върнато за ново разглеждане на районния съд поради неоснователно прекратяване на производството относно родителската отговорност. В мотивите на определението е посочено, че ако при изследване на фактическите обстоятелства се приеме, че българският съд е компетентен да се произнесе относно родителската отговорност, той ще бъде компетентен и по въпросите, свързани със задължението за издръжка на основание чл. 3, б. „г“ от Регламент № 4/2009 г. Не се посочва обаче, че българският съд би бил компетентен по задълженията за издръжка и на основание чл. 3, б. „б“ от регламент № 4/2009. Освен това по силата на чл. 9 от Регламент № 2019/1111 компетентността на съда по предишното обичайно местопребиваване на детето се запазва за три месеца във връзка с личните отношения с родителя, който продължава да има обичайно местопребиваване в държавата по предишното обичайно местопребиваване на детето.

родителска отговорност може да бъде пренесено при прилагането на Регламент № 4/2009 при предявен иск за издръжка. Практиката на СЕС търпи известно развитие или по-скоро доуточняване. В Определението си по Дело C-85/18 CV СЕС приема, че съществуването на временно съдебно решение, постановено от юрисдикция на държава членка, в която е било местопребиваването на детето преди отвеждането, с което решение упражняването на родителските права е възложено на единия родител и при него е определено местоживеенето на детето, само по себе си не може да бъде определящо за установяване на „обичайното местопребиваване на детето“ (т. 49 от Определение по Дело C-85/18 CV); при липса на предпоставките, предвидени в чл. 9, б. „в“ от регламент № 2019/1111 (съответстващи на чл. 10, б. „б“ от регламент № 2201/2003), юрисдикцията на държавата членка, в която детето е отвлечено, не придобива компетентност относно родителската отговорност. В същото Определение СЕС приема, че юрисдикцията по предишното обичайно местопребиваване на детето, която се произнася по родителската отговорност въз основа на чл. 9 от Регламент № 2019/1111 (съответстващ на чл. 10 от Регламент № 2201/2003) „е по принцип компетентна да се произнесе по искане за издръжка на детето“. СЕС посочва, че „от преписката по делото не е видно“, че съдилищата на държавата членка, в която детето е отвлечено или неправомерно задържано, имат компетентност да се произнесат по задълженията за издръжка на друго основание. Много по-обстойни са доводите на СЕС, изложени в Решение по Дело C-644/20 W.J., по което поставеният въпрос е дали неправомерното задържане на кредитора по вземането за издръжка на територията на държава членка може да повлияе на стабилността на престоя му като критерий за определяне на неговото обичайно местопребиваване. Като подчертава, че установяването на обичайното местопребиваване е предмет на фактическа преценка въз основа на всички фактически обстоятелства по конкретния случай, СЕС приема, че наличието на съдебно решение на държава членка, в което се установява неправомерността на отвеждането или задържа-

нето на непълнолетно дете и се разпорежда неговото връщане на родителя, който пребивава в друга държава членка, не „позволява да се счита, че обичайното местопребиваване на детето е на територията на тази държава членка“ за целите на издръжката. Нещо повече, СЕС приема, че правилото на чл. 10 от Регламент № 2201/2003 (съответстващ на чл. 9 от Регламент № 2019/1111) следва да се тълкува стриктно (т. 72 от Решение на СЕС по Дело № 644/20). За целите на издръжката следва да се преценят всички фактори, които да докажат или да опровергаят, че присъствието на детето в държавата, в която е било изведено, е достатъчно стабилно предвид неговата семейна и социална среда. Независимо че тълкуването на СЕС е свързано с прилагането на чл. 3 от Хагския протокол 2007 г. относно приложимото право към издръжката, то изводите на СЕС могат да се приложат и към чл. 3 б. „б“ от Регламент № 4/2009 относно компетентността на съда по дела за издръжка. При липсата на изрична разпоредба, няма никакво основание чл. 3, б. „б“ от Регламент № 4/2009 да се тълкува в светлината на разпоредбите на чл. 9 от Регламент № 2019/1111 (запазване на компетентността), които неутрализират прехвърлянето на съдебната компетентност по отношение на родителската отговорност към държавата членка по новото обичайно местопребиваване на детето след неправомерното му отвеждане или задържане.

2.3. Други основания за компетентност на съда по дела за издръжка

2.3.1. За първи път в областта на издръжката Регламент № 4/2009 предвиди специални норми относно избор на съд по дела за издръжка с международен елемент. При действието на Регламент № 44/2001 относно компетентността на съдилищата на държавите членки по граждански и търговски дела по принцип беше допустим избор на съд, като не се съдържах специални норми, поради което този избор следваше да се подчинява на общите разпоредби на чл. 23 от Регламент № 44/2001; разпоредбите на Регламент № 44/2001 не съдържах специални правила (както при потребителските, трудовите

и застрахователните договори) относно избор на съд по дела за издръжка. Регламент № 4/2009 ограничи правото на избор на съд по дела за издръжка, което до известна степен е повлияно и от ограниченията за избор на приложимо право по Хагския протокол 2007 г. при задължения за издръжка спрямо лице, ненавършило 18 години. (чл. 8, пар. 3)⁸.

– **Избор на съд** по силата на чл. 4, ал. 3 от Регламент № 4/2009 е недопустим при спор относно задължение за издръжка на дете, ненавършило 18 години. При категоричната разпоредба на чл. 4, ал. 3 от Регламент № 4/2009, изглежда неоснователен развият се в теорията спор дали избор на съд може да бъде направен от родителите в интерес на детето.

Тъй като Конвенцията от Лугано 2007 г. съдържа разпоредба, идентична с тази на чл. 5, т. 2 от Регламент № 44/2001, при която беше възможен избор на съд по дела за издръжка, независимо от възрастта на кредитора, то чл. 4, ал. 4 от Регламент № 4/2009 предвижда ограничението да бъде приложено и тогава, когато е направен избор на съд на държава, която не е членка на ЕС.

Ако страните по спор за родителска отговорност са упражнили правото си на избор по реда и при условията на чл. 10 от Регламент № 2019/1111, на практика ще има избор и на съда по делото за издръжка, който би бил компетентен да разгледа този иск на основание чл. 3, б. „г“ от Регламент № 4/2009 г. Компетентността на съда въз основа на упражнения избор важи само за конкретното дело при липса на друго изрично изразено съгласие (чл. 10, пар. 3 от Регламент № 2019/1111).

Правото на избор на съд по дела за издръжка извън тези за задължение за издръжка на дете, ненавършило 18-годишна възраст, е ограничено по отношение на съда, който страните

⁸ Споразумение за избор на приложимо право по задължения за издръжка на деца под 18 години съгласно Хагския протокол е допустимо само за конкретен спор при условията на чл. 7 от Хагския протокол 2007 г. – след като е сезиран или предстои да бъде сезиран съд на конкретна държава, страните могат да изберат за приложимо към конкретния спор за издръжка правото на сезирания съд или съда, който ще бъде сезиран. Това споразумение има действие само за конкретния спор.

могат да изберат, като чл. 4, пар. 1 посочва лимитативно условията, на които следва да отговаря изборният от страните съд, които условия следва да са налице към момента на избора или към момента на образуване на производството: съд на държава членка, в която е обичайното местопребиваване на една от страните, или съд на държава членка, на която една от страните е гражданин; съд на държава членка, който се произнася по брачните отношения между съпрузи, или съд на държава членка, в която съпрузите са имали последно общо обичайно местопребиваване не по-малко от една година.⁹ На практика най-често правото на избор на съд се упражнява при спор за издръжка между съпрузи. Писмената форма (или електронна форма, която осигурява траен запис) е условие за формалната действителност на споразумението.

– Така нареченото **„мълчаливо съгласие“ на ответника** при предявяване на иска пред съд, който не попада в обхвата на алтернативните компетентности по чл. 3 от Регламент № 4/2009, представлява своего рода избор на съд. В случай на иск, предявен от длъжника пред органа на държавата по обичайното му местопребиваване, явяването на кредитора може да породи компетентност за този орган по смисъла на чл. 5 от Регламент № 4/2009, освен ако ответникът кредитор се явява, за да оспори компетентността на сезирания съд (т. 50 от Решение на СЕС по Дело C-214/17 Molk). СЕС изрично подчертава, че чл. 5 от Регламент № 4/2009 (мълчаливо приемане на компетентност) предвижда „случайна компетентност“ и е приложим, ако критериите по чл. 3 от Регламент № 4/2009 не са налице (т. 32 от Решение на СЕС по Дело C-468/18 R v.P).

Прилагането на чл. 5 от Регламент № 4/2009 от сезирания съд предполага наличието на следните предпоставки: не са налице основанията за компетентност по чл. 3 от Регламент № 4/2009; явяване на ответника; неоспорване на компетентността на сезирания съд. При проверка на допустимостта

⁹ Само за пълнота отбелязваме, че докато избор на приложимо право е недопустим и по отношение на задължение за издръжка за възрастно лице (чл. 8 от Хагския протокол 2007 г.), то изборът на съд не се допуска само по отношение на задължение за издръжка за деца до 18 години.

на предявен иск за издръжка сезираният съд следва да положи всички усилия за уведомяване на ответника, като предприеме съответните действия за връчване на съдебните книжа – съгласно Регламент 220/1784, ако ответникът има обичайно местопребиваване в държава членка или съгласно Хагската конвенция от 1965 г. за връчване в чужбина на съдебни и извънсъдебни документи. Член 11 от Регламент № 4/2009 задължава сезирания съд на държава членка да спре производството, докато не се установи, че ответникът „е имал възможност да получи документите по делото“ или „че са били предприети всички необходими мерки за тази цел“. Едва след като съдът установи, че направените опити за осигуряване правото на защита на ответника са достатъчни, делото може да бъде възобновено. Ако обаче и на този стадий от производството ответникът не се яви пред съда, правилото на чл. 5 от Регламент № 4/2009 не може да бъде приложено; в този случай съдът ще следва да прекрати делото, ако не са налице другите основания за компетентност на сезирания съд.

Към кой момент следва да се направи възражението за липса на компетентност от страна на ответника при неговото явяване, за да може при липса на възражение да се приеме наличието на мълчаливо съгласие, е въпрос, който се решава от националното процесуално право на сезирания съд. Ако приложим съответно разпоредбата на чл. 119, ал. 4 ГПК и чл. 131-133 ГПК, то би следвало възражението за липса на компетентност на българския съд по дело за издръжка да бъде направено най-късно в отговора на исковата молба. При липса на направено възражение и явяване на ответника в съдебно заседание действа презумпцията на чл. 5 от Регламент № 4/2009 за приемане компетентността на сезирания български съд.

2.3.2. Субсидиарна компетентност по чл. 6 от Регламент № 4/2009

Член 6 от Регламент № 4/2009 установява субсидиарна компетентност: когато нито един съд на държава членка не е компетентен по смисъла на чл. 3-5 от този регламент и нито един съд на държава, страна по Конвенцията от Лугано, не е

компетентен по силата на разпоредбите на тази конвенция, компетентен е съдът на държавата членка по общото гражданство на страните. Както беше отбелязано по-горе, правилата на Регламент № 4/2009 се отнасят както за първоначален иск за издръжка, така и за иск за изменение на издръжката, който се квалифицира като самостоятелен такъв; изключението е само по чл. 8 от Регламент № 4/2009 при предявен иск от кредитора и постановено първоначално решение за издръжка от съд на държава – страна по Хагската конвенция от 2007 г. Без значение е обстоятелството дали първоначалното решение за издръжка е допуснато до изпълнение в България или не; възможно е това решение да е било изпълнявано в държавата, в която е било постановено. Така например ако първоначалният иск за издръжка е бил постановен от съд на трета държава (напр. Русия, Северна Македония, която е подписала, но не е ратифицирала Хагската конвенция от 2007 г.), като страни по спора са били български граждани (включително и ако са имали двойно гражданство), и впоследствие длъжникът предявява иск пред български съд за промяна на издръжката, то българският съд би бил компетентен, ако длъжникът и кредиторът са български граждани и кредиторът, който в случая е ответник, няма обичайно местопребиваване в държава членка към датата на предявяване на иска. Подобен казус е предмет на разглеждане от СЕС по преюдициално запитване, отправено от Софийски районен съд (Решение на СЕС по Дело С-67/24 Амозов): български гражданин с обичайно местопребиваване в България предявява пред българския съд иск за изменение на издръжката, постановена с решение на съд в Канада, по силата на което решение българският гражданин е осъден да заплаща издръжка на двете си деца (български и канадски граждани) и на съпругата си – канадска гражданка.¹⁰ Като отново подчертава, че установените правила за компетентност в Регламент № 4/2009 имат универсално приложение, тъй като могат да доведат до установяване на компетентността на съд на трета държава, СЕС в реше-

¹⁰ Към датата на предявяване на иска за изменение на издръжката от българския гражданин Канада не е страна по Хагската конвенция 2007, която се прилага в Канада едва от 1 февруари 2024 г.

нието си приема, че след като в конкретния случай сезираната юрисдикция (българския съд) не може да основе компетентността си на нито едно от основанията, посочени в чл. 3-5 от Регламент № 4/2009 и ищецът и неговите деца имат българско гражданство, компетентността на българския съд може да се основе на чл. 6 от Регламент № 4/2009 по отношение на изменение на издръжката спрямо децата, независимо от тяхното двойно гражданство.¹¹

2.3.3. Forum necessitas

Съгласно чл. 7 от Регламент № 4/2009, когато нито един съд на държава членка не е компетентен въз основа на чл. 3-6 от Регламента, в изключителни случаи съдилищата на държава членка могат да се произнесат по спора за издръжка при наличие на следните четири кумулативни условия, които следва да са налице към момента на сезиране на съда и които следва да бъдат установени от сезирания съд на съответната държава членка: не са налице основанията по чл. 3-6 от Регламента за компетентност на съд на държава членка; спорът има тясна връзка с трета държава; съответното производство не може в рамките на разумното да се образува или води в тази трета държава; спорът да има достатъчна връзка с държавата членка

¹¹ При разглеждане от СЕС на спора в главното производство, правят впечатление мотивите, с които СГС е върнал на СРС (отправил преюдициалното запитване) за ново разглеждане първоначално постановеното от СРС решение (т. 21 от Решението на СЕС по Дело C-67/24): правилата на чл. 3 от Регламент № 4/2009 не били приложими в отношенията с трети държава; Съображение 15 от Регламент № 4/2009 се отнасяло само до искания на кредитора, но не и на длъжника по дело за издръжка; тъй като бившата съпруга била канадска гражданка, то правото на ЕС не се отнасяло за нея; отношенията между страните не се уреждали от международното право, тъй като между България и Канада няма договор за правна помощ. Посочвайки горните обстоятелства и аргументи, нито един от които не е състоятелен, СГС стига до извода, че компетентността на българския съд следвало да се основе на българското гражданство на ищеца. Като краен резултат наистина българският съд е компетентен, но само за издръжката на децата с оглед тяхното българско гражданство, а основанието за компетентност на българския съд е съвсем различно от посоченото от СГС.

на сезирания съд. Не е достатъчно сезираният съд да установи, че той не е компетентен на основанията, посочени в Регламента, а че липсват основания за компетентност по силата на Регламент № 4/2009 за съд на която и да е друга държава членка (т. 58 от решение на СЕС по Дело С-67/24). В Съображение 16 към Регламента като пример за изключителен случай, в който не може да се проведе производство в трета държава, се посочва гражданска война. Този пример обаче е само илюстративен с оглед изключителния характер на случаите, при което може да бъде обоснована компетентност на *forum necessitatis*. СЕС изрично подчертава, че не следва да се изисква от ищеца да доказва, че безрезултатно е започнал или направил опит да започне производство пред съда на съответната трета държава, а с оглед на всички фактически и правни елементи на конкретния случай съдът на държавата членка следва да се увери, че съществуващите пречки в третата държава са непреодолими и могат да доведат до отказ от правосъдие (т. 108 и т. 110 от Решение на СЕС по Дело С-501/20 МРА). От този извод на СЕС би могло да се направи изводът, че сезираният съд на държавата членка би следвало да положи усилия за установяване съдържанието на правото на третата държава, включително и нейната съдебна практика. Разбира се, съдействието на ищеца не е изключено във всеки конкретен случай.

3. Особенности на производството по дела за издръжка с международен елемент

При прилагане на актовете на ЕС националните съдилища запазват своята процесуална автономност – този принцип е нееднократно подчертаван от СЕС. Следователно, когато иск за издръжка е предявен пред български съд, то производството се подчинява на националното законодателство, съответно правилата на ГПК относно бързото производство въз основа на чл. 310, ал. 1, т. 6 ГПК във връзка с чл. 146, ал. 2 СК.

Поради международния характер на делото се налагат някои уточнения в производството относно приложимостта на институти, които са познати на българското процесуално право (а и на процесуалното право на другите държави). Както

нормите относно компетентността, така и тези относно производството, съдържащи се в Регламент № 4/2009 (както и в другите актове на ЕС относно компетентността и производството по международни граждански и търговски дела), са императивни.

3.1. Както беше посочено и по-горе, призоваването и връчването на съдебните книжа на ответник с обичайно местопребиване в държава членка се осъществява въз основа на Регламент (ЕС) № 2020/1784, чиито разпоредби са доуточнени в чл. 608-613а ГПК. Връчването на съдебни книжа на ответник в България се осъществява или чрез районния съд по постоянния или настоящ адрес на ответника; съдебните книжа следва да са изпратени от сезирания с иска съд на държава членка (а не от страната по делото). Чуждестранният сезиран съд е оправомощен да изпрати съдебните книжа на ответника и по пощата или чрез куриерска служба. Член 20, пар. 1 от Регламент № 2020/1784 не се прилага за връчване в България – не се допуска връчване на съдебни книжа на ответник в България, ако книжата са изпратени от лицето, заинтересовано от съдебното производство, независимо дали по пощата или чрез куриерска служба (т.нар. пряко връчване). Дали пряко връчване е възможно на ответник с обичайно местопребиване в друга държава членка, зависи от това дали съответната държава не е упражнила правото си да откаже такова връчване. Тази информация може да се намери в European Judicial Atlas. Член 22 от Регламент № 2020/1784 съдържа подробни разпоредби за действията, които следва да предприеме сезираният съд при неявяване на ответник: полагане на достатъчно усилия от сезирания съд за установяване направените опити за връчване на книжата по делото; съдействието на съда на държавата, в която трябва да се извърши връчването, за установяване на адреса на получателя (чл. 7 от Регламент № 2020/1784 и съответно чл. 612 ГПК); възможност при определени условия да се постанови решение в срок, не по-кратък от шест месеца, ако документът е бил предаден за връчване на получащата държава, но ответникът не се е явил пред сезирания съд.

Съществено изискване при връчване на съдебните книжа е езикът, на който да бъдат връчени документите. Съгласно чл. 9 от Регламент № 2020/1784 адресатът може да откаже приемането на документите, ако същите не са на езика, който адресатът разбира или е официален език на държавата членка – адресат. Всяка държава членка заявява в Комисията кои са езиците, на които приема представянето на съдебни книжа – тази информация е достъпна в European Judicial Atlas.

Нормата на чл. 613а ГПК, макар и недостатъчно прецизна от редакционна гледна точка, е изпълнение на задължението на националния законодател по чл. 22, ал. 4 от Регламент № 2020/1784. В действителност с този текст е допълнен предвиденият в чл. 305, ал. 1, т. 5 ГПК срок за отмяна на решението по чл. 303, ал. 1, т. 5 ГПК. Ако страната поради нарушаване на съответните правила е била лишена от възможност да участва в делото не по своя вина, срокът за отмяна на решението е една година и за разлика от чл. 305, ал. 1, т. 5 ГПК, започва да тече не от узнаване на решението, а от неговото постановяване. След изтичане на преклузивния едногодишен срок от постановяване на решението по задължение за издръжка, постановено от българския съд при неявяване на ответника по независещи от него причини, правото на отмяна се погасява. Всяка държава членка следва да уведоми Комисията за възприетия от нейното законодателство срок, в който ответникът би могъл да иска „възстановяване на срока“ за обжалване на постановеното решение, в случай че ответникът не е имал възможност да осъществи правото си на защита не по своя вина; при всички случаи този срок не може да е по-кратък от една година от постановяване на решението.

Ако ответникът има обичайно местопребиваване в трета държава, връчването на съдебните книжа се осъществява по реда на Хагската конвенция от 1965 г. за връчване в чужбина на съдебни документи по граждански и търговски дела (чл. 11, пар. 2 от Регламент № 4/2009 г.).

Подробната уредба на начина на призоваване и връчването на съдебни книжа по граждански и търговски дела е свързано с предвиденото в почти всички актове на ЕС от областта на

международното частно право задължение на сезирания съд да спре производството по делото, докато не се докаже, че ответникът е имал възможност да получи документа за образуване на производството и да организира защитата си (относно делата по задължения за издръжка – чл. 11 от Регламент N° 4/2009 г.). Още от решението на СЕС по Дело C-98 Krombach неосигуряването на право на защита на ответника се счита за нарушение на процесуалния обществен ред на Съюза.

3.2. Възражение за висящ процес

Съгласно чл. 12 от Регламент N° 4/2009, когато искове с един и същ предмет и между същите страни са предявени пред съдилищата на различни държави членки, съдът, сезиран след първия, спира служебно производството до установяване компетентността на първия сезиран съд. След като първият сезиран съд се произнесе положително по своята компетентност, вторият сезиран съд прекратява производството по делото. Този текст е идентичен с текста на чл. 27 от Регламент N° 44/2001 за компетентността на съдилищата на държавите членки по граждански и търговски дела (с предвиденото в чл. 5, пар. 2 правило относно компетентността по дела за издръжка), поради което практиката на СЕС по тълкуване на чл. 27 от Регламент N° 44/2001 следва да бъде съответно приложима.¹²

Условията, които следва да бъдат налице и съответно тълкувани от сезирания съд при прилагане на разпоредбата за висящ процес по Регламент N° 4/2009, са следните: рег на сезиране на съдилищата; исковете, с които са сезирани съди-

¹² По-различен е текстът на чл. 20, пар. 1 от Регламент N° 2019/1111 (съвпадащ по смисъл с чл. 19 от Регламент N° 2201/2003), съгласно който при уважаване възражението за висящ процес е достатъчно съвпадение между страните, но не и относно предмета на делото – последното може да бъде за развод, законна раздяла или обявяване недействителността на брака – в този смисъл Решение на СЕС по Дело C-85/18 CV. При искове за родителска отговорност за спирането на делото от съда, който е по-късно сезиран, се изисква спорът да е относно същото дете и на същото основание – чл. 20, пар. 2 от Регламент N° 2019/1111.

лищата на държавите членки, да са между едни и същи страни; исковете да са с един и същ предмет.

На практика възражението за висящ процес се упражнява от ответника. Съдът не би могъл служебно да приложи разпоредбата, тъй като между съдилищата на държавите членки липсва обща комуникационна мрежа за образуваните пред тях граждански и търговски дела. За да е налице състояние на висящ процес, е необходимо образуваните дела между същите страни и със същия предмет да са едновременно висящи пред съдилищата на различни държави членки; с прекратяване на едното от делата отпада рискът от постановяване на несъвместими решения и състоянието на висящ процес. Така например, ако е прекратено делото пред първия сезиран съд, съдът, пред който искът е предявен по-късно, става първи сезиран съд. Съдилищата и на двете държави членки следва да са компетентни – съдът служебно проверява своята компетентност и при липса на основания за такава прекратява производството (чл. 10 от Регламент № 4/2009). Първият сезиран съд следва да не е отклонил служебно своята компетентност и никоя от страните да не я е оспорила до момента, определен от националното процесуално право за първото защитно действие. Ако независимо от възражението за висящ процес, направено от ответника (или ако такова не бъде направено), вторият сезиран съд постанови решение в нарушение на чл. 12 от Регламент № 4/2009 г., то това решение не е недопустимо (доколкото и вторият сезиран съд е бил компетентен) и не противоречи на обществения ред (Решение на СЕС по Дело C-386/17 *Liberato*). При постановени противоречиви решения в хода на изпълнението длъжникът може да предяви молба за отказ на изпълнението (чл. 21, пар. 2, ал. 2 от Регламент № 4/2009), жалба срещу декларацията за изпълняемост, ако решението е постановено в държава, която не е обвързана от Хагския протокол 2007 г. (чл. 32 от Регламент № 4/2009), или да обжалва разпореждането за изпълнение на основание чл. 22 от Хагската конвенция за международно събиране на издръжка 2007 г., ако е постановено от съд на държава – страна по Конвенцията.

– Датата на сезиране на всеки съд на държава членка се определя съгласно чл. 9 от Регламент № 4/2009. В двете си алинеи разпоредбата взема предвид възприетите от различните национални правни системи подходи относно сезирането на съда: момента на депозиране на документ за образуване на делото в съда (каквата система е възприета в България – чл. 125 ГПК) или момента, в който документът е предаден от ищеца за връчване на ответник чрез съответната служба, като впоследствие ищецът предприема действия за внасяне на документите в съда – в някои държави членки процесуалните норми изискват ищецът да е връчил документите за образуване на делото на ответника и с доказателство за последното да внесе документите в съда. Възможно е да възникне спор относно момента на сезиране на съда и във връзка с часовата разлика (Решение на СЕС по Дело С-489/14 А).

– Образованите дела пред съдилищата на държавите членки следва да са между същите страни и с един и същ предмет. Тези условия са кумулативно предвидени. Макар на пръв поглед да са лесно установими при задължения за издръжка, в практиката възникват проблеми. Преюдициалното запитване по Дело С-381/23 ZO е отправено от германски съд във връзка с иск, предявен от детето срещу майката пред германския съд, като детето междувременно е станало пълнолетно, и друг предявен иск от майката срещу бащата пред белгийски съд за издръжка за период, през който детето е живяло при майката и е било на нейна издръжка. В конкретния казус формално страните са различни, тъй като висиящият спор пред съда в Германия е между майката и детето, а спорът пред белгийския съд е между майката и бащата на детето. По принцип правилото за висящ процес се прилага, ако страните по двете висящи дела са едни и същи, независимо от тяхното процесуално качество – такава е постоянната практика на СЕС по граждански и търговски дела при прилагането на идентичната разпоредба от Регламент № 44/2001 и впоследствие Регламент № 1215/2012 относно компетентността на съдилищата на държавите членки по граждански и търговски дела. Едновременно с това СЕС приема, че формално различни

страни могат с оглед предмета на двата разглеждани спора да имат толкова еднакви и неотделими интереси, че съдебното решение, постановено за едната страна, да има сила на пресъдено нещо и по отношение на другата страна (Решение на СЕС по Дело C-351/96 *Drouot assurance*). СЕС подчертава, че при дела за издръжка на ненавършило пълнолетие дете исковите са предявени от друго лице – единия или другия родител, или публичен орган, като с оглед предмета на делата различните страни имат еднакъв и неделим интерес – този на детето в качеството му на кредитор по вземане за издръжка. В конкретния случай по горепосоченото Дело C-381/23 *ZO*, с оглед предмета на паралелните производства и идентичността на страните, би следвало да се приеме, че интересите на детето, навършило пълнолетие (ищец по производството в Германия) и на неговия баща – ответник по производството в Белгия, са неотделими, при което решението, постановено по едно от делата за една от тези страни, ще има сила на пресъдено нещо по отношение на другата страна. Не е очевидно обаче, че исканията, направени в двете производства, са едни и същи, при което да се приеме наличието на второто условие за възражението за висящ процес – един и същ предмет на делото. Макар производствата да се отнасят общо до плащането на издръжка, в този случай нямат една и съща цел и не се отнасят до един и същ период.

3.3. Член 13 от Регламент № 4/2009 (свързани иски) предвижда възможност за спиране на производството от втория сезиран съд и тогава, когато между иски, предявени пред съдилищата на различни държави членки, има толкова тясна връзка, че е целесъобразно да бъдат разгледани и решени заедно, за да се избегне рискът от несъвместими решения. Производствата следва да са висящи пред съдилищата на различни държави членки, като всеки сезиран съд е компетентен да разгледа предявения пред него иск. Вторият сезиран съд има дискрецията да спре разглеждането на делото, т.е. за разлика от хипотезата на *lis pendens*, спирането на производството от втория сезиран съд е въпрос на преценка. Както беше по-

сочено и по-горе, на практика спирането на производството е по искане на страна по делото, която следва да представи съответните доказателства за наличието на висящ процес пред съд на друга държава.

В хипотезата на „свързани иски“, т.е. когато няма пълна идентичност между предмета и страните по делото, по молба на една от страните вторият сезиран съд може да прекрати производство, ако първият сезиран съд е компетентен и по предявените иски пред втория съд и националното процесуално право на държавата допуска съединяването на съответните иски, при условие че производството пред първия сезиран съд е висящо на първа инстанция. В решението си по Дело С-381/23 ZO, разгледано по-горе, СЕС приема, че в конкретния случай би могло да бъде приложено правилото на чл. 13 от Регламент № 4/2009, тъй като липсата на предпоставките за висящ процес не е пречка за прилагането на правилото на чл. 13 от Регламент № 4/2009 относно свързаните иски. Свързани иски би имало, когато е налице едно и също основание, но различно искане.

3.4. При иск за издръжка обезпечителни мерки могат да бъдат наложени от съда на държава членка, който не е компетентен да се произнася по делото за издръжка (чл. 14 от Регламент № 4/2009). Разбира се, обезпечителни мерки могат да бъдат наложени и от съда на държавата, който гледа спора по същество, но те биха били приложими само на територията на тази държава. По-различно е решението на Регламент № 1215/2012 относно компетентността на съдилищата на държавите членки по граждански и търговски дела (изключени от обхвата му са делата за издръжка), при действието на който обезпечителни мерки при определени условия могат да бъдат наложени от съда, който гледа спора по същество, които мерки подлежат на изпълнение във всяка друга държава членка.

Ако длъжник е лице с обичайно местопребиваване в България, то обезпечителните мерки по дело за издръжка, което е образувано пред съд на друга държава членка, могат да бъдат допуснати по реда на чл. 389 и сл. ГПК, при спазване разпоредба-

та на чл. 392 ГПК, с известни уточнения. Несъмнено предпоставка за допускането на съответната обезпечителна мярка е наличието на реална връзка между съдържанието или предмета на обезпечителната мярка и българския съд, който е сезиран с искане за допускане на обезпечението – това изискване се налага и от тълкуването, дадено от СЕС при действието на Регламент № 44/2001, чийто чл. 31 изцяло съвпада по съдържание с чл. 14 от Регламент № 4/2009. Ако искът за издръжка ще бъде или е предявен пред съд на друга държава – напр. по обичайното местопребиваване на кредитора срещу длъжник с обичайно местопребиваване в България, то българският съд, компетентен да наложи обезпечението, би следвало да бъде окръжният съд по постоянния адрес на длъжника или по местопълнението по аналогия с чл. 627б ГПК.¹³ Относно поисканото обезпечение ще се приложи разпоредбата на чл. 392 ГПК.

3.5. Член 10 от Регламент № 4/2009 въздига в служебно задължение на сезирания съд да установи своята компетентност. Изпълнението на това задължение не е обвързано с каквото и да било възражение на страната по делото. Правото на сезирания съд определя дали ищецът носи доказателствената тежест относно обстоятелствата, на които се основава компетентността на съда. Определението на българския съд за прекратяване на делото поради липса на компетентност подлежи на въззивно и касационно обжалване въз основа

¹³ В цялост може да бъде споделено становището на ВКС в Определение № 551/27.12.2019 г. по ч.гр.г. 3728/2019 относно обезпечението на иск, предявен пред СРС, с който ищецът иска промяна на издръжката спрямо бившата съпруга и децата, постановена от английски съд. В решението на английския съд от 2017 г. е постановено автоматично увеличение на издръжката от 2018 г. насетне. Обезпечителната мярка, наложена от втората инстанция и поискана от ищеца, е „спиране на изпълнението“ на постановеното от британския съд решение. Поисканата обезпечителна мярка „спиране на изпълнението“ не е свързана с оспорване на изпълнението на постановеното от английския съд решение по реда на чл. 23 и сл. от Регламент № 4/2009 решение. С наложената обезпечителна мярка не се лишават кредиторите от дължимата месечна издръжка, а временно се препятства автоматичното ѝ увеличение.

на чл. 74 ГПК и в съответствие с чл. 28 КМЧП. В Определението си за липса на компетентност съдът няма нито задължението, нито правото да посочва съда на коя държава би бил компетентен по предявения иск за издръжка. В хода на признаване на чуждестранно решение за издръжка признаващият съд няма право да проверява компетентността на съда на решението по произход; възражение в този смисъл на заинтересованата страна е недопустимо. Липсата на компетентност на съда по произход на решението не е основание за неговото непризнаване или недопускане на изпълнението; ответникът е могъл да направи това възражение в хода на производството пред съответния съд; ако възражението не е прието от съда по произход, признаващият съд няма право на каквато и да било проверка или контрол, включително и на основание нарушаване на обществения ред – чл. 24 б. „а“ от Регламент № 4/2009. По-различно е решението на Хагската конвенция за международното събиране на издръжка на деца и на други членове на семейството от 2007 г. (Хагската конвенция 2007 г.).

III. ПРИЗНАВАНЕ И ДОПУСКАНЕ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА РЕШЕНИЯ ПО ЗАДЪЛЖЕНИЯ ЗА ИЗДРЪЖКА В ДЪРЖАВА, РАЗЛИЧНА ОТ ДЪРЖАВАТА НА ПОСТАНОВИЛИЯ ГИ СЪД

Признаването и допускането до изпълнение в една държава на съдебно решение, постановено в друга държава (държава по произход) са два отделни института. Предмет на признаването е чуждестранното съдебно решение, като със санкцията на публичния орган на признаващата държава чуждестранното решение поражда същите правни последици, които би имало и националното решение, т.е. то се „приобщава“ към правния ред на признаващата държава. По принцип решението може да е постановено както в рамките на състезателно, така и на охранително производство при участието на чуждестранен публичен орган. Самостоятелно признаване (без допускане на изпълнението) е достатъчно при конститутивните и установителните решения. При осъдителните решения се установява не само правото, но и задължението. След като

постановеното осъдително решение има изпълнителна сила в държавата на постановилия го съд, за да придобие изпълнителна сила чуждестранното осъдително съдебно решение в друга държава, то следва да бъде допуснато до изпълнение от компетентния орган на признаващата държава. Допускането на изпълнението на осъдителното решение иманентно включва и признаването му. Ако чуждестранното решение не се ползва със сила на пресъдено нещо и изпълнителна сила в държавата по произход, то признаващият съд няма как да му я придаде. Уредбата на признаването и допускането на изпълнение на чуждестранни съдебни решения освен от националното право на всяка държава (като израз на „международната учтивост“ и институт на националното международно частно право) е предмет и на международните конвенции. В рамките на ЕС е създадена самостоятелна европейска конструкция относно действие в европейското правно пространство на съдебните решения, постановени в държавите членки. Механизмът осигурява автоматично действие на съдебните решения и възможността те да получат изпълнителна сила в друга държава членка, различна от тази на постановилия ги съд.

В основната си част решенията за издръжка са осъдителни. Както се отбелязва в Обяснителния доклад към Хагската конвенция 2007 г. (т. 546) обикновено при решенията относно издръжката молбата е за допускане на изпълнението, включваща и признаването. Ако молбата е само за признаване, тя по-скоро би се отнасяла до определени констативни действия.

1. Признаване и допускане изпълнението на решения за издръжка, постановени в държава, членка на ЕС, съгласно Регламент № 4/2009

Действието във времето на Регламент № 4/2009 относно признаването и допускането изпълнението на съдебни решения за задължения за издръжка е уредено в чл. 75, пар. 2 от Регламента: решения, постановени от съд на държава членка в производства, които попадат в обхвата на Регламент № 44/2001 (срещу ответник с местоживеее в държава членка), се допускат до изпълнение съгласно разпоредбите на Регла-

мент № 4/2009 г. по т.нар. облекчена екзекватура (с декларация за изпълняемост), в случай че решението е постановено преди датата на прилагане на Регламент № 4/2009, но е поискано издаване на декларация за изпълняемост след започване прилагането на Регламент № 4/200 или решенията са постановени след датата на прилагане на Регламента, но производствата са започнали преди това. Като се има предвид, че и по Регламент № 44/2001 производството по допускане на изпълнението (т.нар. „опростена екзекватура“) се основава на декларацията за изпълняемост, то чл. 75, ал. 2 относно признаването и допускането до изпълнение има по-скоро теоретичен характер. Определянето на времевия обхват има значение по-скоро за прилагането на чл. 39 от Регламента, който предвижда временна изпълняемост на решението по задължение за издръжка, независимо от неговото обжалване (чл. 39 от Регламент № 4/2009). Като се има предвид, че Регламент № 4/2009 се прилага, считано от 18 юни 2011г., посочените по-горе разпоредби сякаш нямат вече практическо значение. Практиката на Съда на ЕС обаче показва и че понастоящем възникват спорове във връзка с изпълнението в държава членка на решения за издръжка, постановени от съд на друга държава далеч във времето – Решение на СЕС по Дело C-729 TKF от 15.04.2021 г. Преюдициалното запитване е отправено от Апелативния съд на Северна Ирландия, Обединено кралство през 2019 г. (Регламент № 4/2009 е в сила за Великобритания до 31.12.2020 г.) във връзка с обжалване на решения на съда на Северна Ирландия от 2013 и 2014 г. за обявяване като подлежащо на изпълнение на решение за издръжка на полски съд от 2003 г., т.е. преди Полша да е била член на ЕС от 1 май 2004 г. и преди началната дата на прилагане на Регламент № 4/2009. Длъжникът е с обичайно местопребиваване в Северна Ирландия. Декларациите за изпълняемост за полските решения са поискани след датата на прилагане на Регламент № 4/2009. Решенията на полския съд относно издръжката не попадат в обхвата на Регламент № 44/2001, тъй като към датата на тяхното постановяване Полша не е била държава членка, независимо кога са били образувани производствата, поради което

СЕС приема, че действието на преходната разпоредба на чл. 75, пар. 2 от Регламент № 4/2009 г. не би могло да се приложи.

1.1. Регламент № 4/2009 урежда признаването и допускането на изпълнението на актове в областта на издръжката с оглед придаване изпълнителна сила на съответния акт, и **сътрудничеството между централните органи на държавите членки в областта на задълженията за издръжка** – глава VII и глава VIII от Регламента. Предвидени са задължения за размяна на информация между определените централни органи на всяка държава членка (централните органи са достъпни в Европейския портал за електронно правосъдие, за България – Министерство на правосъдието Дирекция „Международна правна закрила на детето и международни осиновявания“). Освен това чрез централния орган на държавата членка по обичайното местопребиваване на молителя (молеща държава членка) до централния орган на друга държава членка (замолената държава) могат да се подават молби за: изпълнение на решение, постановено или признато в замолената държава; постановяване на решение в замолената държава, включително и за установяване на родство, т.е. молба за постановяване на решение с по-голям обхват от самото задължение за издръжка (по принцип признаването на решение, постановено в държава членка във връзка със задължение за издръжка, не предполага признаване на родствените, родителските, брачните връзки и връзките по сватовство – Съображение 25 от регламент № 4/2009). Както кредиторът, така и длъжникът могат да поискат промяна на решение, постановено в замолената държава. При административното сътрудничество между централните органи молбата от кредитора или от длъжника се подава чрез централния орган на молещата държава членка. Подробно е определено съдържанието на молбите, които се подават чрез централен орган, придружаващите документи (член 57 от Регламент № 4/2009), формулярите, които се ползват – приложения VI и VII към Регламент № 4/2009. Централните органи дължат предоставянето на своевременна информация относно дви-

жението на съответната молба. Молбите се разглеждат съгласно законодателството на замолената държава членка и в съответствие с нейните правила за компетентност.

Централните органи на държавите членки имат задължението да предоставят поискана информация от молещата държава членка за предоставяне на правна помощ, намиране на длъжника или кредитора, подпомагане за получаване на информация относно доходите и имущественото състояние на длъжника или кредитора, съдействие за събиране и срочно прехвърляне на вземанията и други, посочени в чл. 51 от Регламент № 4/2009 г. Съгласно публикувания Доклад на Министерството на правосъдието на Република България за 2024 г. в Дирекция „Международна правна закрила на детето и международни осиновявания“ са обработени 228 нови молби за постановяване, признаване и изпълнение на съдебни решения за издръжка и 144 искания за информация относно правна помощ, намиране на длъжника или кредитора и техните доходи.

Ролята на централните органи се свежда до оказване на помощ на кредитора или на длъжника по задължения за издръжка за предаването или получаването на техните молби или за започване на производства по тези молби (т. 70 от Решение на СЕС по Дело C-729/19 ТКФ). Разпоредбите, съдържащи се в глава VII на Регламент № 4/2009 относно административното сътрудничество, не се отнасят за условия за признаване или изпълнение на съдебни решения за издръжка. Това е една факултативна възможност за кредитора и се ползва от последния по негово решение (Решение на СЕС по Дело C-283/16).

1.2. Регламент № 4/2009 в чл. 2 определя автономно актовете, които са предмет на допускане на изпълнение по силата на Регламента. Държавата, в която е постановен съответният акт, е „държава членка по произход“ (чл. 2, ал. 1, т. 4), а държавата, в която се търси изпълнението – „държава по изпълнението“ (чл. 2, ал. 1, т. 5). На допускане до изпълнение подлежат: съдебни решения, постановени от съд на държава членка относно задължения за издръжка (независимо как е наречено решението), спогодби, одобрени от съд, автентич-

ни актове, издадени от публичен орган относно задължение за издръжка с установени подпис и съдържание от този публичен орган. Производството по допускане изпълнението на съдебни решения, съдебни спогодби и автентични актове в областта на издръжката е едно и също – чл. 48 от Регламент № 4/2009. Понятието „съд“ обхваща и административни органи в държавите членки, доколкото техните актове са издадени в рамките на състезателно производство между страните, подлежат на обжалване пред съдебен орган и съгласно правото на държавата по произход имат равностойна сила със съдебното решение. Оправомощените за целите на издръжката административни органи съгласно правото на съответната държава членка са посочени в Приложение IX към Регламент № 4/2009.

Регламент № 4/2009 предвижда два различни механизма за допускане изпълнението на съдебни решения (като в това понятие се включват и съдебните спогодби и автентични документи), постановени в държави членки в зависимост от това дали съответната държава членка е страна по Хагския протокол 2007 г. относно приложимото право към задълженията за издръжка, или не е. Както беше посочено по-горе, всички държави членки, с изключение на Дания и Великобритания (до датата, до която се прилагат актовете на ЕС преди оттеглянето на Великобритания от ЕС – 31.12.2020 г.), са се присъединили към Хагския протокол 2007 г. Следователно решенията, постановени в Дания, и тези, постановени във Великобритания до 31.12.2020 г., подлежат на признаване и допускане до изпълнение в държава, членка на ЕС, по процедурата, предвидена за решения на държави членки, които не са се присъединили към Хагския протокол 2007 г.

1.3. С Регламент № 4/2009 беше премахната екзекватурата за решения по задължения за издръжка, постановени в държава членка, обвързана от Хагския протокол 2007 г. Необходимостта национален съдебен орган на признаващата държава членка да постановява акт, с който да придобие изпълнителна сила на постановеното в друга държава членка

осъдително решение за издръжка, отпада. Това „автоматично действие“ на съдебните решения в областта на частните правоотношения с международен елемент се основава на чл. 81, пар. 2 ДФЕС – въз основа на международния договор държавите членки са изразили воля да поставят на една и съща основа чуждестранното решение с националното такова, доколкото това е уредено в съответния акт на ЕС с непосредствено действие в държава членка (регламентите в областта на частните правоотношения с международен елемент). След като чл. 17 от Регламент № 4/2009 посочва, че постановеното в една държава членка съдебно решение по дело за издръжка се признава в друга държава членка, без да се изисква каквато и да било процедура, то това съдебно решение представлява изпълнително основание по същия начин и със същата сила както и националното съдебно решение – в този смисъл и чл. 404, т. 2 ГПК. Всяка държава членка следва да определи националните органи съгласно националните си процесуални норми относно изпълнителното производство.

С оглед постигане на бързина, ефективност и улесняване във възможно най-голяма степен признаването и допускането изпълнението на чуждестранното решение, както и постигане целите на взаимното доверие и сътрудничеството между съдилищата на държавите членки, Регламент № 4/2009 урежда предпоставките за изпълнение на чуждестранното решение. Предвидени са и средства за защита на длъжника при липсата на специалното производство по допускане на изпълнението.

– Чуждестранното съдебно решение следва да е изпълняемо в държава по произход и това се удостоверява с формуляр, издаден от постановилия го съд. Ако е допуснато предварително изпълнение (независимо от възможността за обжалване), това обстоятелство се установява от съда по произход (чл. 39 от Регламент № 4/2009).

– Документите за целите на изпълнението са посочени в чл. 20 от Регламент № 4/2009 – препис от решението, с който може да бъде доказана неговата автентичност; Формуляр, издаден от съда по произход, съгласно приложение към Регламен-

та; при необходимост – документ, който прави опис на просрочените задължения.

Макар разпоредбите на чл. 20, ал. 1, пар. 1, б. „г“ и чл. 20, ал. 2 от Регламент № 4/2009 да предвиждат, че превод на документите е необходим само ако бъде изискан от органа на държавата членка (съгласно Съображение 28 към Регламента превод не се изисква, освен ако изпълнението се обжалва), практиката показва, че компетентните органи по допускане на изпълнението изискват превод, който да бъде извършен от лицензиран преводач (чл. 20, пар. 3 от Регламент № 4/2009 – от преводач, „притежаващ правоспособност за извършване на превода в една от държавите членки“). От текста следва, че ако документите са издадени от компетентния орган във Франция и ще се търси изпълнение в България, няма пречка преводът да бъде извършен от френски на български език от преводач, който има такава правоспособност във Франция. Въпрос се поставя дали автентичността на преписа от решението следва да бъде удостоверена съгласно Хагската конвенция за премахване легализацията на чуждестранни официални документи 1961 г. (т.нар. Конвенция за Апостил). Като се имат предвид целите на изпълнението при задължения за издръжка, поставени от Регламента, и ограничаване във възможно най-голяма степен на формалностите, които биха увеличили разходите на кредитора (Съображение 27–28 от Регламента), не би следвало да се изисква удостоверяването на автентичността непременно да бъде извършено по реда на Хагската конвенция за Апостил.

– За изпълнение в България на решение за издръжка, постановено в държава членка, която е обвързана от Хагския протокол 2007 г., молба за издаване на изпълнителен лист, придружена с документите по чл. 20 от Регламент № 4/2009 (посочени по-горе), се подава до окръжния съд по „постоянния адрес на длъжника или по местои изпълнението“ (чл. 6276 от ГПК). В производството по издаване на изпълнителен лист съдът дължи формална проверка за наличие на изискуемите документи, като не проверява решението по същество, още по-малко дали съответства на разпоредбите на българското право

(Определение № 211 от 16.05.2025 г. на Пловдивския апелативен съд по в.ч.гр.г. 197/2025 г.). Разпореждането за издаване или неиздаване на изпълнителен лист на окръжния съд подлежи на въззивно обжалване с частна жалба въз основа на чл. 407 ГПК, като функционално компетентен да разгледа жалбата срещу разпореждането за издаване на изпълнителен лист е горестоящият апелативен съд. Съгласно чл. 407, ал. 3 ГПК, ако изпълнителният лист се издава въз основа на чуждестранно решение, то „разпореждането се обжалва по общия ред“. Съгласно практиката на ВКС разпореждането за издаване на изпълнителен лист въз основа на чуждестранно съдебно решение за задължение за издръжка не подлежи на касационно обжалване (Определение на ВКС от 14.08.2018 г. по ч.гр.г. 2510/2018 г.), тъй като общият ред за обжалване по чл. 279 ГПК включва разпоредбите на чл. 274, ал. 4 във връзка с чл. 280, ал. 3, т. 2 ГПК, съгласно които не подлежат на касационно обжалване въззивните решения по дела по искове за издръжка, а следователно и въззивните определения по дела за издръжка.

Изпълнителният лист следва да съдържа и размера на вземането на ищеца кредитор за разноските по делото, доколкото същите са определени от чуждестранния съд (чл. 2, пар. 1, т. 1 от Регламент № 4/2009). Интересен въпрос възниква във връзка с Определение № 39/19.01.2023 на Варненския Апелативен съд по в.ч.гр.г. 22/2023. Молбата за издаване на изпълнителен лист по дело за издръжка е подадена от детето чрез особен представител; в решението на чуждестранния съд разноските са били присъдени в полза на майката на детето; Варненският апелативен съд приема, че молбата за издаване на изпълнителен лист относно разноските е недопустима, тъй като само майката била процесуално легитимирана да претендира издаването на изпълнителен лист за разноските, а не детето. Макар от чисто формална гледна точка този извод да изглежда обоснован, не би могъл да бъде възприет – все пак разноските се присъждат на този, който ги е направил и който е действал от името на ненавършилото пълнолетие дете. Наистина, ако искът за издръжка е съединен с иск за родителски права (чл. 3, б. „г“ от Регламент № 4/2009) и в чуждестранното решение не

са определени отделно разноските по всеки от предявените искове, изпълнителният лист по задължението на издръжка няма как да включи и вземане за разноски. Това се дължи на обстоятелството, че съдът по изпълнение на решението нито може да тълкува, нито може да видоизменя чуждестранното съдебно решение, а не поради това, че искът за издръжка бил „акцесорен“ на иска за родителски права (както се посочва в Определение № 39 от 19.01.2023 г. на Варненския апелативен съд по в.ч.гр.д. 22/2023).

В случаите, в които българско съдебно решение за издръжка следва да бъде изпълнено в държава, членка на ЕС, то молбата с придружаващите документи, посочени в чл. 20 от Регламент № 4/2009 се подава от заинтересованата страна или неин представител пред компетентния орган на държавата членка, информация за който се намира в европейската съдебна мрежа.

– При премахната екзекватура, с оглед спазването на изискванията за справедлив процес, Регламент № 4/2009 определя императивно възможностите на длъжника отговорник за защита на неговите интереси. Предвидените в чл. 19 и чл. 21 от Регламент № 4/2009 способности се прилагат само в случаите, когато съдебното решение по издръжка е постановено в държава членка – страна по Хагския протокол 2007 г.

Отговорникът по дело за издръжка има **правото да иска преразглеждане на решението**, постановено в друга държава членка, пред съда на държавата членка по произход на решението. Предмет на преразглеждане е съдебно решение за издръжка, което е влязло в сила в държавата на постановилия го съд и е предмет на изпълнение в друга държава членка. Основанията, предвидени в чл. 19, пар. 1 от Регламент № 4/2009, за преразглеждане на решението за издръжка са специални, т.е. независимо и отделно от други основания, на които отговорникът би могъл да се позове в държавата по произход на решението. Отговорникът може да иска преразглеждане на влязлото в сила решение за издръжка, в случай че актът за образуване на производството не му е бил надлежно връчен или отговорникът е бил възпрепятстван да осигури защитата си поради извън-

редни обстоятелства. Ответникът не би могъл да се позове на горепосочените основания за преразглеждане, ако не е упражнил правото си на обжалване на решението, независимо че е имал възможност да стори това. Молбата за преразглеждане се подава пред съда на държавата по произход на решението, определен в националното законодателство на всяка държава, в срок от 45 дни от датата на първата изпълнителна мярка, налагаща съответното ограничение ответникът да се разпорежда с имуществото си. Съгласно чл. 627а ГПК компетентен съд за отмяна на постановено в България решение за издръжка, чието изпълнение е започнало в друга държава членка, е Върховен касационен съд. Върховният касационен съд би могъл да приложи съответно и някои от основанията за отмяна, предвидени в чл. 303, ал. 1 ГПК. Основанието за отмяна, предвидено в чл. 19 от Регламент № 4/2009 г. на практика съвпада с това по чл. 303, т. 5 ГПК, като следва да се има предвид тълкуването на разпоредбите на Регламент № 2020/1784 относно начини за връчване на книжата в друга държава членка по местопребиваването на ответника, ако решението е постановено от българския съд като такъв по обичайното местопребиваване на кредитора. Основанието за отмяна на постановеното в България решение за издръжка е именно чл. 19 от Регламент № 4/2009, а не правилата на Регламент № 2020/1784 (преди това Регламент № 1393/2007), каквито тълкувания се срещат в българската съдебна практика. В хода на производството по отмяната доказването на надлежното призоваване тежи върху ищеца в първоначалното производство – ответник в производството по отмяна, а наличието на непреодолими обстоятелства – върху молителя по отмяната. В съответствие с разпоредбата на чл. 19, пар. 3, ал. 2, ако ВКС е сезиран с молба за отмяна и са налице основанията за това, решението се обявява за нищожно, а не се връща за ново разглеждане в надлежния съд. В този случай изпълнението се прекратява по силата на постановения съдебен акт – основание, предвидено в чл. 433, ал. 1, т. 4.¹⁴ С обявяване на решението за нищожно от съда на

¹⁴ В този случай българската съдебна практика приема, че не е необходимо обезсилване на издадения изпълнителен лист – вж. подробно

държавата членка по произход, независимо от разпоредбите на което и да било национално право, кредиторът не губи предимствата от прекъсването на давностните срокове, като се запазва и правото му да иска със задна дата издръжка, която би могъл да придобие с първоначалния иск.

Втора възможност, с която разполага длъжникът и която се упражнява пред съда на държавата членка по изпълнението, е предвидената в чл. 21 от Регламент № 4/2009: **отказ или спиране на изпълнението**. Ако изпълнението се търси в България, то компетентен по молбата за отказ или спиране на изпълнението е окръжният съд – чл. 627б, ал. 2 ГПК – явно по постоянния адрес на длъжника или по местои изпълнението, макар това да не е изрично посочено в разпоредбата. На практика това е съдът, който издава разпореждането за издаване на изпълнителен лист.

Член 21, пар. 1 от регламент № 4/2009 изрично посочва, че предвидените в пар. 2 основания за отказ за изпълнение се прилагат заедно и независимо от предвидените такива в националното право на държавата членка по изпълнението. Следователно, доколкото се иска спиране на изпълнението или прекратяване на изпълнителното производство, съответно биха били приложими някои от основанията, предвидени в чл. 432 и 433 ГПК с особеностите, присъщи на задължението за издръжка.¹⁵

Основанията за отказ от изпълнение, предвидени в двете алинеи на чл. 21, пар. 2 от Регламент № 4/2009, са различ-

---

Градинарова, Т., М. Обретенова, Д. Димитров, Б. Николова и др. Актуални проблеми на гражданския изпълнителен процес. София: ИК „Труд и право“, 2023, стр. 214 – 216.

¹⁵ Съгласно постоянната съдебна практика задължението за издръжка не приключва с навършване на пълнолетие на детето – Решение на СГС № 5013 от 17.08.2020 г. по гр.г. № 8107/2020 г. Както беше посочено и по-горе и изрично е прокламирано в чл. 22 от Регламент № 4/2009, признаването и изпълнението на решение по въпрос, свързан със задължение за издръжка, не означава признаването на семейна, родствена и брачна връзка. Обратното също е вярно, обстоятелството, че има влязло в сила решение за това, че длъжникът не е биологичен баща на детето, което е постановено след осъждането му да плаща издръжка, не е основание за приключване на изпълнителното производство.

ни, като са различни и правомощията на съда, сезиран с молба за отказ от изпълнение. При подадена молба за отказ от изпълнение на **основанието на чл. 21, пар. 2, ал. 1** съдът няма право на дискреция, ако вземането за издръжка въз основа на постановеното решение е погасено по давност по правото на държавата членка по произход на решението или на държавата членка по изпълнението, като се взема предвид по-дългият давностен срок. Следва изрично да се посочи, че текстът има предвид погасителна давност за вземане, постановено със съдебно решение. Въпросът за това доколко и за какъв период се дължи за минало време издръжка е предмет на приложимото право към издръжката съгласно Хагския протокол 2007 г.

В случай че българският съд е сезиран с молба за отказ от изпълнение на основание изтекла погасителна давност, би следвало искът да бъде квалифициран като такъв по чл. 439 ГПК, т.е. длъжникът в конкретния случай твърди, че изпълняемостта на правото е погасено. В този случай българският съд ще следва да установи съдържанието на чуждото право по реда на чл. 43 КМЧП – това на държавата по произход на решението относно погасителната давност, като съдът дължи служебно установяване на чуждото право и при съдействието на длъжника. Ако вземането е погасено по давност по силата на чл. 117, ал. 2 ЗЗД, а срокът на погасителната давност по правото на държавата членка по произход на решението е по-дълъг от пет години, молбата ще бъде отхвърлена. В случай че вземането е погасено по давност съгласно по-дългия давностен срок, съдът постановява отказ от изпълнение и по силата на съдебното решение се прекратява изпълнителното производство. Както беше посочено и по-горе, в практиката на ВКС се поддържа, че в този случай изпълнителният лист не се обезсилва.

В случай че длъжникът е изпълнил задължението за издръжка или вземанията на кредитора са погасени от публичен орган, в действителност длъжникът повдига възражение срещу съществуването на самото вземане. СЕС приема, че едно такова искане попада в обхвата на Регламент № 4/2009 на основание чл. 41, ал. 1 от Регламента, ако решението е постано-

вено в държава членка (независимо дали е обвързана от Хагския протокол 2007 или не) – Решение на СЕС по Дело C-41/19 FX. Искът е от компетентността на държавата по изпълнение. В Съображение 30 към Регламента е посочено, че освобождаването на длъжника от дълга в момента на изпълнение е едно от основанията за отказ или отлагане на изпълнението, предвидени в националното законодателство, които не са несъвместими с посочените основания в Регламента. Предявеният иск на длъжника, чийто предмет е да оспори вземането на кредитора въз основа на твърдяното погасяване на задължението, се преценява от юрисдикцията на държавата членка по изпълнението. Ако изпълнителното производство е образувано в България по издадения изпълнителен лист въз основа на чуждестранното решение при представяне на надлежните доказателства от длъжника за плащане на сумите по изпълнителния лист, то съдебният изпълнител би следвало да прекрати производството на основание чл. 433, ал. 1, т. 1; не е необходимо разписка от взыскателя, тъй като законът изисква плащане на сумите за взыскателя, а не на взыскателя.¹⁶

По-различни са правомощията на съда при отказ от изпълнение на **основанията, предвидени в чл. 21, пар. 2, ал. 2 от Регламент № 4/2009** – несъвместимост на решението, постановено в държавата членка по произход с решение, постановено в държавата членка по изпълнението или в друга държава (държава членка или трета държава). В този случай сезираният съд на държавата членка по изпълнението разполага с дискреция – той може да откаже или не изцяло или частично изпълнението на чуждестранното решение. Разпоредбата не поставя изискване дали противоречащото решение, постановено в държавата членка по изпълнението или в друга държава, следва да е постановено по-рано от това, чието изпълнение се търси. С оглед задължението за издръжка, няма съмнение, че решението следва да е постановено между същите страни и със същия предмет. На практика тази хипотеза би могла да се приложи, ако в производството в държавата по произход

¹⁶ Вж. в този смисъл, Градинарова, Т. и др. Актуални проблеми на гражданския изпълнителен процес..., стр. 212.

длъжникът не е направил (или не е било уважено) възражение за висящ процес или за наличие на сила на пресъдено нещо. Конкуриращите се решения следва да са изпълняеми. По-сложен остава въпросът с „несъвместимостта“, която е предмет на конкретна преценка от сезирания съд с оглед целите на Регламента и най-вече защита на интересите на кредитора по вземания за издръжка и защита на уязвимата страна – най-вече децата. В случая не става дума за различия в материалното право на държавата по произход на решението и това на държавата по изпълнението, а до несъвместимост на диспозитива на двете решения например: срок, в който се дължи издръжка за минало време; дължимост на издръжка на съпруга за неограничен период от време и т.н.

Длъжникът по задължение за издръжка може да иска **спиране на изпълнението на решение**, постановено в друга държава членка, обвързана от Хагския протокол от 2007 г., само на две основания, предвидени в чл. 21, пар. 3 от Регламент № 4/2009: ако съдът на държавата членка е сезиран с иск за преразглеждане на решението на съда на основанията, предвидени в чл. 19 от Регламент № 4/2009 (неосигурено право на защита на ответника); ако изпълнителната сила на решението е спряна в държавата по произход. В първия случай в България компетентен да се произнесе по спирането е ВКС, който е сезиран с преразглеждането въз основа на чл. 627а ГПК. Във втория случай молбата за спиране на изпълнението се подава до окръжния съд по постоянния адрес на длъжника или по местоизпълнението – чл. 627б, ал. 2 ГПК. Определението на българския съд за спиране на изпълнението подлежи на обжалване по реда на ГПК.

1.4. Регламент № 4/2009 предвижда различен ред за признаване и допускане изпълнението на решения за издръжка, постановени в държава членка, която не е обвързана от Хагския протокол 2007 г. Този ред не се различава съществено от предвидения и приложимия по Регламент № 44/2001 относно т.нар. „опростена екзекватура“ чрез декларация за изпълняемост. Като се има предвид, че от държавите членки

само Дания не се е присъединила към Хагския протокол 2007 г., разпоредбите на глава IV, раздел 2 (опростена екзекватура) ще са по-рядко приложими – освен за решения за издръжка, постановени в Дания или подлежащи на изпълнение в Дания, и за решенията, постановени преди датата на прилагане на Регламента, както е посочено в чл. 75, пар. 2.

Основанията за отказ от признаване/допускане до изпълнение при решения за издръжка съгласно Глава IV, раздел 2 са много по-широки, отколкото предвидените основания за допускане изпълнението на решения, постановени в държава членка, обвързана от Хагския протокол 2007 г. – чл. 24 от Регламент № 4/2009: противоречие с обществения ред, без да се включва критерият за компетентност; нарушаване правото на защита на ответника; несъвместимост на решението, чието изпълнение се търси с решение, постановено в държавата, в която се иска изпълнението; несъвместимост с решение, постановено в друга държава членка или в трета държава, което е постановено по-рано.

Производството по признаване и допускане на изпълнението започва с молба от заинтересованото лице до компетентния орган в държавата по местоизпълнението, с която молба се иска издаване на декларация за изпълняемост. Към молбата се прилагат документите, посочени в чл. 28 от Регламент № 4/2009, които не се различават от тези при молбата за пряко изпълнение: препис от решението, отговарящ на условията за автентичност, формуляр съгласно Приложение II, превод на решението от правоспособен преводач. В България молбата за декларация за изпълняемост се подава до окръжния съд по постоянния адрес на длъжника, по неговото обичайно местопребиваване или по местоизпълнението (чл. 627в, ал. 1 ГПК). Във всяка друга държава членка молбата се подава до определения от съответната държава компетентен орган. Въз основа на формална проверка на представените документи съдът издава разпореждане за декларация за изпълняемост. Съгласно чл. 30 от Регламент № 4/2009 разпореждането следва да бъде издадено в 30-дневен срок от постъпване на молбата. Декларацията за изпълняемост, съответно разпореждането на съда,

заедно с решението на държавата по произход се връчват на длъжника по реда, предвиден в националното процесуално право (у нас – по реда на ГПК). Съгласно чл. 627в, ал. 3 ГПК разпореждането на окръжния съд относно допускане на изпълнението (относно декларацията за изпълняемост) има силата на решение. Всяка от страните в производството по допускане на изпълнението – длъжникът или молителят по декларацията за изпълняемост (ако е отказано издаването ѝ), има право в 30-дневен срок от връчването на разпореждането да подаде жалба срещу разпореждането – у нас пред Софийски апелативен съд – чл. 627в, ал. 6 ГПК. Ако обичайното местопребиваване на страната, срещу която се търси изпълнение, е в държава, различна от местоизпълнението, срокът за обжалване е 45 дни от датата на връчване на съобщението на адреса на длъжника. Такива са случаите, когато изпълнението се насочва върху имущество на длъжника в държавата по местоизпълнението, независимо че неговото обичайно местопребиваване е в друга държава – например срещу активи, които притежава в държавата по изпълнението, включително и парични средства. Производството, което се развива пред въззивния съд (Софийски апелативен съд) е състезателно, т.е. с участието както на молителя по декларацията за изпълняемост, така и лицето, срещу което се търси изпълнението. Ако обичайното местопребиваване на кредитора е в друга държава членка, той следва да бъде надлежно призован по реда на Регламент 2020/1784 или Хагската конвенция за връчване в чужбина на съдебни книжа 1965 г. Същото се отнася и за лицето, срещу което е поискано изпълнението, ако то има обичайно местопребиваване в държава, различна от държавата по местоизпълнението. Сезираният съд с жалба срещу издаването/неиздаването на декларация за изпълняемост следва да се произнесе в 90-дневен срок от сезирането му, освен ако обоснове невъзможност поради изключителни обстоятелства (чл. 34, пар. 2 от Регламент N° 4/2009). Решението на Софийски апелативен съд подлежи на касационно обжалване. Декларацията за допускане на изпълнението може да бъде отменена само на основанията, посочени в чл. 24 от Регламент N° 4/2009 (изброени по-горе). Ако разпо-

реждането остане в сила или разпореждането, с което се отказва изпълнението, бъде отменено, изпълнителният лист се издава от окръжния съд (първоинстанционният съд), който е постановил първоначалното разпореждане.

Предварително изпълнение на разпореждането по декларацията за изпълняемост не се допуска (чл. 627в, ал. 3 ГПК). Декларацията за изпълняемост *ex lege* съдържа правомощие за предприемане на всякакви охранителни мерки – чл. 36, пар. 2 от Регламент № 4/2009 г. Следователно българският съд може да постанови обезпечителни мерки съгласно българското законодателство с разпореждането за издаване на декларацията за изпълняемост, ако такива са поискани от молителя.

2. Признаване и допускане изпълнение на съдебни решения по Конвенцията за международно събиране на издръжка на деца и други членове на семейството (Хагска конвенция 2007 г.)

С оглед обхвата на Хагската конвенция 2007 г. и нейните заключителни разпоредби, Конвенцията се прилага относно:

- признаване/допускане изпълнение в държава, страна по Конвенцията на решение за издръжка, постановено в държава, членка на ЕС;
- признаване/допускане изпълнение в държава, членка на ЕС, на решение за издръжка, постановено в държава, страна по Конвенцията;
- признаване/допускане изпълнение в държава, страна по Конвенцията, на решение за издръжка, постановено в друга държава, страна по Конвенцията, като и двете държави не са държави, членки на ЕС.

Прилагането на Конвенцията от оправомощените органи по допускане на изпълнението предполага Конвенцията да е в сила както в държавата по произход на решението, така и в замолената държава – чл. 56, ал. 1 от Хагската конвенция 2007 г. Конвенцията се прилага независимо от датата на постановяване на решението; от значение е датата на подаване на молбата за признаване и изпълнение на решението (т. 679 от Обяснителния доклад към Хагската конвенция 2007 г.).

Задълженията за издръжка, за които е допустимо прилагането на Хагската конвенция 2007 г., са значително по-ограничени откъм лицата спрямо Регламент N° 4/2009: задължение за издръжка от родител на дете, ненавършило 21 години, като всяка държава при присъединяването си към Конвенцията може да ограничи прилагането ѝ до лица, навършили 18 години. Конвенцията се прилага относно признаването и изпълнението на решения за издръжка на съпруг или бивш съпруг, като по отношение на тези видове издръжка е изключено административното сътрудничество, т.е. подаване на молби чрез централен орган на договарящата държава.

Всяка договаряща държава може при присъединяването си към Конвенцията с декларация да разшири обхвата на приложението на Конвенцията относно лицата, като включи и задълженията за издръжка, произтичащи от семейни, родствени, брачни отношения и такива по сватовство. Тази декларация създава задължение между договарящите държави само ако техните декларации обхващат тези задължения (чл. 2, пар. 2 от Конвенцията). Така например при присъединяването си ЕС е направил декларация за това, че разпоредбите относно административното сътрудничество между централните органи ще се прилагат и по отношение издръжка на съпрузи. Великобритания е направила същата декларация, при което молбите за издръжка на съпруг/бивш съпруг биха могли да се подават и чрез централните органи на двете държави.

Хагската конвенция 2007 г. урежда **два отделни самостоятелни независими един от друг режима за осигуряване на събиране на издръжка**: чрез централните органи на държавите, страни по Конвенцията, и непосредствено от заинтересованата страна.

2.1. Обхватът на съдействие на централните органи на държавите е доста по-широк от самото признаване и допускане до изпълнение, като включва: действия на съответния централен орган за получаване на решение за издръжка, включително установяването на родство; действия за изпълнение на признато решение; действия за изменение на решение за

издръжка. Видовете молби са посочени в чл. 10 от Конвенцията. Молбата се подава до Централния орган на държавата, в която пребивава молителят (кредитор или длъжник в зависимост от съдържанието на молбата). В Обяснителния доклад се посочва, че понятието „пребиваване“ е доста по-широко от „обичайно местопребиваване“, с цел облекчаване на процеса за събиране на издръжка; не е необходимо строго изследване на пребиваването при подаване на молбата. Няма пречка молбата за съдействие да бъде подадена и пряко до централния орган на замолената държава, т.е. държавата, в която следва да бъдат изпълнени съответните действия, ако това позволява националното право на държавата, но в този случай молбата не би попадала в обхвата на глава III от Конвенцията и не би създавала задължение за сътрудничество между централните органи на държавите (т. 229 от Обяснителния доклад). Молбите се разглеждат съгласно правото на замолената държава, т.е. на държавата, в която ще се осъществяват действията по събиране на вземанията за издръжка, включващи постановяване на решение за издръжка, признаване и допускане изпълнението на решение, постановено в друга държава, изменение на решение. Централният орган на замолената държава изпълнява молбата на основание на Конвенцията, като в случай че този орган действа от името на молителя в съдебно производство или такова пред други органи, молителят следва да представи съответно пълномощно (чл. 42 от Конвенцията). Задълженията на централните органи са императивно уредени, като са посочени сроковете, в които централните органи обменят информация и предприемат съответните действия (чл. 12 от Конвенцията).

2.2. Глава V от Хагската конвенция 2007 г. урежда прякото признаване и допускане изпълнението на постановени решения от съдебен или административен орган по задължения за издръжка, надлежно потвърдени от съдебен или административен орган спогодби в областта на издръжката (чл. 19 от Конвенцията). Признаването/допускането до изпълнение е „пряко“, тъй като е по молба на заинтересована-

та страна без съдействието на централните органи. Това са норми изцяло в областта на международното частно право. Признаването се отнася само до определяне на правата и задълженията на страните по задължения за издръжка, докато допускането до изпълнение обхваща не само признаването, но и придаване изпълнителна сила на решението. Що се отнася до самото изпълнение, Конвенцията изрично предвижда, че изпълнението се осъществява в съответствие с правото на държавата по местоизпълнението, като държавата – страна по Конвенцията по силата на международния договор, следва да осигури във вътрешното си законодателство способности на изпълнение, посочени в чл. 34 от Конвенцията, които мерки по изпълнението не се различават съществено от предвидените в българското законодателство.

Решението, което подлежи на допускане до изпълнение по реда на чл. 19 и сл. от Конвенцията, може да включва присъждане на издръжка за минало време, индексация на паричното вземане на кредитора и разноските. Решението подлежи на признаване/допускане до изпълнение, ако е постановено от орган на държава, страна по Конвенцията; компетентността на органа, постановил решението, следва да е била основана на критериите, посочени в чл. 20 от Хагската конвенция 2007 г. Тези основания са лимитативно посочени. В случай че компетентността на съда на държавата по произход на решението не се базира на посочените основания, решението не подлежи на признаване и допускане до изпълнение по реда на Конвенцията. Основанията не се различават съществено от тези по чл. 3 от Регламент № 4/2009: обичайното местопребиваване (а не само „пребиваване“) на кредитора или на ответника към момента на образуване на производството, мълчалив или изричен избор на съд, решението е постановено от орган, компетентен по въпросите на личния статут или родителската отговорност.

Съгласно чл. 20, пар. 2 от Конвенцията, договаряща държава може да направи резерва относно основанията за компетентност, т. е да посочи, че постановените решения няма да се основават на обичайното местопребиваване на кредитора,

на сключено споразумение между страните и на компетентност по отношение на родителската отговорност и личния статут на лицето. Тази резерва обаче няма реципрочен ефект. Както се посочва в Обяснителния доклад към Конвенцията (т. 462), ако например САЩ са направили резерва относно прилагането на основание за компетентност по обичайното местопребиваване на кредитора, кредиторът продължава да живее в САЩ и основание за компетентност на постановилния решение съд е друго, решението подлежи на допускане и признаване по реда на Конвенцията от признаващата държава, макар последната да не е направила резерва.

Решението се признава и допуска до изпълнение само ако е изпълняемо в държавата по произход.

Производството по признаване и допускане до изпълнение е до голяма степен сходно с това по Регламент № 4/2009 за решенията, постановени в държави членки, които не са обвързани от Хагския протокол 2007 г. В същия смисъл са и разпоредбите на чл. 634-639 ГПК. Ако решението за издръжка е постановено от компетентния орган в България, то за целите на изпълнението му в държава, страна по Хагската конвенция 2007 г. (която не е държава, членка на ЕС), документите, необходими за признаването (чл. 25 от Хагската конвенция 2007 г.), се издават от първоинстанционния съд, постановил решението: пълният текст на решението; документ, удостоверяващ, че решението е изпълняемо; документ, удостоверяващ призоваването на ответника (ако не се е явил в производството).

Прякото признаване, предвидено в чл. 23 от Конвенцията, съответно чл. 635 ГПК се отнася само относно съществуването на задължение за издръжка. Допускането до изпълнение е предмет на т.нар. „опростена екзекватура“: молба до окръжния съд по постоянния адрес на длъжника, неговото обичайно местопребиваване или по местоизпълнението, придружена с препис от съдебното решение, удостоверение, че решението е влязло в сила, и ако е необходимо, другите документи, посочени в чл. 25, пар. 1 от Конвенцията. Окръжният съд издава разпореждане за признаване и допускане на изпълнението, което разпореждане има сила на решение. Съдът извършва не само

формална проверка на документите, но може да откаже допускане на изпълнението въз основа на съображение за обществен ред – основание по чл. 22, б. „а“ от Конвенцията така – чл. 23, пар. 4 от Конвенцията. Съображението за обществен ред се прилага служебно от признаващия съд. Текстът е възпроизведен в чл. 637, ал. 4 ГПК. Като се има предвид същността на понятието „обществен ред“ – основните правни принципи на държавата като зачитане на човешките права, равни права на мъжа и жената, правото на семеен живот и т.н., сякаш в тази фаза на допускането до изпълнение на решение за издръжка едва ли би било приложимо съображението за обществен ред (т. 479 от Обяснителния доклад). До прилагане на съображението за обществен ред би се стигнало, ако вследствие на признаването на чуждестранното решение се стига до такъв резултат, който е непоносим в признаващата държава. Такова съображение по-скоро би могло да обоснове непризнаването на решение, съгласно което на лицето не се дължи издръжка по религиозен или друг дискриминиращ признак. Размерът на присъдената издръжка на съпруг или дете не може да бъде основание за недопускане изпълнението на чуждестранното решение поради „противоречие с обществения ред“. Не може да се обосновава противоречие с обществения ред и поради различия в приложимото право на държавата по произход и признаващата държава. Що се отнася до „процесуалния обществен ред“ – незачитане правото на защита на ответника, то това основание за недопускане на изпълнението е изрично предвидено в чл. 22 от Конвенцията и е приложимо в процеса на обжалване на разпореждането за допускане на изпълнението – чл. 637, ал. 7 ГПК във връзка с чл. 23, т. 7, б. „а“ от Конвенцията.

В разпореждането се посочва срокът, в който всяка страна може да подаде жалба срещу разпореждането, който срок е определен в чл. 23, пар. 6 от Конвенцията – 30 дни от уведомяването до всяка от страните, при което съдът не разполага с дискреция в това отношение. Срокът е преклузивен.

Разпореждането има сила на решение съгласно чл. 637, ал. 7 ГПК, при което подлежи на въззивно обжалване пред Софийски апелативен съд в посочения 30-дневен срок от връчването му

на всяка от страните. Ако разпореждането не бъде обжалвано в посочения 30-дневен срок, то влиза в сила и в случай че допуска изпълнението, съгът издава изпълнителен лист. Предварително изпълнение на разпореждането, с което се уважава молбата, не се допуска.

Всяка заинтересована страна може да обжалва разпореждането – както страната, която иска допускане на изпълнението (ако е отказано допускането до изпълнение), така и страната, която се бори срещу изпълнението. Съгласно чл. 23, т. 7 от Конвенцията основанията при обжалване могат да бъдат тези, свързани с компетентността на съда на държавата по произход на решението (чл. 20 от Конвенцията), автентичността или целостта на представените документи и основанията, предвидени в чл. 22 от Конвенцията. Основанията за отказ от признаване/допускане до изпълнение са алтернативни и тяхното прилагане е въпрос на дискреция от признаващия орган – дори едно основание да е налице, признаващият орган не е длъжен да откаже допускането на изпълнението. Основанието по чл. 22, б. „б“ – „измама във връзка с процесуален въпрос“, е различно от противоречие с обществения ред и предполага субективен елемент – например нарочно посочване на неверен адрес на ответника, пристрастност от страна на постановилния решението съд; става дума за измама в процесуалния ред, а не за заобикаляне на материалния закон. Другите основания, посочени в чл. 22 б. „в“ – б. „д“, са утвърдените принципни такива, възприети както в националните законодателства, така и в международните актове, със съответните уточнения: висящо производство между същите страни със същия предмет пред орган на признаващата държава, което производство е било образувано преди това, по което е постановено решението, чието изпълнение се търси; конфликтни решения, постановени между същите страни по същия въпрос в признаващата държава или в друга държава – без значение кога са постановени; незачитане правото на ответника на защита – ненадлежно уведомяване, невъзможност за обжалване на решението.

Длъжникът като ответник може да основе обжалването си и на плащане на дълга, доколкото признаването и изпълне-

нието се отнасят до просрочени плащания (такава възможност не съществува съгласно Регламент № 4/2009).

Решението на Софийски апелативен съд по жалбата подлежи на касационно обжалване съгласно чл. 637, ал. 8 ГПК. Нормата е специална във връзка с изпълнение на чуждестранно решение за издръжка и няма каквото и да било противоречие с чл. 280, ал. 3, т. 2 ГПК. Съгласно чл. 23, пар. 10 от Конвенцията, последващото обжалване, ако такова е допустимо по правото на признаващата държава, не може да има за последица спиране на изпълнението. След като българското право допуска последващо обжалване на решението на Софийски апелативен съд, то изпълнението не би следвало да може да бъде спряно от ВКС при искане на жалбоподателя съгласно чл. 282, ал. 2 ГПК.

3. При така изложената нормативна база, чл. 117 и сл. КМЧП ще се прилагат относно признаване/допускане до изпълнение на съдебни решения по задължения за издръжка, ако тези решения са постановени от съд на трета държава (която не е членка на ЕС) и която не е страна по Хагската конвенция 2007 г., или постановеното решение не попада в обхвата на Хагската конвенция 2007 г. във времево или предметно отношение.

ПРИНУДИТЕЛНИ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ. ЗА НЯКОИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕТО ИМ ПО ЗАКОНА ЗА ДВИЖЕНИЕ ПО ПЪТИЩАТА

Спас Спасов*

Резюме: Предмет на настоящите бележки са принудителните административни мерки като институт на административното право. Разгледани са техните основни особености и проявления. По-специално е разгледано приложението им в Закона за движение по пътищата.

Ключови думи: административна принуда; принудителни административни мерки; индивидуален административен акт; съдебна практика; движение по пътищата.

COERCIVE ADMINISTRATIVE MEASURES. ON SOME FEATURES OF THEIR APPLICATION UNDER THE ROAD TRAFFIC LAW

Spas Spasov

Abstract: The subject of these notes are the coercive administrative measures as an institute of the administrative law.

---

* С. Спасов е юрист. Завършил е право в СУ „Св. Климент Охридски“ през 2011 г. и магистратура по право на ЕС в същия университет през 2012 г. Работи в областта на административното право и процес и има над 13 години практически опит. Понастоящем е съдия в Административен съд – Русе. Доктор по право.

Their main features and manifestations are examined. In particular, their application in the Road Traffic Law is examined.

Keywords: administrative coercion; coercive administrative measures; individual administrative act; case law; road traffic.

ПРЕДВАРИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ¹

Правилата за движение по пътищата, отворени за обществено ползване, изискванията към пътните превозни средства за участие в движението по тези пътища, респ. и изискванията към техните водачи, са обособени предимно в Закона за движение по пътищата (ЗДВП)². Естеството на тези регулирани обществени отношения касае нетипично широк кръг субекти, поради което няма да е необосновано да се приеме, че почти 15% от съдебноадминистративните дела се формират от спорове в тази област, а преобладаващата част от тях, в частност – от оспорване на приложени принудителни административни мерки (ПАМ).

Още в Доклада³ за дейността на Върховния административен съд през 2015 г. са направени констатации, които ще доведат до процесуални промени, касаещи вкл. и ЗДВП⁴:

¹ Настоящият материал и изразените мнения в него по никакъв начин не обвързва/т Административен съд – Русе.

² Обн. ДВ, бр. 20 от 5 март 1999 г.

³ <https://tinyurl.com/mwtveffy>

⁴ „ВАС продължава да работи като първа инстанция по значителен брой дела, макар по закон основната цел на съда като върховна инстанция е да осъществява съдебен надзор за точното и еднакво прилагане на законите в административното правораздаване и да издава тълкувателни решения – тоест да бъде преди всичко касационна инстанция по отношение на актовете на съответните областни административни съдилища. Въпреки внесените предложения за промяна на Конституцията на Република България и редица закони, касаещи подсъдността на делата, разглеждани от ВАС, до настоящия момент не са взети конкретни мерки. Върховният административен съд неведнъж е подчертавал необходимостта от цялостна реформа на сега действащите процесуални разпоредби във връзка с подсъдността на отделни категории правни спорове...

Докладът и работата на създадената работна група във ВАС бяха част от широка реформа⁵, която като един от крайните резултати доведе до окончателност на решенията на административните съдилища по редица спорове⁶ и в частност – тези по приложение на ПАМ⁷ по ЗДВП⁸.

От своя страна окончателността на съдебните актове на регионалните съдебни инстанции⁹ неминуемо доведе до формирането на неединна и противоречива практика, която трудно се преодолява по тълкувателен път¹⁰. Пряка последица от този подход е постановяване на съдебни актове в обсъжданата материя, по целесъобразност.

Посоченото е свързано и с друга характерна особеност на ПАМ, прилагани по ЗДВП¹¹, а именно че тяхната нормативна

...С оглед голямата натовареност на съдиите във Върховния административен съд, сложността на решаваните казуси, увеличената тълкувателна дейност, която е основна за съда по Конституция, със заповед на председателя беше назначена комисия с председател заместник-председателят на ВАС и ръководител на Първа колегия, която да изготви мотивирани предложения за промени в законодателството (стр. 48 от доклада), касаещи подсъдността на делата, разглеждани от ВАС...”

⁵ Вж. Проект на Закон за изменение и допълнение на Административнопроцесуалния кодекс (сигнатура 754-01-16/01.06.2017) и мотивите към него.

⁶ Предимно по дела с ниска фактическа и правна сложност, чието решаване, по мое мнение, не следва да се разглежда по родова подсъдност от върховен съд.

⁷ ...но не на всички.

⁸ Из мотивите... „Претовареността на ВАС с разглеждане на първоинстанционни дела пречи на осъществяването на основната му функция, установена от чл. 125, ал. 1 от Конституцията, а именно – осъществяване на върховен съдебен надзор за точното и еднакво прилагане на законите в административното правораздаване.“ В тази връзка вж. и решение № 5/19.04.2019 г. по к.г. № 12/2018 г. на КС.

...Настоящият законопроект цели да гарантира в пълна степен изпълнението на основната функция на ВАС чрез разтоварването му и промяна в подсъдността...”

⁹ Напр. решенията на административните съдилища по ЗАНН.

¹⁰ Чл. 124, ал. 1 от ЗСВ.

¹¹ ...и други изменения на закона.

конструкция невинаги е следствие на утвърдените в българската доктрина разбирания за смисъла и действието на този вид административна принуда, вложена в чл. 22 от ЗАНН, като форма на държавната репресия, а е пряка последица от реакцията на обществото по случили се във времето конкретни събития, в нарушение на принципа *Ab ipso, non fit lex*¹².

В тази връзка Конституционният съд (КС) вече е имал възможност да се произнесе с няколко свои решения. С решение № 4/30.04.2025 г. по к.г. 29/2024 г. той прие, че въведената от законодателя с разпоредбата на чл. 189з забрана нарушенията¹³ по ЗДВП да се третират като маловажни случаи по недопустим начин поставя практиката (**на съда** – б.м.) пред необходимостта „да търси компромисни варианти за изход, с цел спазване на принципите на пропорционалност и справедливост, и преодоляване на дисбаланса в законодателството чрез изкуствено адаптиране на норми от Общата част на Наказателния кодекс, което има потенциала да доведе до липса на предсказуемост и стабилност в съдебната практика“.

В решение № 3/23.03.2021 г. по к.г. № 11/2020 г. КС приема, че предвидените в чл. 171, т. 1, б. „г“ и т. 2, б. „к“ ЗДВП мерки – временно отнемане на свидетелството за управление на моторно превозно средство на водач и временно спиране от движение на пътно превозно средство на собственик, всъщност не представляват принудителни административни мерки по смисъла на чл. 22 от ЗАНН. Прието е, че истинската цел на оспорените разпоредби не е формално посочената в ЗДВП – осигуряване на безопасността на движението по пътищата, а по-лесното събиране на вземанията от глоби. Така прочетени, въпросните разпоредби придобиват характер на санкция за несъществуващо административно нарушение. С оспорените разпоредби на практика законодателят е смесил характера и същността на принудителните административни мерки със санкциите за административни нарушения.

¹² „За един човек не се прави закон“ (лат.).

¹³ Административните наказания като друга форма на държавната репресия, наред с ПАМ.

КРАТЪК ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД НА РАЗВИТИЕ НА ПРИНУДИТЕЛНИТЕ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ

Сравнителният анализ на института на ПАМ налага извод, че той е широко разпространен в националния правов ред и прилаган още след Освобождението.

Така с чл. 67 от Закона за благоустройството на населените места в Княжество България от 1905 г. е дадено правомощие на длъжностните лица и власти, установили отклонения от утвърдените строителни планове или от общите законови предписания, да спрат строителната дейност и да съставят за това надлежен акт; с чл. 82 на Наредбата закон за държавната полиция (НЗДП) от 1937 г. е дадена възможност на полицейските органи да издават разпореждания за „отстраняване на настъпил смут в обществената сигурност или обществения ред, както и за предотвратяване на непосредствено предстояща опасност за обществената сигурност и обществения ред“, и др.

През социализма и при действието на социалистическото право, приложението на административната принуда търпи концептуална промяна в схващането за ролята на държавата при осъществяване на държавната управленческа дейност.

В годините през и след Втората световна война, с поредица от законодателни промени, включващи забрана за обжалване на административните актове, е изключен съдебният контрол върху актовете на публичните власти.

Този тенденция е продължена с приемането на Димитровската конституция от 1947 г.

В чл. 65-70 от глава VII на Конституцията, озаглавена „Отношения между органите на държавната власт и органите на държавно управление“ е регламентирана компетентността на горестоящите органи да отменят и да спират действието на актовете на долустоящите органи. В този смисъл е предвидената компетентност на Президиума на Народното събрание и по-горните местни народни съвети да отменят противозаконните и неправилни действия на по-долните народни съвети. Предвиденият контрол върху актовете и действията на администрацията е инстанционен, йерархичен и се осъществява от органите на законодателната и административната

власт. Същевременно не е предвидена възможност за оспорване на актовете на администрацията по съдебен ред¹⁴.

Особеност на законодателството след приемането и влизането в сила на ЗАНН, с който се дефинира функцията на ПАМ¹⁵, е наложената нормотворческа практика да се квалифицират конкретни волеизявления в различни нормативни актове като принудителни административни мерки. Напр. по чл. 34 от Наказателния кодекс (обн. 1968 г.), чл. 33, ал. 1 от Закона за пребиваване на чужденците в Република България (обн. 1972 г.), чл. 407 от Кодекса на труда (обн. 1986 г.) и др.

След демократичните промени от края на 1989 г. административното правосъдие като средство за защита срещу произвола на изпълнителната власт създава всички необходими гаранции за общ достъп на частноправните субекти до контрол за законност над актовете на администрацията. Конституцията от 1991 г. предвижда обща клауза за обжалваемост на тези актове. Същевременно развитието на обществените отношения и отражението им в действащото законодателство налагат необходимост от разширяване на приложението на различни правни институти, включително и на административноправни институти като принудителните административни мерки. Прилагането на такива мерки като превенция спрямо административни нарушения и престъпления е разширено или още по-общо – приложението на принудителните мерки не е обвързано единствено с неизпълнение на възникващо и съществуващо правно задължение от адресата на мярката.

ОСНОВНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРИНУДИТЕЛНИТЕ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ

Основните белези на принудителните административни мерки са подробно разгледани в доктрината и практиката

¹⁴ **Ширванян, М.** Традиции и тенденции в развитието на Административното правосъдие в България. – Известия ИУ – Варна, 2019, № 2, стр. 174.

¹⁵ Но не се дефинира що е принудителна административна мярка, напротив на преобладаващите схващания.

и целта на настоящото изложение не дава нова или различна квалификация на тези белези.

Необходимо е обаче да се отбележат някои основни особености, които рефлектират върху правоприложението им, а също и до аспекти, мотивирали законодателя, в различните свои състави, да възприеме различни нормотворчески похвати за въвеждането им.

С родовото понятие „административна принуда“ е прието да се обозначават: правната възможност за налагане на административно наказание¹⁶ при извършено административно нарушение по реда на ЗАНН; мерките на административнопроцесуална принуда, които се предприемат за реализиране на едно изискуемо задължение, породено от издаден административен акт, придобил стабилитет, както и прилагането на принудителни административни мерки.

Общата правна уредба, съдържаща се в Закона за административните нарушения и наказания, указва, че: 1) За предотвратяване и 2) преустановяване на административните нарушения, както и за 3) предотвратяване и отстраняване на вредните последици от тях, могат да се прилагат принудителни административни мерки. Следва да се подчертае, че тези разпоредби не представляват легално определение за ПАМ, такова липсва в позитивното право, но със сочените разпоредби се очертават функциите на ПАМ. Тъй като мотиви за приемане на такава разпоредба липсват в приетия закон, проф. Кино Лазаров¹⁷ подробно описва и разграничава тази „тройна класификация“ на мерките, като същевременно ги разграничава от другите видове административна принуда, която представлява външно въздействие върху човешкото съзнание и поведение. Авторът разграничава също така задължителността от принудителността, като първата може да включва доброволност. Характерна особеност на принудата е непосредственото съществуване, същевременно тройната квалификация следва да

¹⁶ **Сувков, Ц.** Административно наказване. Материалноправни и процесуалноправни проблеми. София: Софи-Р, 1998, стр. 45.

¹⁷ **Лазаров, К.** Актуални трудове. Принудителни административни мерки. София: Сиела, 2017.

се разграничи и от административнопроцесуалната принуда и административните наказания като репресивна дейност на държавата при осъществени нарушения, като във всички случаи е налице неправомерно поведение.

Според проф. Д. Зиновиева основната проява на административната принуда е административното наказване, докато принудителната административна мярка има акцесорен характер.¹⁸

Принудителната мярка следва да се разграничава от процесуалната принуда като израз на процедурата по прилагане на самата принудителна административна мярка.

Това правно средство позволява да се проведе събирането и закрепяването на доказателства или изпълнението на приложената мярка. Целта на процесуалната мярка е да подтикне субекта към изпълнение – да обезпечи изпълнението на ПАМ, предвидено в материалноправната норма. Такива са мерките по чл. 172, ал. 2 от ЗДВП – недопускане управлението на моторното превозно средство; спиране от движение на моторното превозно средство; отнемане на документите по чл. 165, ал. 2, т. 1 и чл. 166, ал. 2, т. 1 от ЗДВП, както и отнемане на табели с регистрационен номер по чл. 165, ал. 2, т. 2 от ЗДВП и др.

Тази процесуална принуда като вид административна принуда, макар и често обективизирана като акт на изпълнение в административния акт по прилагане на ПАМ, няма самостоятелно значение и поради тази причина не подлежи на самостоятелно обжалване¹⁹. С тези доводи може да се приеме, че когато в заповедта, с която се прилага ПАМ по чл. 171 от ЗДВП, се посочи, че е осъществена гореописаната процесуална мярка (с цел обезпечение изпълнението на ПАМ) по чл. 172, ал. 2 от ЗДВП, вписаното обстоятелство (напр. снемането на регистрационни табели на автомобил) има протоколиращ характер и не съставлява волеизявление, самостоятелно подлежащо на съдебен контрол.

¹⁸ **Зиновиева, Д.** Принудителните административни мерки – прилагане, оспорване и изпълнение. – Административно правосъдие, 2017, № 3.

¹⁹ Вж. определение № 2047/23.02.2023 г. по адм. г. № 1604/2023 г. на ВАС.

С КАКЪВ АКТ СЕ ПРИЛАГА ПРИНУДИТЕЛНАТА АДМИНИСТРАТИВНА МЯРКА

Индивидуален административен акт е изричното волеизявление на субект по §1, т. 1 от ДР на АПК, с което се създават права или задължения или непосредствено се засягат права, свободи или законни интереси на отделни граждани или организации, както и отказът да се издаде такъв акт. Това е и административният акт, с който в най-голяма степен се конкретизира адресатът на волеизявлението²⁰, поради което и най-често с такъв вид акт се прилага принудителната административна мярка.

Административното нарушение по смисъла на ЗАНН напр. трябва да е изрично регламентирано в нормативен акт като състав, независимо от неговите белези. При индивидуалния административен акт се изследват именно белезите на волеизявлението, независимо дали е изрично нормативно обозначено като такова, за да бъде определено като индивидуален административен акт, респ. като принудителна административна мярка. Така например, съобр. чл. 72, ал. 1, т. 1 от Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР) полицейските органи могат да задържат лице (като принудителна административна мярка), за което има данни, че е извършило престъпление. В други случаи законът изрично предписва, че издаденият административен акт е принудителна административна мярка. Така чл. 201, ал. 2, т. 2 от Закона за енергетиката (ЗЕ) предвижда в случаите по чл. 201, ал. 1 от ЗЕ, с цел предотвратяване или преустановяване на нарушенията, както и за отстраняване на вредните последици от тях, комисията (ДКЕВР) или министърът на енергетиката, или упълномощените от тях лица, съобразно компетентността им, налагат принудителна административна мярка – задължават лицензианта да свика общо събрание и/или да насрочи заседание на управителните или контролните органи при определен дневен ред за вземане на решения за мерките, които трябва да бъдат предприети. Такива са и мерките по чл. 171 от ЗДВП, по чл. 39а от Закона за чужденците в Република България и др.

²⁰ Арз. чл. 59, ал. 2, т. 3 от АПК.

От своя страна индивидуалните административни актове по форма се делят на писмени, устни и конклюдентни (изразени чрез знаци или действия). Когато в нормативен акт е предвидено издаването на волеизявление, без да се уточни формата на волеизявлението, тя следва да е писмена, а понякога това обстоятелство е изрично посочено – напр. чл. 172, ал. 1 и 1а от ЗДВП изрично предвиждат обективирането на ПАМ с писмен акт.

ПРИНУДИТЕЛНИ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ, ПРИЛАГАНИ С УСТЕН АДМИНИСТРАТИВЕН АКТ

Традиционно властническите волеизявления се обективират в писмена форма по понятни причини – способни са да оставят трайна времева „следа“²¹. Въпреки това действащата нормативна уредба допуска и издаването на волеизявленията в не-писмена форма, в ограничени случаи.

Съобразно чл. 59, ал. 3 от АПК устни административни актове се издават само когато това е предвидено в закон, което означава, че специален материален закон следва да предвижда **изрично** съществуването на такъв акт, който да поражда права или задължения, а не просто да го предполага²². Проявлението на държавната власт под формата на бързи, моментални волеизявления, е изключение от общия принцип за провеждане на административно производство по реда на Глава V, раздел I от АПК, включително и чрез премахване на „утежняващата“ писмена форма, за да обезпечи безпрепятственото регулиране на административната дейност, застрашена от настъпващи или настъпили форсмажорни обстоятелства, при които ускореното произнасяне е от особено значение за обществения интерес.

²¹ Проф. П. Стайнов използва израза „гаранция“ по отношение на юридическата форма на административния акт за правилното зачитане правата и интересите на адресата, а също и в интерес на държавата (органите на държавното управление – *бел. авт.*), на която се приписва този акт.

²² Поставя се въпросът устната форма на такъв акт изрична ли е, или е субсидиарна за някои видове актове, които се издават предимно в писмена форма.

Причината за малобройните проявления на този институт в позитивното право следва да се търси в нарушения баланс между държавната намеса и ограничената възможност за защита срещу тази намеса. Адресатът на един такъв акт много трудно може да обезпечи доказателствената маса при осъществяване на проверка за законосъобразност на този акт по реда на чл. 146 от АПК. В някои хипотези дори се създават затруднения да се определи и авторството на такова волеизявление. Не по-малки са и затрудненията за административния орган, който в рамките на едно съдебно производство следва да докаже, че са били налице условията за издаване на устното волеизявление по арг. от чл. 170, ал. 1 от АПК.

Волеизявления в устна форма се издават най-често по приложение на разпоредбата на чл. 64, ал. 2, вр. ал. 1 от ЗМВР, предвиждаща, че при невъзможност да се издадат писмено, разпорежданията могат да се издават **устно** или чрез действия, чийто смисъл е разбираем за лицата, за които се отнасят. Такъв акт е и разпореждането по чл. 70, ал. 1, вр. т. 1 от ЗМВР, с което полицейските органи могат да извършват проверки за установяването самоличността на лице, за което има данни, че е извършило престъпление или друго нарушение на обществения ред.

Устно приложената ПАМ може да бъде само индивидуален административен акт. Предвид изискването на чл. 21, ал. 1 на АПК за непосредствено засягане на правата на адресата или непосредствено възлагане на задължения от волеизявлението издаването на такъв акт изключва „издаването“ му неприсъствено²³ освен в изрично изброени случаи²⁴.

ПРИНУДИТЕЛНИ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ, ПРИЛАГАНИ С ОБЩ АДМИНИСТРАТИВЕН АКТ

Същественият разграничителен критерий между общия и индивидуалния административен акт са определеността и индивидуализацията на адресата на волеизявлението. Когато

²³ Решение № 1732/10.02.2017 г. по адм. г. № 1553/2016 г. на ВАС и същата мярка – Решение № 4097/03.04.2017 г. по адм. г. № 9571/2016 г. на ВАС.

²⁴ Чл. 171, т. 5 ЗДВП.

имаме посочен конкретен адресат, говорим за индивидуален административен акт, а в случаите, в които адресатите не са индивидуално определени, но са определяеми по определени посочени признаци (след съответната преценка на бележите), говорим за издаден общ административен акт.

За да може да се приложи ПАМ, то следва волеизявлението за приложението ѝ да е **непосредствено** и да е свързано (най-често) с **осуetyаване, преустановяване** на административно нарушение или престъпление или **възстановяване** на съществуващото преди извършване на административно нарушение положение.

Кино Лазаров индиректно приема, че ПАМ може да се приложи само чрез издаването на индивидуален административен акт. Авторът счита, че към принудителност може да се подходи при изолираните случаи на несъобразяване с предписанието на общия административен акт, но „очевидно е, че това несъобразяване следва да се констатира по отношение на конкретно лице, спрямо което да се вземат мерки, за да бъде заставено към изпълнение на определено поведение, но с общ административен акт мерки с такава степен на конкретизация не могат да бъдат взети“.²⁵

Други автори като проф. Д. Зиновиева²⁶ и В. Петров²⁷ считат, че ПАМ може да се приложи и чрез общ административен акт, като са посочени и примери. Следва да се подкрепят втората група мнения, тъй като налице ли са двете посочени по-горе кумулативни изисквания, то няма пречка да се приложи ПАМ чрез издаването на общ административен акт.

Напр. със свои заповеди министърът на здравеопазването е наложил задължителна домашна изолация („карантина“) за определени потвърдени случаи на COVID-19: а) асимпто-

²⁵ Лазаров, К. Цит. съч., стр. 108 – 109.

²⁶ Зиновиева, Д. Принудителните административни мерки – прилагане, оспорване и изпълнение. – Административно правосъдие, 2017, № 3, стр. 10.

²⁷ Петров, В. Общият административен акт, София: Сиела, 2017, стр. 136 – 137.

матични лица, открити като контактни или в хода на проведени епидемиологични проучвания; б) лица с леки клинични оплаквания (телесна температура от и над 38 градуса, кашлица, неразположение, хрема, възпалено гърло, стомашно-чревни симптоми като гадене, повръщане и/или диария (...и др.)²⁸. С глава VIII на Закона за здравето, чл. 209а е предвидено, че нарушението на противоепидемичните мерки, предвидени по този ред (чл. 63 от ЗЗ), съставлява административно нарушение, освен ако деянието не съставлява и престъпление.

В случая е налице директно външно психическо въздействие върху поведението на адресатите на тези две заповеди, както и физическо ограничение на свободното им придвижване. Мярката следва да се приложи при определена хипотеза – лицето да е потвърден носител на вирус, независимо от начина на установяването (напр. направен тест в държавно болнично заведение или частна лаборатория по инициатива на пациента). Диспозицията на предписанието предвижда определено поведение и възниква директно от цитираните две заповеди, а не от опосредстващ акт като изрично предписание на същия или на друг орган за поставяне на лице под карантина. Мярката е превантивна и цели осуетяване извършването на административно нарушение²⁹ (неизпълнение на карантинните мерки), поради което в случая обосновано може да се приеме, че с общ административен акт е приложена принудителна административна мярка.

В тази връзка неправилно е схващането, че „еднократното изпълнение“ на предписанията на общ административен акт е „еднократен акт“ – напр. носене на противоепидемична маска в продължение на 1 ден, еднократна карантина в продължение на 14 дни, забрана за посещение на паркове в продължение на 7 дни и пр. Многократността или еднократността като характеристика на административния акт се отнася до неговото действие – дали действието на акта е

²⁸ Бел. авт.

²⁹ ...или престъпление.

повторяемо *при ново*³⁰ **настъпване** на условията на хипотезата на акта, или не е повторяемо³¹. Проф. К. Лазаров дава пример за въвеждане на карантина с общ административен акт, подчертавайки, че ако срокът на действие на акта не е изрично фиксиран, то поне е относително определен в зависимост от настъпването на някакво събитие и отнапред се знае, че той действа през определено, непродължително време³².

ПРИНУДИТЕЛНИ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ, ПРИЛАГАНИ С НОРМАТИВЕН АДМИНИСТРАТИВЕН АКТ

Нормативните административни актове изразяват **вторични, общи, абстрактни**, безлични правила за поведение. Нееднократното им прилагане е функция на **повтарящи се обществени отношения**³³, каквито очевидно не са противоепидемичните мерки по горния пример, които са с максимална конкретност и се прилагат за ограничен период от време.

Следва да се сподели възприетото в теорията и практиката становище, че принудителна административна мярка не се прилага чрез издаване на нормативен акт, бил той и подзаконъв. Такъв акт ще даде само нормативната база, на която при наличие на определените в хипотезата на правната норма предпоставки може да се основе друг, ненормативен юридически акт и именно той да бъде основание за реализиране на ПАМ. Правните норми, с които се създават задължения, са изначално предвидени за доброволно изпълнение, като не всяка правна норма има забранителен характер. Да се приеме противното, ще означава да се обяви за пряка проява на принуда всяка правна норма³⁴, която съдържа предписание за забрана, а не за противоправното отклонение от забраната.

³⁰ Курсив мой.

³¹ **Петров, В.** Цит. съч., стр. 103.

³² **Лазаров, К.** Цит. съч., стр. 104 – 105.

³³ **Пенчев К., И. Тодоров, Г. Ангелов, Б. Йорданов** – Административнопроцесуален кодекс. Коментар. София: Сиела, 2006, стр. 184.

³⁴ **Лазаров, К.** Цит. съч., стр. 104 – 105.

ПРИНУДИТЕЛНИТЕ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ ПО ЗАКОНА ЗА ДВИЖЕНИЕ ПО ПЪТИЩАТА

Принудителните административни мерки по ЗДВП са уредени в Глава шеста, чл. 171 от ЗДВП³⁵. Той гласи, че за осигуряване на безопасността на движението по пътищата и за преустановяване на административните нарушения се прилагат следните принудителни административни мерки... Разпоредбата обаче е непълна, защото част от предвидените мерки освен преустановителни са и превантивни (а и възстановителни), като няма пречка една мярка да носи едновременно белезите и на друга³⁶. Напр. съгласно нормата на чл. 171, т. 1, б. „а“ от ЗДВП временно отнемане на СУМПС се налага на водач, за когото видимо се установи, че не отговаря на медицинските или психологическите изисквания – до отпадане на основанието за това. Мярката, приложена в тази хипотеза, е превантивна³⁷, с цел да не се допусне създаване на опасност за движението по пътищата при управление на МПС от водач, за който видимо се установи, че не отговаря на медицинските или психологическите изисквания.

Преимуществено те се прилагат с писмена мотивирана заповед (чл. 172, ал. 1 ЗДВП³⁸), която следва да отговаря на изискванията на чл. 59, ал. 2 от АПК.

В останалите, неизброени хипотези на чл. 171, ал. 1 от ЗДВП ПАМ се прилага с не-писмен акт – напр. преместване на паркирано пътно превозно средство без знанието на неговия собственик или на упълномощения от него водач.

В някои съдебни решения се приема, че този тип мерки се прилагат устно, а преместването съставлява процесуалната мярка по изпълнение на тази санкция. Това тълкуване трудно би могло да бъде споделено поради невъзможността да се

³⁵ Но не само – вж. Определение № 12232/11.10.2018 г. по адм. г. № 10601/2018 г. на ВАС.

³⁶ Решение № 1046/27.09.2022 г. по адм. г. № 1227/2022 г. на Административен съд – Бургас.

³⁷ Решение № 1014/31.03.2025 г. по адм. г. № 912/2024 г. на Административен съд – Русе.

³⁸ Мерките, предвидени в изр. второ, са изгубили актуалност с оглед произнасянето на КС с Решение № 3/23.03.2021 г. по к.г. № 11/2020 г.

„съобща“ устното волеизявление в отсъствието на водача. По тази причина би следвало да се приеме, че се касае за конклюдентно приложена ПАМ, независимо че този форма на волеизявление не е изрично предвидена в ЗДВП, каквото задължение се предвижда в чл. 59, ал. 3 от АПК.

Друга процесуална особеност на ПАМ по чл. 171 от ЗДВП, които не се обективират в писмена форма, е двуинстанционността на съдебния им контрол.

С разпоредбата на чл. 172, ал. 5 от АПК непрецизно е указано, че „обжалването на заповедите по ал. 1 се извършва по реда на Административнопроцесуалния кодекс. Решението на административния съд не подлежи на обжалване“, като се създава първоначално впечатление, че за останалите ПАМ не е предвиден ред за оспорването им. Този въпрос е разрешен в съдебната практика, като се приема, че актовете, непосочени в чл. 172, ал. 1 от ЗДВП, не само подлежат на съдебен контрол, но и този съдебен контрол е двуинстанционен, тъй като за конклюдентно приложените мерки не важи ограничението за едноинстанционен съдебен контрол относно приложените такива с писмен акт³⁹. Противоположното тълкуване за необжалваемост също така би противоречало на конституционната норма на чл. 120, ал. 2, предвиждаща обжалваемост на всички актове освен изрично посочените, каквато хипотеза в случая липсва.

От приложимите ПАМ в сега действащия закон основните съдебни спорове са инициирани при приложени мерки „временно отнемане на СУМПС“ и „прекратяването на регистрацията на ППС“ поради употреба на алкохол и/или наркотични вещества от водача. Обществено известно е, че по-голямата част от производствата се образува поради забавата при изготвяне на лабораторния резултат за наличието на алкохол в кръвта или устновяването на употреба на наркотично вещество или аналог.

По тази причина жалбоподателите често правят искания за спиране на допуснатото с разпоредбата на чл. 172, ал. 6 от ЗДВП предварително изпълнение на приложената мярка.

³⁹ В този смисъл вж. Определение № 9141/17.06.2019 г. по адм. д. № 6002/2019 г. на ВАС.

Съгласно този текст обжалването на заповедите за прилагане на ПАМ не спира изпълнението им. Налице е законова презумпция за съществуването на една, повече или на всички предпоставки по чл. 60, ал. 1 от АПК още при издаването на заповедта за прилагане на ПАМ. Същевременно презумпцията по чл. 172, ал. 6 от ЗДВП е оборима. Тъй като специалният закон не предвижда основания за спиране изпълнението на визираните в чл. 172, ал. 1 от ЗДВП заповеди, по аналогия и с оглед препратката на чл. 172, ал. 5 от ЗДВП, се прилага нормата на чл. 166, ал. 2, вр., ал. 4 от АПК.

Искането за спиране по чл. 166, ал. 2 от АПК на актове по чл. 172, ал. 1 от ЗДВП зависи от преценката дали предварителното изпълнение на ПАМ може да причини значителна или трудно поправима вреда на адресата, която да бъде противопоставена на презюмираните предпоставки по чл. 60, ал. 1 от АПК. Също така изпълнението може да се спре само въз основа на обстоятелства, настъпили след издаването на административния акт (чл. 166, ал. 2, изр. второ от АПК). В този смисъл самото прилагане на ПАМ с издаване на административен акт само по себе си не представлява настъпване на такава вреда, каквито са най-честите твърдения в особените искания.

Нормативната презумпция за високата обществена значимост на защитените обществени отношения, а именно безопасността на движението по пътищата и преустановяването на административни нарушения, които застрашават живота и здравето на хората, е основание за допускане на предварително изпълнение на този вид принудителни мерки по силата на закона. Предпоставка за постановяване на неговото спиране е наличието на друг противопоставим интерес, който по степен на важност е от категорията на изброените в чл. 60, ал. 1 от АПК. В тежест на оспорващия е да установи наличието на обстоятелства, при които спирането на изпълнението на оспорената заповед е основателно.

Друга особеност на тези производства е, че съдът не събира служебно доказателства за наличието на такива обстоятелства – от една страна, поради задължението за незабавно произнасяне (чл. 166, ал. 3 от АПК), от друга – поради

обстоятелството, че съдът указва на страните за необходимостта от посочване/представяне на доказателства относно твърдените обстоятелства само досежно предмета на основния спор – законосъобразността на приложената ПАМ (систематичното място на разпоредбата на чл. 171, ал. 5 е след предмета на съдебната проверка – чл. 168 от АПК, и тежестта на доказване – чл. 170 от АПК), поради което особено то искане следва винаги да бъде подкрепено със съответните доказателства със самото му инициране.

В трайната практика се приема още, че нарушеното право на труд (управление на ППС по занятие) не е от обстоятелствата, които са противопоставими на презюмирания обществен надделяващ интерес⁴⁰, също така то не представлява и новонастъпило обстоятелство, каквото е изискването на закона. Твърдените последици (невъзможност за упражняване на дейност по занятие) настъпват не от факти и обстоятелства, осъществени след издаването на акта, т.е. нови факти и обстоятелства, а в резултат на самото допуснато предварително изпълнение. С оглед на това сам по себе си фактът на невъзможност за управление на МПС не е релевантен за преценката за наличие на значителните или трудно поправими вреди⁴¹.

ПРОИЗВОДСТВО ПО ПРИЛАГАНЕ И ОСПОРВАНЕ НА ПАМ

Принудителната административна мярка е утежняващ административен акт, поради което не се издава по искане на адресата.

Прилагането на принудителните административни мерки по чл. 171 от ЗДВП е специално производство, затова и разпоредбата на чл. 26, ал. 1 от АПК⁴² е неприменима. Изис-

⁴⁰ Определение № 5834/14.05.2024 г. по адм. г. № 3248/2024 г. на ВАС и гр., както и Определение № 11077/02.11.2021 г. по адм. г. № 10717/2021 г. на ВАС и гр.

⁴¹ Определение № 3237/02.03.2020 г. по адм. г. № 1775/2020 г. на ВАС, Определение № 9006/22.07.2024 г. по адм. г. № 7130/2024 г. на ВАС.

⁴² За започване на производството се уведомяват известните заинтересовани граждани и организации освен заявителя.

кването на нейното прилагане би лишило от смисъл напр. принудителната мярка по чл. 171, т. 2а от ЗДВП – прекратяване на регистрацията на пътно превозно средство на собственик, тъй като нейната основна цел (на ПАМ) е незабавно преустановяване на правонарушението, като по този начин може да се постигне целта на нормативното регулиране на движението по пътищата⁴³ опазване на живота и здравето на участниците в движението по пътищата и опазване на имуществото на лицата, съгласно чл. 1, ал. 2 от ЗДВП.

Оспорването на законосъобразността на приложените принудителни административни мерки е втората и незагължителна фаза на административния процес. Правната възможност за осъществяването на такава проверка за законосъобразност цели да отстрани пороците в направените волеуизявления и респ. да преустанови действието им.

Неблагоприятно засегнатият от волеуизявлението субект разполага с възможността да адресира жалбата си до непосредствено горестоящия административен орган или да сезира директно съда.

Важно е принципното различие, че по съдебен ред може да бъде оспорена само законосъобразността на административния акт на основанията по чл. 146 от АПК, докато по административен ред може да бъде оспорена както неговата законосъобразност, така и неговата целесъобразност (правилност). По този ред може да бъде оспорено и съдържанието на документ.

Целесъобразността като институт на административното право се намира в тясна връзка с прилагането на материалния закон при обвързана компетентност и при оперативна самостоятелност. Тези две понятия са изяснени подробно в теорията и практиката и не се нуждаят от допълнително изясняване в настоящото изложение.

Въпреки това практиката ясно сочи, че когато административният орган разполага с възможност да приложи материалния закон при набор от възможности (оперативна самостоятелност), то той, освен че е длъжен да изложи мотиви

⁴³ Решение № 5089/15.05.2023 г. по адм. д. № 7460/2022 г. на ВАС.

за предпочетената възможност, очевидно го прилага по целесъобразност.

Ако при извършване на своя избор административният орган е останал в рамките на закона, неговият акт не може да бъде недействителен, макар и неговото решение да не е възможно най-целесъобразното.

Когато съдът е сезиран с жалба, той сам преценява дали формираният спор му е родово и/или местно подсъден (на този или на друг съд) или делото като препуска следва да се отнесе до друг орган извън системата на съдилищата. В тези случаи жалбата заедно с административната преписка се препращат на компетентния орган или съд. Тази принципна постановка е особено важна при прилагане на ПАМ по реда на ЗДВП, тъй като тя често се кумулира с ангажиране на отговорност по Закона за административните нарушения и наказания. В този смисъл често е възможно да се стигне до различие в местната подсъдност на обособените спорове по АПК и ЗАНН, доколкото делата по оспорване на индивидуални административни актове се разглеждат от административния съд по постоянен адрес на жалбоподателя, а делата по ЗАНН се разглеждат пред районния съд, в района на който е извършено или довършено нарушението, които често не съвпадат.

Доказателствената тежест, указвана от административния съд, следва общите правила на АПК и ГПК – всяка страна следва да докаже твърдените от нея положителни факти. Отделно от това общо правило на административния орган изрично е вменено задължението, че той трябва да установи съществуването на основанията, посочени в административния акт за прилагане на ПАМ и изпълнението на законовите изисквания при издаването му – че са били налице фактическите, респ. и правните основания, както и че същите са в силогизъм помежду си: принудителните мерки са обусловени от правонарушение и в частност от административно нарушение. Независимо дали е налице опасност от извършване на правонарушение – за превантивните, дали е налице започнало правонарушение – за преустановителните, или е налице извършено правонарушение – за възстановителните мерки, винаги е

необходимо надлежно да бъде установено съответното правонарушение и в частност административно нарушение, защото точно то е материалноправното основание за прилагане на мярката. Ако няма установено административно нарушение, принудителната административна мярка не би имала своята законна цел. С оглед на тази обвързаност на принудителната мярка с административното нарушение – основен елемент на фактическия състав на всяка принудителна мярка е административното нарушение. Без да бъде доказано административното нарушение – независимо дали то е установено във фазата на предполагаемото предстоящо извършване, или във фазата на самото извършване, или непосредствено след неговото извършване, принудителната мярка не би имала своето законово основание⁴⁴.

Тъй като административният съд провежда съдебното производство при засилено служебно начало, когато за изясняването на правния спор е необходимо да бъдат събрани и други доказателства освен тези, които се съдържат в преписката, съдията докладчик следва да укаже на съответната страна необходимостта от тяхното събиране (чл. 163, ал. 3 от АПК), както и че за някои твърдения на страните относно обстоятелства от значение за делото, те не сочат доказателства (чл. 171, ал. 5 от АПК).

С оглед представянето и оспорването на доказателства интерес представлява хипотезата на чл. 182, ал. 2 от ЗДВП, указваща, че редовно съставените актове по този закон имат доказателствена сила до доказване на противното. Най-често се касае за издаден АУАН с констатации за резултатите от проведения полеви тест за употреба на алкохол и наркотични вещества. Съдебната практика не е единна по въпроса за значението на доказателствената сила на този акт по чл. 189 от ЗДВП. В някои актуални решения се приема, че административният орган не е следвало да кредитира показанията от техническото средство, а да изчака резултата от медицинското изследване, за което водачът е дал надеждни лабораторни проби. В други решения се приема, че при непредста-

⁴⁴ Решение № 11898 от 14.08.2019 г. по адм. г. № 13236/2018 г. на ВАС.

вяне на доказателства, опровергаващи отразеното в АУАН, то следва да се счита, че ППС е управлявано по начина, който е описан в АУАН. Първият подход, макар и целесъобразно обоснован, не може да бъде споделен, тъй като целта на всяка ПАМ, както се каза по-горе, е да породи незабавно действие⁴⁵ по прекратяване на извършваното правонарушение⁴⁶.

ПАМ, приложена с писмен акт, следва да отговаря на общите изисквания за форма. Един от реквизитите на установената форма е наличието не само на описани правни, но и на фактически основания. Естеството на приложението не изисква описание на подробни съображения в констативната част, но липсата на каквито и да било констатации или препращане към съдържанието на друг документ⁴⁷ като допустим способ води до порок на формата.

В някои хипотези по ЗДВП мотивирането на заповедта за прилагане на ПАМ, освен фактическите обстоятелства, които обосновават самото ѝ кумулативно прилагане – наличието на извършено нарушение, изисква и мотивиране на срока, за който се прилага тази мярка, който срок следва да съответства на целите на чл. 22 от ЗАНН.

При определяне на продължителността на срока на действие на мярката административният орган действа при условията на оперативна самостоятелност.

Съгласно чл. 169 от АПК в този случай съдът проверява дали административният орган е разполагал с оперативна самостоятелност и спазил ли е изискването за законосъобразност на административния акт.

Според ТР № 4/22.04.2004 г. по т.г. № 4/2002 г. на ОСС на ВАС, въпреки предоставеното от закона право на действие

⁴⁵ Определение № 455/17.01.2025 г. по адм. г. № 12129/2024 г. на ВАС, Решение № 9542/18.08.2016 г. по адм. г. № 11222/2015 г. на ВАС и др.

⁴⁶ **Стоянов, Е.** Предварително изпълнение на индивидуални административни актове. Проблеми в теорията и практиката. София: Сиела, 2016, стр. 78.

⁴⁷ Решение от 23.11.2022 г. по адм. г. № 401/2022 г. на Административен съд – Русе, така Решение № 3115/12.03.2018 г. по адм. г. № 12709/2017 г. на ВАС, Решение № 961 от 23.01.2018 г. по адм. г. № 10633 от 2017 г. на ВАС, Решение № 12245 от 13.10.2017 г. по адм. г. № 9208 от 2017 г. на ВАС.

при оперативна самостоятелност, неизлагането на мотиви от органа по въпроса защо е избрано едно от няколко възможни законосъобразни решения, е налице порок, съставляващ основание за отмяната на административния акт. Актът се проверява по съдебен ред за неговата законосъобразност, а тя, освен преценката дали органът не е нарушил съответните законови рамки, включва и отговор на въпроса дали той не е упражнил превратно така предоставеното му право на оперативна самостоятелност и съответства ли взетото решение на целта на закона.

Полицейският орган преимуществено разполага с оперативна самостоятелност при определяне на продължителността на прилагане на мярката, но тази преценка следва да е съответна на установените от него факти, с оглед спазване и на принципа на съразмерност, прогласен в чл. 6 от АПК, както и на целите на закона (чл. 4 от АПК). Прогласеният в АПК принцип на съразмерност сочи, че административните органи упражняват правомощията си по разумен начин, добросъвестно и справедливо, а административният акт и неговото изпълнение не могат да засягат права и законни интереси в по-голяма степен от най-необходимото за целта, за която актът се издава⁴⁸.

Трайната съдебна практика приема, че мотивирането на административния акт с общоприети постановки⁴⁹, които не могат да бъдат отнесени към конкретен случай, не изпълнява изискването на закона за определяне на продължителността на приложение на ПАМ.

Следва винаги да бъдат съобразени обстоятелствата от значение за определяне на продължителността на мярката за всеки конкретен случай – има ли адресатът на заповедта други нарушения, касае ли се за кумулация на извършени нарушения и др. В този случай считам, че законът не предоставя на съда правомощие да се произнесе вместо органа, когато първият прецени, че определеният срок е несъразмерен. Ако установи, че срокът

⁴⁸ Решение № 2854/07.10.2024 г. по адм. г. № 460/2024 г. на Административен съд – Русе.

⁴⁹ **Зиновиева, Д.** Дискусионни тези в административното право и процес. София: Сиела, 2009, стр. 110 – 111.

е определен в нарушение на чл. 169 от АПК, съдът следва да отмени административния акт изцяло⁵⁰, макар тази съдебна практика да не е единна⁵¹. В обратната хипотеза – когато органът е приложил минималния възможен срок на действието на ПАМ, липсата на изрични мотиви не съставлява порок на формата.

КУМУЛАЦИЯ НА АДМИНИСТРАТИВНА ПРИНУДА

Когато специален закон предвижда за едно и също противоправно деяние да се приложи ПАМ и да се наложи административно наказание, в съдебната практика трайно се приема, че прилагането на ПАМ не е обусловено от приключването на административнонаказателното производство с влязло в сила наказателно постановление, защото това би лишило мярката от практическа стойност и би препятствало постигането на целите ѝ. Именно защото законосъобразността на акта, с който се прилага мярката, не е обусловена от изхода на административнонаказателното производство, няма основание за спиране на съдебното производство по обжалване на ПАМ, докато влезе в сила наказателното постановление⁵². Няма основание и за спиране на съдебното производство по обжалване на наказателното постановление, докато влезе в сила ПАМ. В случай като този обаче, когато законът предвижда за едно и също противоправно деяние да се прилага принудителна административна мярка и да се налага административно наказание, т.е. допуска кумулиране на два различни вида административна принуда, е необходимо законодателят да създаде гаранции, че тежестта на административната принуда, включваща ПАМ и административно наказание, съответства на тежестта на административното нарушение⁵³.

⁵⁰ Решение № 1016/31.03.2025 г. по адм. г. № 943/2024 г. на Административен съд – Русе, *Решение № 16177/20.12.2018 г. по адм. г. № 1938/2018 г. на ВАС, Решение № 3978/12.04.2023 г. по адм. г. № 9201/2022 г. на ВАС*, Решение № 4157/20.04.2023 г. по адм. г. № 10270/2022 г. на ВАС.

⁵¹ Решение № 215/15.04.2019 г. по адм. г. № 175/2019 г. на Административен съд – Пазарджик.

⁵² Определение № 927/ 27.01.2023 г. по адм. г. № 793/2023 г. на ВАС.

⁵³ Ръководство на административния съдия. Обща и специална част.

Доминиращо е разбирането, че административното наказване по реда на ЗАНН представлява самостоятелен вид държавна репресия, а прилагането на принудителна административна мярка се извършва чрез издаване на административен акт, който няма характеристиките на санкционен акт, поради което е (теоретично) невъзможна хипотезата на наличие на налагане на двойно наказание в нарушение на принципа *ne bis in idem* в случаите, в които законът предвижда кумулативно прилагане на принудителна мярка чрез процесуалните способности на АПК и налагане на наказание по реда на ЗАНН (ЗДАС, ЗДВП и др.).

М. Чифчиева посочва с основание, че съвместяването на принудителните административни мерки и административното наказание несъмнено крие опасност и точно заради това следва да бъде прилагано много прецизно и само по изключение, никога като правило. Авторката счита, че много по-лесно приложимо на практика би било съединяването им в едно производство чрез направата на две волеизявления⁵⁴.

С решение от 04.05.2023 г. по дело С-97/2021 г. по отправено прелюдициално запитване от АС – Благоевград СЕС приема, че що се отнася до преценката на наказателноправния характер на разглежданите процедури за търсене на отговорност и санкции, следва да се припомни, че съгласно постоянната практика на Съда, релевантни са три критерия. Първият критерий е правната квалификация на нарушението във вътрешното право, вторият – самото естество на нарушението, а третият – степенята на тежест на санкцията, която може да бъде наложена на съответното лице.

СЕС приема още, че чл. 50 от ХОПЕС се прилага не само към процедури за търсене на отговорност и санкции, квалифицирани от националното право като „наказателни“, но и към процедури за търсене на отговорност и санкции, за които, независимо от тази квалификация по националното право, трябва да се счита, въз основа на другите два критерия, посочени в т. 38 от това решение, че са с наказателноправен

Книга 2, стр. 284.

⁵⁴ Чифчиева, М. Принудителни административни мерки. София: Сиби, 2022, стр. 164.

характер. Всъщност този характер може да произтича от самото естество на въпросното нарушение и от степента на тежест на санкциите, до които то може да доведе.

На трето място, що се отнася до спазването на принципа на пропорционалност, СЕС припомня, че той изисква кумулирането на процедури за търсене на отговорност и санкции, предвидено в национална правна уредба като разглежданата в главното производство, да не превишава границите на онова, което е уместно и необходимо за постигане на легитимните цели, преследвани от тази правна уредба, като се има предвид, че когато съществува избор между няколко подходящи мерки, трябва да се прибегне до мярката, която създава най-малко ограничения, а породените от нея неудобства не трябва да са несъразмерни спрямо поставените цели.

С решението си съюзният съд приема, че чл. 273 от Директивата за ДДС и чл. 50 от Хартата трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба, съгласно която за едно и също неизпълнение на данъчно задължение и след провеждане на отделни и самостоятелни производства на данъчнозадължено лице може да бъде наложена мярка „имуществена санкция“ и мярка „запечатване на търговски обект“, които подлежат на обжалване пред различни съдилища, доколкото посочената правна уредба не осигурява координиране на производствата, позволяващо да се сведе до стриктно необходимото допълнителна тежест от кумулирането на посочените мерки, и не позволява да се гарантира, че тежестта на всички наложени санкции съответства на тежестта на разглежданото нарушение.

С оглед това решение на СЕС ВАС приема, че ограничение (преклюдиранията възможност) на администрацията за издаване на утежняващия индивидуален административен акт (ПАМ) следва от избора ѝ да кумулира два вида административна принуда – прилагане на ПАМ и налагане на имуществена санкция с наказателно постановление, при един и същ пораждащ правомощието за осъществяване на принудата фактически състав. Допускащата кумулирането на мерките на административна принуда за неизпълнение на едни и същи

ганъчни задължения национална правна уредба е приета за несъвместима със Съюзното право с решението на СЕС.

Решението на СЕС поставя освен разрешаването на частния въпрос за несъвместимостта на ПАМ с НП по отношение на визираната в специалния закон ЗДДС хипотеза резонния въпрос принципно възможно ли е кумулиране на волеизявление по реда на ЗАНН с прилагане на принудителна административна мярка по съответния закон при един и същ правопораждащ фактически състав, с оглед обстоятелството, че тълкуващата юрисдикция създава с еднократни решения или с поредица от решения правни норми като източник на правото на ЕС. Решение на този въпрос българският законодател е дал още преди 60 години, предлагайки принудителната административна мярка да бъде приложим институт в рамките на производството по налагане на административното наказание⁵⁵.

⁵⁵ В проекта за ЗАНН от 1967 г. (неосъществен) е създаден Раздел VI, озаглавен „Принудителни обезпечителни мерки“. Чл. 27 от този закон предвижда, че „Наред с предвидените в чл. 16 административни наказания наказващият орган може да постанови изземване на имущество на отделни вещи, които са послужили като средство за извършване на нарушението, като изземването е принудително (чл. 28) относно вещите, с които си е послужил при извършване на нарушението“. В следващите чл. 32 и чл. 33 от този законопроект са формулирани следните разпоредби:

„Чл. 32 – В предвидените в специални закони случаи наказващите органи, които налагат административни наказания, могат да налагат с наказателно постановление принудителни мерки за преустановяването на нарушението, предотвратяване на вредоносните последствия от него или за премахване на тези последствия, независимо дали са наложени или не административни наказания.

Чл. 33 – „...принудителни мерки за предотвратяване на административни нарушения могат да се налагат в предвидените от закона случаи, когато има реална опасност да се извърши нарушение, от наказващите органи със заповед, която може да се обжалва по йерархически ред.“

Виждаме, че нормотворецът е изоставил тази своя начална идея принудителните административни мерки да бъдат елемент от административното наказване и е реципирал класическото разбиране за този институт такова, каквото е съществувало в Русия.

НАЛИЦЕ ЛИ Е СЪПРИЧИНЯВАНЕ НА ВРЕДАТА ПРИ НЕПОСТАВЕН ОБЕЗОПАСИТЕЛЕН КОЛАН ОТ МАЛОЛЕТЕН

Маргарита Балабанова*

Резюме: Настоящата статия разглежда фактическия състав на съпричиняването на вреди от пострадал при деликт. Фокус е поставен върху спорния в практиката и доктрината въпрос дали е съпричиняване на вредата от малолетен при непоставен обезопасителен колан, който стана повод за образуване на Тълкувателно дело № 1/2024г. на ОСГТ-НК на ВКС. Разгледани са различните теоретични становища и съдебната практика, извършен е сравнително правен анализ.

Ключови думи: деликт; съпричиняване на вреди; малолетен; непълнолетен; обезопасителен колан; вина; противоположност.

IS THERE COMPLICITY IN CAUSING THE DAMAGE IN THE CASE OF A MINOR NOT WEARING A SEAT BELT

Margarita Balabanova

Summary: The article examines the factual elements of contributory negligence by the injured party within the framework of non-contractual liability (delict). The focus is placed on the debated question in legal theory and judicial practice whether contributory negligence may be established when a minor sustains damage as

---

* Адвокат от Пловдивска адвокатска колегия, гл. ас. по „Търговско право“ в Институт за държавата и правото при Българска академия на науките, доктор по право.

a result of not wearing a seat belt—an issue that has given rise to Interpretative Case No. 1/2024 before the General Assembly of the Civil, Commercial and Criminal Colleges of the Supreme Court of Cassation. The study discusses the different doctrinal approaches, analyzes judicial practice and provides a comparative legal perspective.

Keywords: delict; contributory negligence; minor; juvenile; seat belt; fault; unlawfulness.

1. СЪПРИЧИНЯВАНЕ. ФАКТИЧЕСКИ СЪСТАВ

Съпричиняването на вреди е уредено в чл. 51, ал. 2 ЗЗД, според който, ако увреденият е допринесъл за настъпването на вредите, обезщетението може да се намали. Възражението за съпричиняване е една от най-често използваните защиты в европейските страни. Идеята, която стои зад института на съпричиняването, е, че пострадалият не може да претендира обезщетение за тази част от вредата, за която сам е допринесъл¹.

В доктрината се приема, че принципът за отчитане на приноса на пострадалия за съпричиняване на вредите от пострадалия произтича от Помпониевото правило, според което *Този, който претърпи вреди поради собствената си вина, не се счита за претърпял вреда*².

Фактическият състав на съпричиняването включва деликт, вреда и причинна връзка между вредите и поведението на увредения. Пострадалият съпричинява вредата тогава, когато с поведението си допринася за настъпване на самия деликт или за собственото си увреждане. При съпричиняване пострадалият с поведението си (*действие или бездействие*) създава един необоснован риск, последиците от който рефлектират в неговата правна сфера, тъй като всеки трябва да понесе

¹ Вж. Фарнъоли Й. De se queri debet или още за съпричиняването на вредите от пострадалия в деликтното право. В: 70 години Закон за задълженията и договорите. София и др.: Сиби и др., 2022, стр. 48 – 53.

² Вж. Славчев, А. За произхода и развитието на концепцията за компенсация на вини, Ius Romanum, Numerus extra ordinem 2021, 70 години ЗЗД, стр. 152.

последците от собствените си действия.

Най-спорни в практиката и доктрината са въпросите дали поведението на пострадалия трябва да е противоправно и виновно, за да е налице съпричиняване.

В Тълкувателно решение № 88 от 12.09.1962 г. на ВС ОСГК приема, че не е необходимо увреденият да е допринесъл виновно за настъпването на вредите, а е достатъчно наличието на причинна връзка между неговото действие или бездействие и вредоносния резултат. С оглед на това при определянето на размера на обезщетението по реда на чл. 51, ал. 2 ЗЗД не е необходимо установяването както на вината на самия увреден, когато той е дееспособен, така и на вината на упражняващия надзор над увредения неспособен³. В правната доктрина също се приема, че основание за намаляване на дължимото от делинквентна обезщетение е обективното съпричиняване на вредите от пострадалия, независимо от това дали той е действал виновно или не⁴.

Според ВКС вината в гражданското право не е субективното отношение на дееца към деянието и неговите последици, както в наказателното право, а неполагане на дължимата грижа според един абстрактен модел – поведението на определена категория лица (*напр. добрия стопанин, добрия работник и др.*) с оглед естеството на дейността и условията за извършването ѝ⁵. Гражданското право не различава формите на небрежността, а само нейни степени напр. грубата небрежност, която се съизмерва с друг абстрактен модел – грижата, която би положил и най-небрежният човек, зает със съответната дейност при подобни условия. По принцип гражданското право не се интересува от формите на вината, защото гражданската отговорност се обуславя от наличието на вина, а каква е нейната форма – рядко има значение. Формата на вината има значение в гражданско-

³ Вж. Решение № 64 от 16.05.2019 г. по т. д. № 1781/2018 г. на ВКС, II т. о. и гр.

⁴ Така **Голева, П.** Съпричиняване на вреди от пострадалия при непозволено увреждане. София:, БАН, 1989, стр. 108, Станева, А. Отговорност за вреди, причинени от деца и неспособни. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 1991, стр. 171 и гр.

⁵ Вж. Решение № 348 от 11.10.2011 г. по гр. д. № 387/2010 г. на ВКС, IV г. о.

то право в случаите, в които определена (*по-тежка*) гражданска отговорност възниква при наличието на умисъл, в сравнение с отговорността, която възниква при неполагане на дължимата грижа. В тези случаи умисълът в наказателното и гражданското право съвпадат напълно, като в гражданското право формите на умисъла (*пряк и евентуален*) са без значение. В наказателното право наказуеми са умишлените деяния, а непредпазливите – само в уредените от закона случаи, докато в гражданското право отговорност възниква при неполагане на дължимата грижа, а по-тежката отговорност – когато законът изисква умисъл⁶.

В правната доктрина се приема, че гражданскоправната небрежност не е психическо отношение, не е факт на душевната действителност, а юридически факт, определен от противоречието между реалното поведение и нормативните предписания. **Небрежността⁷ е противоправно поведение, което се изразява в неполагане на дължимата грижа.** Приема се, че за да бъде релевантно самоувреждането при съпричиняване, трябва да бъде в противоречие с изискването за дължимата грижа⁸.

Още в римското право преценката за приложението на принципа на съпричиняването е бил свързан с това дали може да се отправи укор към пострадалия за собственото му поведение. Подлежало е на изследване дали поведението на пострадалия е било рисково, т.е. поставил ли се е в положение, в което разумен човек не би изпаднал, при възможност да контролира поведението си. Това разбиране съответствало и на понятието за небрежност (*culpa*), разбирано като неполагане на грижа за защита на собствения интерес⁹.

Поддържа се, че не е необходимо поведението на пострадалото лице да е виновно, но то следва да се отклонява от изискванията за полагане на грижата на добрия стопанин, за да е нали-

⁶ Така Решение № 313 от 10.09.2012 г. по гр. г. № 1076/2011г. на ВКС, IV г. о. и Решение № 71 от 06.04.2019 г. по гр. г. № 3804/2019 г. на ВКС, IV г. о.

⁷ Вж. Славчев, А. Цит. съч., стр. 166, според който в римскоправната традиция компенсацията на вини се свързва с проява на небрежност от пострадалия.

⁸ Така Калайджиев, А. Облигационно право. Обща част. 6. прераб. и доп. изд. София: Сиби, 2013, стр. 454.

⁹ Така Славчев, А. Цит. съч., стр. 155.

це основание за намаляване на отговорността на делинквента, която теза се подкрепя от разрешението на чл. 83, ал. 2 ЗЗД¹⁰.

Противоправността може да се дефинира като противоречието между поведението на дееца и правото в обективен смисъл¹¹, като за нейната същност има различни мнения в теорията^{12,13}.

¹⁰ Така Кунчев, К. Закон за задълженията и договорите. Задължителна съдебна практика. Непозволено увреждане. Част трета. София: Сиби, 2017, стр. 403 – 404, в този смисъл, Таков, К. Гражданско право. Правни научни изследвания. София: Сиби, 2018, ISBN 978-619-226-091-0, стр. 457 и Калайджиев, А. Облигационно право. София: 2016, стр. 474.

¹¹ Така Антонов, Д. Вината на пострадалия при граждански правонарушения. София: Наука и изкуство, 1967, стр. 37.

¹² Виж вместо всички Таков, К. Обзор на деликтното право в Република България, Yearbook Insurance and Tort Law, European Tort Law 2005, pp. 614 – 649, достъпна на https://www.geocities.ws/christian_takoff/articles/20_bg_BG_Tort_Law_2005.pdf, който сочи следното: „Схващанията за същината на противоправността са разделени. Според една група автори противоправно е онова поведение, което нарушава общата правна повеля *neminem laedere* (чл. 45 ЗЗД). Съгласно едно друго схващане, противоправността се свежда до нарушаване на „основни задължения, представляващи структурата и същността на правовия ред“. Това второ схващане вероятно е под силно германско влияние (сравн. § 823 II Bürgerliches Gesetzbuch). Третото схващане възприема противоправността като нарушение на чуждо абсолютно субективно право. Първото схващане води на практика до отъждествяване на противоправността с вредата, а второто по необходимост влече след себе си недостатъците на всяко казуистично изброяване на релевантните за деликтната отговорност случаи (подобно на отдавна вече преодоляното схващане на римския *Lex Aquilia*). Третото схващане пък не може да обясни ситуациите, в които деликтът е извършен чрез бездействие, тъй като чуждо абсолютно субективно право може да се накърни само чрез действие. Съгласно едно последно виждане (Конов, Т. Основание на гражданската отговорност, 2002, стр. 81 и сл.), противоправността означава накърняване на благо, защитено от правния ред. Това схващане има предимството, че позволява обезщетяването в много повече случаи в сравнение с третото изложено схващане (за абсолютните субективни права) и дава по-голяма свобода на съда при определяне на обезщетението. То обаче има недостатъка, че поради неопределеността си може да доведе до непредвидимост на съдебното решение.

¹³ За различните схващания за понятието противоправност в бъл-

За съдържанието на **противоправността при съпричиняването на вреди от пострадалия също има различни схващания**. Според някои автори за противоправност на поведението на увредения може да се говори тогава, когато то не съответства на забраняваща и позволяваща правна норма, но не и когато не отговаря на грижата и вниманието, изискуеми от морала и житейските норми¹⁴. Според други автори противоправността на поведението на пострадалия се състои в разногласието със заповедта на чл. 51, ал. 2 ЗЗД¹⁵. В част от съдебната практика като противоправно се определя поведението на пострадалия, което макар и да не нарушава никакви нормативни разпоредби, е израз на липсата на грижа за собствените работи, проява е на обикновена несъобразителност¹⁶. Приема се, че за да е налице противоправност при съпричиняване, трябва да може да се отправи укор към поведението на пострадалия, като укоримостта може да е както юридическа, така и чисто житейска¹⁷.

Съгласно мотивите на Тълкувателно решение № 1/2014 г. по т. д. 1/2014 г. на ОСТК, на ВКС, т. 7 **приносът на увредения – обективен елемент от съпричиняването, може да се изрази в действие или бездействие, но всякога поведението му трябва да е противоправно** и да води до настъпване на вредоносния резултат, като го обуславя в някаква степен¹⁸. В мо-

---

гарската доктрина вж. и Конов, Т. Понятието противоправност в областта на непозволеното увреждане според българското гражданско право. Год. СУ. Юрид.фак., 79, [1986], 1989, № 1, стр. 179 – 209.

¹⁴ Така Голева, П. Съпричиняване на вреди..., стр. 82.

¹⁵ Така Антонов, Д. Цит. съч., стр. 41.

¹⁶ Така практика, цитирана от Голева, П. Съпричиняване на вреди..., стр. 81.

¹⁷ Така Траницов, Х. Деликт. Пловдив: Анима, 2002, стр. 408.

¹⁸ В този смисъл вж. и Тълкувателно решение № 1/2021 от 01.08.2022 г. на ОСГТК ВКС, според което приносът на увредения като **обективен елемент от съпричиняването може да се изрази в действие или бездействие**. Последният не извършва непозволено увреждане, но съпричинява вредата тогава, когато е създал реална възможност за настъпването ѝ или е превърнал създадената от делинквентна реална опасност в действителност. Пострадалият допринася за настъпване на вредата и в хипотезата, разгледана в т. 7 от Тълкувателно решение

тивите се прави и важно разграничение между допринасянето на пострадалия за възникване на самото пътно-транспортно произшествие като правно значим факт, който обуславя прилагането на чл. 51, ал. 2 ЗЗД и приноса му за настъпване на вредата спрямо самия него, **който факт също води до приложението на чл. 51, ал. 2 ЗЗД.**

Приетото в тълкувателното решение по отношение на противоправността при съпричиняване следва да се приеме с известни уточнения. Самоувреждането по българското право не е забранено с правна норма¹⁹, поради което същото не е противоправно в общоприетото значение на термина като нарушаване на императивна разпоредба. Пострадалият може да действа противоправно, ако нарушава определена правна норма. Поведението на пострадалия обаче може да доведе до съпричиняване и

№ 1/2014 г. по тълкувателно дело № 1/2014 г. ОСТК на ВКС, „когато не е допринесъл за настъпване на събитието, но с поведението си е помогнал за собственото си увреждане, респ. за увеличаване размера на вредата“. Поведението на пострадалия, допринесло за увреждането, е основание да не се възлага отговорност за целия вредоносен резултат на делинквента, а само за част от него и не поражда за съда право на свободна преценка дали да намали или не обезщетението. Основната функция на съда е да осигури прилагането на закона и тази му дейност не може да бъде обусловена от волята на страните, когато следва да се осигури приложение на императивен материален закон, установен в обществен интерес. Обратното е застъпено в Решение № 18 от 17.09.2018 г. по гр. д. № 60304/2016 г. на ВКС, IV г. о., където се приема, че за наличието на съпричиняване не се изисква противоправност. Вж. също **Голева, П.** Деликтно право. София: Феня, 2018, стр. 118; и **Калайджиев, А.** Облигационно право..., стр. 454, които приемат, че противоправността не е задължителен елемент при съпричиняването, тъй като приема, че няма правна забрана да увреждаш себе си, но изрично включва като изискване при съпричиняването да има отклонение на поведението от дължимата грижа. Това разрешение стига до същия практически резултат, но приема, че едно поведение не е противоправно, но е виновно като обективен факт, изразяващ се в неполагане на дължимата грижа.

¹⁹ Така приема и Соколов, Й. Вина на пострадалия при граждански правонарушения. Социалистическо право, 1968, № 5, стр. 64, който изтъква, че в българското законодателство няма текст, който да съдържа забрана за причиняване на вреда на самия себе си.

без да нарушава закона и не може да се квалифицира като неправомерно, тъй като няма правно задължение да предприема мерки за запазване на имуществото си. Пропускането на тези мерки, които е нормално да бъдат взети, обаче не следва да легне в тежест на делинквента²⁰. Затова, ако не бъде положена дължимата грижа от пострадалия към собствените му работи, ще се понесат неблагоприятни последствия от поведението му²¹.

В тази връзка някои автори приемат, че съществува задължение да се отнасяме внимателно и грижливо към правата и богатата си. Ако поведението ни нарушава това правило и е вредоносно, макар да не нарушава изрична правна норма, то стои в противоречие с чл. 51, ал. 2 ЗЗД и ще бъде свързано със санкцията, която този текст установява за пострадалия²².

Затова, когато говорим за **противоправност при съпричиняване**, същата следва да се тълкува с по-широко от общоприетото значение, а именно **противоречие както със законовите изисквания, така и със задължението за полагане на дължимата грижа към собствените работи**, което не е правно, а е по-скоро морално и житейско задължение.

В член 8:101 от Принципите на Европейското деликтно право е предвидено, че отговорността може да бъде намалена до такава степен, до която вината на пострадалия допринася за настъпване на вредата и до други въпроси, които биха били релевантни за установяване или намаляване на отговорността на пострадалия, ако той беше извършител на деликта. Основна идея на разпоредбата е, че спрямо поведението на пострадалия са приложими същите правила, каквито са приложими и към поведението на извършителя на деликта²³.

²⁰ Така Таковъ, К. Гражданско право..., стр. 456.

²¹ ВС в своята практика е приемал, че противоправно е поведение на пострадалия, когато не е съобразено с предписаните правила за поведение, както и когато пострадалият, без да е нарушавал конкретни правила, е проявил невнимание (р. 2357-73-1) и когато не се проявяват определени грижи за лична защита и охрана на пострадалия (р. 433-72-1). Цит. По: Траницов, Х. Цит. съч., стр. 407.

²² Така Антонов, Д. Цит. съч., стр. 41.

²³ Вж. European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Austria, SpringerWienNewYork, 2005, ISBN-13 978-3-

По отношение на делинквентата в българската практика и доктрина безспорно се приема, че поведението му трябва да е противоправно и виновно. Затова, ако приложим принципа за еднакво третиране на поведението на делинквентата и това на пострадалия, когато съпричинява вредата, то следва, че за да бъде приложена санкцията на чл. 51, ал. 2 ЗЗД, пострадалият също трябва да е действал виновно и противоправно.

Ако обезщетението за вреди можеше да се намали поради непротивоправно поведение на пострадалия, това би довело до съпричиняване при всеки деликт! Съпричиняването по чл. 51, ал. 2 ЗЗД изисква не само обективна връзка на поведението на пострадалия с увреждането, но и непротивоправност (погрешност, неправилност) на поведението на пострадалия. Иначе във всички случаи поведението на пострадалия и самото му съществуване са предпоставка за увреждането²⁴. Така например в хипотезата на правомерно пресичане на улицата на позволено място от пешеходец, ако бъде блъснат от автомобил, то той обективно допринася за злополуката, защото, ако пешеходецът не бе пресякъл, то нямаше да настъпи ПТП. Ако се приеме, че непротивоправното поведение на пострадалия е основание за съпричиняване, то и всеки пътник в автомобил обективно допринася за увреждането си при ПТП само защото се е качил в автомобила. Тези примери са показателни, че **не може да говорим за съпричиняване, когато не е налице противоправност на поведението на пострадалия.** Несправедливо е в случаите, когато пострадалият не е действал противоправно, да е налице съпричиняване. Когато правният ред оправдава една дейност, тя не може да се третира като основание за приложение на чл. 51, ал. 2 ЗЗД²⁵.

211-23084-8, стр. 130.

²⁴ Така Конов, Т. Теоретични възгледи и анализи по тълкувателни дела. Становище по тълкувателно дело № 1/2014г. по описан на ОСТК на ВКС. София: Ентусиаст, 2024, стр. 245.

²⁵ Така Бъров, Б. Гражданска отговорност за вреди, причинени при автомобилни злополуки, София: Издателство на БАН, 1970, стр. 216 – 220, който приема, че водачът на автомобила не може да навежда други факти за намаляване на отговорността на пострадалия освен виновни действия.

С оглед направения анализ приемам, че за да е налице съпричиняване на вредата, **пострадалият трябва да не е положил дължимата грижа**²⁶ спрямо собствените си работи²⁷. Критерий за дължимото поведение в гражданското право е грижата на добрия стопанин. Тя е критерий за степенята на предвидимост, за това, което **граждански отговорното лице** е било длъжно да предвиди²⁸. В тази връзка **критерий за наличието или не на съпричиняване следва да е съпоставка дали от пострадалия е положена дължимата грижа към собствените му работи**. Този критерий е обективен.

Поведение, което се отклонява от изискването за дължимата грижа, следва да се квалифицира като противоправно. Противоправността в случая се припокрива с изясненото разбиране за вина при съпричиняване на вреди като обективен факт – неполагане на дължима грижа, доколкото вината в гражданското право се разглежда именно по този начин. Припокриването на съдържанието на понятията „вина“ и „противоправност“, и двете със значение на отклонение от дължимата грижа, на практика прави спора за наличието или липсата на вина при съпричиняване изцяло теоретичен. Затова правилно се приема в практиката на ВКС, че съпричиняването е обективно.

Изискването за грижа е познато и в английското деликтно право при деликта небрежност (*tort of negligence*). Задължението за грижа се свежда до полагане на грижа да се избегнат вредите, които разумно може да се предвиди, че ще настъпят като последица от създадената от дееца опасност, като поведението се сравнява с това на разумния, добрия, грижовния

²⁶ В European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law..., стр. 132 се използва терминът **разумна грижа (reasonable care)**, която включва сравнение с това поведение, което разумният човек би предприел.

²⁷ Така Апостолов, И. Облигационно право. Общо учение за облигацията, София: БАН, 1990, стр. 114 – 115, който приема, че съпричиняване е налице, когато пострадалият не е проявил спрямо своите собствени работи грижата на разумен и старателен човек.

²⁸ Така Голева, П. Съпричиняване..., стр. 101 – 112, която приема, че обективното съпричиняване е достатъчно основание за наличие на съпричиняване.

човек²⁹. По аналогичен начин е разрешен въпросът в германското право³⁰, където се приема, че за съпричиняване се изисква вина, но тя е **специална вина, изразяваща се във виновно пренебрегване на задължението за защита на собствения интерес. Вината на пострадалия се изразява в пренебрегването на грижата, която един разумен човек би положил, за да запази собствената си сфера от повреда**³¹. Изискванията, които трябва да бъдат наложени на пострадалата страна относно предотвратяването и смекчаването на щетите, са обективни, а не субективни. Стандартът е грижата, която един разумен човек обикновено би положил, предвид обстоятелствата по случая, за да се предпази от вреда³².

С оглед направения анализ, приемам, че **съпричиняването на вреди има обективен характер, като последният елемент от фактическия състав на чл. 51, ал. 2 ЗЗД е неполагането на дължимата грижа към собствените работи от страна на пострадалия**. Щом се говори за „дължима“ грижа, това предполага, че пострадалият е бил длъжен да положи грижа за собствения си интерес и поведението му се квалифицира

²⁹ Така Цонева, С. Английско и българско деликтно право. Сравнителноправно изследване. София: Авангард, 2019, стр. 25 – 38.

³⁰ Според § 254, ал. 1 и 2 ГГЗ, когато пострадалият допринася за възникването на вредата, отговорността, както и обезщетението, което трябва да бъде изплатено, зависят от обстоятелствата до каква степен вредите се причиняват главно от едната или от другата страна. Това важи и ако вината на увреденото лице е ограничена до това, че не е привлякъл вниманието на длъжника към опасността от необичайно голяма вреда, когато длъжникът нито е знаел, нито е трябвало да знае за опасността, или до неуспешно предотвратяване или намаляване на вредите. Разпоредбата на § 278 се прилага съответно.

³¹ Taka Dannemann, G. Schulze, K. German Civil Code, Volume I, Article-by-Article Commentary, C.H.Beck oHG, 2020, сmp. 369 – 373.

³² Taka Fuchs, M., Pauker, W., Baumgärtner, A., Delikts- und Schadensersatzrecht, Auflage 9, Springer, ISBN 978-3-662-52665-1, 2017, сmp. 453-462, според които чл. 254 от Германския граждански законник предполага, че пострадалото лице е допринесло виновно за настъпването на вредата. Тази вина не означава виновно нарушение на съществуващо задължение към друг, а по-скоро вина в собствените дела. Това е вина срещу самия него и нарушение на задължение в собствен интерес.

като **противоправно в приетия по-широк смисъл, а именно противоречие със закона или със задължението за полагане на грижа към собствените си работи**. Доколкото винаги в гражданското право също се разглежда като обективен факт на противоречие с изискването за дължимата грижа, то поведението на пострадалия може да се квалифицира и като виновно. Дължимостта на грижата на пострадалия за собствените му работи не е свързана толкова със задължението му да предпази самия себе си, колкото с размера на отговорността на останалите лица, които обосновано могат да очакват, че всеки ще се държи разумно, което включва и задължение да се погрижи за себе си.

Това разбиране за противоправността съответства на практиката на ВКС, в която се признава съпричиняване и в хипотези, при които не е нарушена императивна правна норма³³.

При определяне на степенята на съпричиняването е необходимо да се извърши съпоставка на поведението на участниците в произшествието, като съразмерността на действията или бездействията на пострадалия с останалите фактори, станали причина за настъпване на ПТП, ще определят и приноса на пострадалия за настъпване на вредоносния резултат. Преценката е комплексна, като се определя степенята на обективна вредоносност. Намаляването се определя според размера на причиняването в общата вреда, като неговият размер се преценява с оглед всички факти и обстоятелства, като конкретно се взема предвид нарушението от страна на пострадалия, за да настъпи противоправният резултат. При определяне на обема на съпричиняване се изисква преценяване на целия увреждащ комплекс³⁴, като подлежи на съпоставка тежестта на нарушението на делинквентата и това на увредения, за да бъде устано-

³³ Например знанието на пострадалия за употреба на алкохол от водач не противоречи на конкретна правна норма, но ВКС безспорно приема, че в този случай е налице съпричиняване. Такова поведение обаче се изразява в неполагане на дължимата грижа към собствените работи, тъй като пострадалият поема необоснован риск.

³⁴ Така Решение № 60097 от 13.09.2021 г. по т. г. № 1600/2020 г. на ВКС, II т. о.

вен действителният обем, в който всеки един от тях е допринесъл за настъпването на пътното произшествие. Паралелът и сравнението на поведението на участниците в движението, с оглед правилата, които всеки е длъжен да съблюдава, ще обособи конкретната за всеки случай преценка за реалния принос и за разпределянето на отговорността за причиняването на деликта. Съразмерността на действията и бездействията на пострадалия с останалите обективни и субективни фактори, причинили пътното произшествие, ще определят и приноса му за настъпването на вредите.

В правната теория се приема, че намаляването на обезщетението следва да бъде извършено въз основа на комплексна оценка, включваща следните показатели – степен на каузалното действие на деянието на пострадалия; степен на неговата обективна вредоносност; тежест на правонарушението, ако деянието на пострадалия е противоправно; степен на неговата вина³⁵.

2. НАЛИЦЕ ЛИ Е СЪПРИЧИНЯВАНЕ ОТ МАЛОЛЕТЕН ПРИ НЕПОСТАВЕН ОБЕЗОПАСИТЕЛЕН КОЛАН

В чл. 137а, ал. 1 ЗДВП е предвидено задължение за водачите и пътниците в моторни превозни средства, когато са в движение, да използват обезопасителните колани, с които моторните превозни средства са оборудвани. Изключения от това правило са предвидени в ал. 2 и те са изчерпателно посочени. Могат да не използват обезопасителен колан бременните жени; лицата, чието физическо състояние не позволява използването на обезопасителен колан; лицата с трайни увреждания на горни крайници и/или опорно-двигателния апарат, които управляват моторни превозни средства, адаптирани съобразно техните нужди; водачите на таксиметрови автомобили, когато превозват пътници в рамките на населеното място; инструкторите – при управление на автомобила с учебна цел. В чл. 137б до чл. 137г ЗДВП са предвидени специални правила за обезопасяване на деца в зависимост от теглото, ръста на детето и категорията на МПС-то.

³⁵ Така Голева, П. Деликтно право..., стр. 119.

В съдебната практика на ВКС, обективизирана в Решение № 205 от 30.05.2015 г., по т. г. № 2976/2013 г. на ВКС, II т. о., Решение № 206 от 12.03.2010 г. по т. г. № 35/2009 г. на ВКС, II т. о., Решение № 98 от 24.06.2013 г. по т. г. № 596/2012 г. на ВКС, II т. о., Решение № 151 от 12.11.2010 г. по т. г. № 1140/2011 г. на ВКС, II т. о., Решение № 169 от 02.10.2013 г. по т. г. № 1643/2012 г. на ВКС, II т. о. Решение № 16 от 04.02.2014 г. по т. г. № 1858/2013 г. на ВКС, I т. о. и Решение № 92 от 24.07.2013 г. по т. г. № 540/2012 г. на ВКС, I т. о., постановени по реда на чл. 290 ГПК, се прима, че за да бъде намалено на основание чл. 51, ал. 2 ЗЗД дължимото обезщетение, приносът на пострадалия следва да бъде надлежно релевиран от застрахователя чрез защитно възражение пред първоинстанционния съд и да бъде доказан по категоричен начин при условията на пълно и главно доказване от страна-та, която го е въвела. Изводът за наличие на съпричиняване по смисъла на чл. 51, ал. 2 ЗЗД **не може да почива на предположения**, а следва да се основава на доказани по несъмнен начин конкретни действия или бездействия на пострадалия, с които той обективно е способствал за вредоносния резултат, като е създавал условия или е улеснил неговото настъпване. Само обстоятелството, че пострадалият при ПТП пътник е пътувал в лек автомобил без поставен предпазен колан, не е достатъчно, за да се приеме за доказано наличието на съпричиняване на увреждането. В тези случаи намаляване на обезщетението за вреди на основание чл. 51, ал. 2 ЗЗД е допустимо само ако са събрани категорични доказателства, че вредите не биха настъпили или биха били в по-малък обем, ако по време на произшествието пострадалият е ползвал предпазен колан. Ако бъде установено обаче, че механизмът на ПТП и/или получените увреждания са такива, че нямат отношение към ползването на колан, в този случай редукцията по чл. 51, ал. 2 ЗЗД няма да намери приложение.

Във връзка с безопасителния колан следва да се спомене Решение № 27 от 15.04.2015 г., постановено по т. г. 457/2014 г. на ВКС, II т. о., в което се приема, че при направено възражение за съпричиняване поради непоставяне на предпазен колан

наличието на обезопасителни колани на процесното МПС не се презумира, а следва да бъде доказано от страната, която се позовава на съпричиняване на вредоносния резултат.

Спорен в практиката на ВКС е въпросът дали ли е съпричиняване на вредата от малолетен при непоставен обезопасителен колан при настъпило ПТП. Спорът произтича именно от противоречивите становища, възприемани относно въпроса необходимо ли е поведението на пострадалия да е виновно и противоправно.

В Решение № 50064 от 07.02.2024 г., постановено по т. г. № 1692/2022 г. на ВКС, II т. о. е прието, че **пострадалото малолетно лице не допринася за настъпване на вредите** съгласно чл. 51, ал. 2 ЗЗД, когато пътува в МПС, управлявано от делинквентна, без правилно използване на обезопасителна система, с оглед вменената на водача завишена грижа в тези случаи. Съдът основава извода си на Решение № 19 от 08.02.2017 г. по т. г. № 50177 от 2016 г. на IV г. о. на ВКС, Решение № 44 от 23.06.2020 г. по т. г. № 1879/2019 г. на I т. о. и Решение № 75 от 04.07.2022 г. по т. г. № 972/2021 г. на I т. о. на ВКС, според които преценката дали пострадалият е допринесъл за настъпване на вредите съгласно чл. 51, ал. 2 ЗЗД, в случай че е малолетен и е пътувал без закончан предпазен колан (*без използване на обезопасителна система според неговата възраст, ръст и тегло*), следва да се основава на конкретните факти и обстоятелства по спора и при провеждане на разграничение между поведението на делинквентна и на пострадалия с оглед на тяхното значение за настъпване на вредите, като се отчита и вменената на водача завишена грижа, когато в превозното средство пътува дете. В решенията е посочено, че в хипотезата на обезопасяване на пътуващо в превозно средство малолетно дете съществува детайлна уредба в ЗДВП относно обезопасителните системи за деца според възрастта, ръста и теглото им (чл. 137в, ал. 2 и чл. 137б), респ. административнонаказателна отговорност на водач, който превозва деца в нарушение на изискванията на глава 2, раздел 25, в който попадат посочените разпоредби (чл. 183, ал. 4, т. 10 ЗДВП). При неправилно обезопасяване на малолетното дете, основанието

на което приносът му по смисъла на чл. 51, ал. 2 ЗЗД би могъл да се изключи, произтича от вменената на водача завишена грижа, когато в превозното средство пътува дете.

В Решение № 31 от 29.02.2024 г., постановено по т. г. № 2413/2022 г. на ВКС, I т. о., е възприето обратното, а именно, че когато при пътен инцидент по причина на водач на МПС не е осъществен надзор от родителя, малолетното дете да използва система за обезопасяване или обезопасителен колан, е приложима разпоредбата на чл. 51, ал. 2 ЗЗД, съответно общата постановка, че е достатъчно вредоносният резултат да бъде в причинна връзка, макар и с невиновното бездействие на увредения, но при съобразяване на задълженията на водача по чл. 132, т. 2 ЗДВП за завишена грижа. Това е и когато водачът е упражняващият надзор родител. Съдът приема, че поведението на увреденото лице е в нарушение на чл. 137а и сл. ЗДВП и е неправомерно, то е обусловило настъпване на вредите и това **обосновава намаляване на присъденото обезщетение по реда на чл. 51, ал. 2 ЗЗД, независимо че увреденият е бил малолетен**^{36,37}. Това становище се подкрепя и в част от доктрината, като се основава на буквалното и систематично тълкуване на разпоредбата

³⁶ Така се приема и в Решение № 44/26.03.2013 г. по т. г. № 1139/2011 г. на ВКС, II т. о., в което е прието, че е незаконосъобразно отхвърлянето на възражението на застрахователя за съпричиняване на вредоносния резултат единствено по съображения, че починалото дете е неделиктоспособно, тъй като не е могло да прояви вина.

³⁷ Следва да се разграничи хипотезата, разгледана в Решение от 12.11.2024 г. по гр. г. № 4324/2023 г. на ВКС, IV г. о. В решението е прието наличие на съпричиняване от малолетен, но в хипотезата, когато е допринесъл за настъпването на вредоносния резултат чрез обективното си неправомерно присъствие, заедно с друго малолетно лице в неотговаряща на техническите изисквания, съгласно чл. 71 от ЗДВП, каруца. При тази хипотеза поведението на пострадалия е очевидно противоправно и в противоречие на дължимата грижа към собствените работи, доколкото съзнателно пострадалият е приел необоснования риск от това да пътува в неотговарящо на техническите изисквания превозно средство. Този случай се отличава с това, че пострадалото лице съзнателно и без основателна причина се излага на непосредствена опасност.

на чл. 51, ал. 2 ЗЗД, според която вината на пострадалия не се посочва като предпоставка за намаляване³⁸.

Предвид противоречивата съдебна практика по въпроса е образувано тълкувателно дело 1/2024 г. на ОСГТНК на ВКС по въпроса: *Допринася ли пострадалото малолетно дете за настъпването на вредите съгласно чл. 51, ал. 2 ЗЗД, когато пътува в МПС, управлявано от делинквентта, без използване или без правилно използване на обезопасителната система в нарушение на чл. 137в от Глава II, раздел XXV от Закона за движение по пътищата, ако е доказано, че вредите не биха настъпили или биха били в по-малък обем при правилно използване на обезопасителната система?* Делото е висящо, като се очаква ВКС да се произнесе с решение.

Следва да бъде споделено първото от посочените по-горе виждания за липса на съпричиняване в разглежданата хипотеза.

Съгласно чл. 3 ЗЛС лицата, които не са навършили 14-годишна възраст, са малолетни. Вместо тях и от тяхно име правни действия извършват техните законни представители – родители или настойници. Малолетните са недееспособни, не могат да изразяват валидна правна воля. Волята на малолетния по силата на закона е заместена от волята на законния му представител³⁹.

³⁸ Така Голева, П. Съпричиняване на вреди от лица, неспособни да разбират свойството и значението на извършеното и/или да ръководят постъпките си. – Търговско и облигационно право, 2024, № 7, стр. 4, която приема, че това тълкуване е съобразено с правилото, съгласно което граждански отговорното лице се задължава да обезщети само тази част от нежеланата вреда, която е причинило, и да не отговаря за последиците от действията на увредените лица, дори тези лица да не са способни да действат виновно. Посоченото разрешение отговаря и на един от основните принципи на гражданското право – принципа за равнопоставено третиране на гражданскоправните субекти. Неприлагането на чл. 51, ал. 2 ЗЗД към неспособните лица би означавало за причинените от едно и също деяние вреди да възникне различна по размер гражданска отговорност в зависимост от това дали увреденият е могъл да оформя и изразява своята воля или не, като в единия случай делинквентът носи намалена, а в другия – пълна отговорност.

³⁹ Така Решение № 195 от 31.12.2020 г. по гр. г. № 622/2020 г. на ВКС, IV г. о.

Дееспособността следва да се отличава от деликтоспособността като предпоставка за гражданска отговорност при непозволено увреждане. Въпросът за гражданската деликтоспособност се урежда в правилото на чл. 47 ЗЗД⁴⁰. Според чл. 47, ал. 1 ЗЗД **неспособният да разбира или да ръководи постъпките си не отговаря за вредите, които е причинил в това състояние**, освен ако неспособността е причинена виновно от самия него. Такова лице не е деликтоспособно, т.е. законът не го счита за годно да носи гражданска отговорност, защото не е социално оправдано неговото лично поведение да се санкционира. За разлика от ЗЛС и НК⁴¹, които изрично уреждат въпросите на дееспособността и наказателната отговорност на малолетните и непълнолетните, ЗЗД не установява правила, съобразно които да се определи деликтоспособността на тези лица. Поради функционалното сходство на проблематиката, свързана със способността да се носи отговорност, разпоредбите на НК директно се пренасят към деликтната отговорност⁴². В резултат на това се приема, че малолетните са неспособни по смисъла на чл. 47 ЗЗД и не отговарят за непозволено увреждане⁴³. Те изначално не могат да ръководят постъпките си и да разбират обществената запретеност на своето поведение. Законът счита, че малолетният не може да действа виновно, от което следва, че той е и не деликтоспособен⁴⁴. Действително,

⁴⁰ Така Големинов, Ч. Същност и предпоставки на деликтната отговорност за вреди, причинени от лице, неспособно да разбира или да ръководи постъпките си, или от деца, ненавършили пълнолетие. – Социалистическо право, 1959, № 10, стр. 24.

⁴¹ Според НК малолетните не са наказателноотговорни (чл. 32, ал. 1), а непълнолетните са наказателноотговорни, ако са могли да разбират свойството и значението на деянието и да ръководят постъпките си (чл. 31, ал. 2).

⁴² Така Тасев, С. Деликтната отговорност. София: Сиела, 2009, стр. 47.

⁴³ Вж. Таков, К. Гражданско право. Правни и научни изследвания. 2018, стр. 65 – 66, който правилно сочи, че малолетното е не деликтоспособно и неговото поведение не може да бъде определено като противоправно и виновно.

⁴⁴ Така Цонева, С. Когато децата причинят вреди другиму. В: Триде-

както се отбелязва в доктрината⁴⁵, е налице голям диапазон във възрастта между 1 и 14 години. В България обаче, за разлика от други европейски страни, липсва изричен текст, установяващ по-ниска възрастова граница на деликтоспособност, поради което споделям виждането, че до 14-годишна възраст децата са **неделиктоспособни**⁴⁶.

Съдебната практика също счита лицата до 14-годишна възраст за неделиктоспособни, а тези от 14 до 18-годишна възраст деликтоспособни по правило, освен когато не са разбирали значението на постъпките си или не са могли да ги ръководят – т. 4 от Постановление на Пленума на ВС № 7/1959 г.⁴⁷ Чл. 47, ал. 2 ЗЗД предвижда, че за вредите, причинени от неспособен, отговаря лицето, което е задължено да упражнява надзор над него, освен ако то не е било в състояние да предотврати настъпването им. Съгласно чл. 48 ЗЗД родителите и осиновителите, които упражняват родителски права, отговарят за вредите, причинени от децата им, които не са навършили пълнолетие и живеят при тях. Настойникът отговаря за вредите, причинени от малолетния, който се намира под негово настойничество и живее при него⁴⁸.

сет години от приемането на Конвенцията за правата на детето. Сборник с доклади от международна научна конференция. София: Издателство на НБУ, 2021, стр. 175 – 177, която приема, че категорията „неспособни“ по смисъла на ЗЗД е по-широка от тази на лицата, „действали в състояние на невменяемост“ по смисъла на НК, доколкото невменяемост е налице само ако причината за неспособността да се разбира свойството или значението на извършеното или да се ръководят постъпките се дължи на умствена недоразвитост или продължително, или краткотрайно разстройство на съзнанието.

⁴⁵ Вж. Цонева, С. Когато децата..., стр. 177.

⁴⁶ Обратното е застъпено от Станева, А. Цит. съч., стр. 35, която приема, че преценката за неспособност трябва да се прави във всеки конкретен случай. Вж. и Голева, П. Деликтно право, София: Феня, 2011, стр. 90 – 92.

⁴⁷ Така Павлова, М. Гражданско право. Обща част. София: Софи-Р, 2002, стр. 253.

⁴⁸ Вж. Големинов, Ч. Същност и предпоставки на деликтната отговорност за вреди, причинени от лице, неспособно да разбира или ръководи постъпките си, или от деца, ненавършили пълнолетие. – Социал-

В Решение № 136/15.10.2015 г., постановено по т. д. № 2130/2014 г. на ВКС, I т. о., е прието, че застрахователното покритие по задължителна застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите по чл. 257, ал. 1 КЗ (отм.) включва в обема си случаите, при които увреждането е причинено от лице, което е неспособно по смисъла на чл. 47, ал. 1 ЗЗД, но единствено ако това лице е причинило само виновно неспособността си към момента на настъпване на застрахователното събитие или ако за причинените вреди по правилото на чл. 47, ал. 2 ЗЗД отговаря лицето, което е задължено да упражнява надзор над неспособния. **Застрахователното покритие по задължителна застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите по чл. 257, ал. 1 КЗ (отм.) не включва в обема си случаите, при които увреждането е причинено от лице, което е неспособно по смисъла на чл. 47, ал. 1 ЗЗД към момента на увреждането, и неспособността е установена в процеса по реализиране на отговорността на застрахователя, и ако в тази хипотеза не се ангажира отговорността на лицето, задължено да упражнява надзор върху неспособния. Обезщетяване на пострадалия в случаите, при които неспособният не отговаря за причинените вреди спрямо увредените лица и застрахователят не отговаря съгласно чл. 257 КЗ (отм.) по задължителната застраховка „Гражданска отговорност“, не е предвидено в закона⁴⁹.**

Щом делинквентът не отговаря за вредите, които е причинил в състояние на неспособност и ако следваме принципа, че едни и същи правила следва да се прилагат както към делинквента, така и към пострадалия, когато съпричинява вредата, то и последният не следва да отговоря за поведението си, извършено в състояние на неспособност. Ако пострадалият не е

листическо право, 1959, №?

⁴⁹ В цитираното решение ВКС предлага предвид отговорността на Гаранционния фонд в хипотеза на причиняване на вреди от неидентифицирано МПС по чл. 288, ал. 1, т. 1 КЗ (отм.) и съгласно с предназначението на гражданската отговорност на автомобилистите, то предмет на бъдеща законодателна уредба да бъде и отговорността за вреди, причинени от освободено от отговорност неспособно лице.

имал възможност да мотивира постъпките си, защото волята му не е могла да се оформи правилно, той не е виновен за поведението си и при все че допринася за вредата, обезщетението му не следва да се намалява. Затова **деликтоспособността на пострадалия е необходима предпоставка за наличие на виновно поведение и за санкционирането на това поведение**⁵⁰.

В повечето европейски страни също се приема, че за да има съпричиняване, пострадалият трябва да е деликтоспособен. Това е свързано с идеята, че намаляването на обезщетението за вреди поради съпричиняване включва стимул за пострадалия да положи дължимата грижа – цел, която не може да бъде постигната, ако пострадалият не разбира значението на извършваното. Също така изискването за деликтоспособност на пострадалия се свързва с виждането, че той трябва да упражнява действителен или икономически контрол над своите действия⁵¹.

Малолетните нямат онази степен на зрялост да предвиждат последиците от поведението си и не могат да формират валидна воля за приемане на тези последици. При возенето в моторно превозно средство правната политика е насочена към това да се предпазят децата, които се явяват уязвима група, и затова се предвиждат особени задължения на водачите, които следва да не превозват лица без безопасителни колани и безопасителни системи. Целта е да се натоварят със задължения лицата, които имат контрол над ситуацията (*водачите*), и тези, които по закон са длъжни да се грижат за децата и да ги предпазват от увреждане (*родители, възпитатели*). Затова би било в противоречие с целта на закона да се намали обезщетението, което се дължи на детето, защото някой друг не е изпълнил задължението, което е целяло именно детето да не пострада или да пострада в по-малка степен.

Малолетните не са деликтоспособни и не могат да формират правновалидна воля, поради което не може да се приеме, че те имат по закон – чл. 137а, ал. 1 и чл. 137в, ал. 1 ЗДВП, задълже-

⁵⁰ Така Антонов, Д. Цит. съч., стр. 44 – 45, който обаче говори за вменяемост, а не деликтоспособност.

⁵¹ Така European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law..., стр. 132.

ние да пътуват с поставен предпазен колан. Изискванията за превозване на деца и тяхното обезопасяване са адресирани до водачите на МПС, а не до децата. В тази връзка в чл. 183, ал. 4, т. 10 ЗДВП е предвидена глоба за водач, който превозва деца в нарушение на изискванията на глава втора, раздел 25 ЗДВП.

В германското право също се приема, че за съпричиняване увредената страна трябва да може да носи отговорност⁵², като в пар. 828 от Германския граждански законник е предвидено, че деца под 7 години, а при ПТП деца под 10 години, не могат да бъдат обвинявани в съпричиняване на вредата. Лице, което не е навършило 18 години, също не отговаря, ако не може да осъзнае извършеното⁵³.

В италианското право се приема, че поведението на увреденото лице, дори и да е недееспособно, трябва да се оценява според обичайния стандарт за старателно поведение на средностатистическия човек, без да се взема предвид неговата неспособност да разбира свойството и значението на постъпките си и да ги ръководи. Обективните критерии за оценка на неговото поведение са съпоставка дали пострадалият е участвал в „поведение, обективно в противоречие с правило за поведение, установено от позитивното право и/или продукувано от общата благоразумност“, независимо от възрастта и дееспособността му, както и независимо от поведението на лицето, което е осъществявало надзора над него⁵⁴.

⁵² Така Fuchs, M., Pauker, W., Baumgärtner, A., ..., стр. 453 – 462, според които, за да е налице съпричиняване, пострадалото лице трябва да е нарушило по небрежност или умишлено задълженията си и да е отговорно за действията си в съответствие с членове 827 и следващите от Германския граждански законник.

⁵³ Така Dannemann, G. Schulze, K. German Civil Code..., стр. 370.

⁵⁴ Така е прието от Касационен съд на Италия, Гражданско отделение III в определение от 13 февруари 2020 г., № 3557, цит. в https://www.puntodidiritto.it/rca-danno-subito-dal-minore-e-valutazione-del-comportamento-colposo-dei-genitori-ai-fini-del-concorso/#google_vignette, в което се приема, че е недопустимо непредпазливото поведение на родителя или лицето, което упражнява надзор над малолетния, с което са изложили малолетния на опасности от чуждо противоправно поведение, да бъде взето предвид за целите на приложението на разпоред-

Съгласно чл. 124, ал. 1 СК детето има **право** да бъде отглеждано и възпитавано по начин, който да осигурява неговото нормално физическо, умствено, нравствено и социално развитие. По отношение на родителя чл. 125, ал. 1 СК предвижда **задължение** да се грижи за физическото, умственото, нравственото и социалното развитие на детето, а в чл. 3 е предвидено, че **родителят осигурява постоянен надзор по отношение на малолетното си дете** и подходящ контрол на поведението на непълнолетното дете.

В Решение № 91 от 20.08.2014 г., по т. г. № 66/2013 г. на ВКС, I т. о. е прието, че възрастта на пострадалия не само е релевантна за преценката дали той би могъл да допринесе за настъпилния вредоносен резултат, но и сама по себе си е фактор, завишаващ дължимата от страна на водача на моторното превозно средство грижа при изпълнение на тази правно регламентирана дейност.

В Решение № 19 от 08.02.2017 г. по т. г. № 50177/2016 г. на ВКС, IV г. о., е прието, че не е налице съпричиняване на вредите от страна на пострадалата, тъй като към датата на увреждането тя е била малолетна и не е могла да формулира правновалидна воля, поради което не може да се приеме, че тя е имала установеното от закона – чл. 137а, ал. 1 и чл. 137в, ал. 1 ЗДВП, задължение да пътува с поставен предпазен колан; респ. – не може да се приеме, че тя е съпричинила увреждането си чрез бездействие – неизпълнявайки такова задължение. Според състава на ВКС анализът на разпоредбите на чл. 137а – чл. 137г ЗДВП сочи, че задължение, както да превозва малолетната ищца в МПС, оборудвано със система за обезопасяване на деца, така и да използва същата (*да постави предпазен колан на детето или да му укаже да направи това, като се увери, че го е направило*), е имал виновният за настъпването на процесното ПТП застрахован водач, който е и баща на малолетната ищца. Неизпълнението и на това негово, установено от закона, задължение, се явявало част от цялостното му виновно противоправно поведение, довело до тежкото увреждане на ищцата,

---

бата на чл. 1227 от Гражданския кодекс, която касае „съпричинителна небрежност на кредитора“.

поради което е прието, че съпричиняване от нейна страна не е налице.

Следва да се посочи че в мотивите към т. 6 от Тълкувателно решение № 2 от 22.12.2016 г. по т. д. № 2/2016 г. на ОСНК на ВКС се приема, че законът в разпоредбата на чл. 116 ЗДВП предвижда **засилена защита по отношение на определени категории пешеходци – деца**, хора с трайни увреждания, в частност към слепите, които се движат с бял бастун, към слепо-глухите, които се движат с червено-бял бастун, и към престарелите хора. **Закрилата на тези категории пешеходци при пресичане на пешеходна пътека** (а за децата и в чл. 117 от ЗДВП) **е всеобхватна и не се влияе от спецификата на правилата за пресичане по пешеходна пътека, валидни за останалите пешеходци**. В тези случаи съдът приема, че **водачът не може да повдига възражение за съпричиняване**, дори такива лица да не са съобразили приближаването му и да са пресекли внезапно пешеходната пътека, **отчитайки предвидената засилена защита по отношение на посочената категория лица**. Същото разрешение следва да се приеме и за децата по отношение на правилата на чл. 137б-137г ЗДВП, отчитайки завишената защита по отношение на тази категория пътници.

Възлагането върху пострадалия на част от вредите се оправдава с нравствения упрек, който може да се отправи към него, че се е изложил на увреждането или че не е предприел мерките, които един разумен и старателен човек би взел да го предотврати⁵⁵. Не следва да се санкционира с прилагането на чл. 51, ал. 2 ЗЗД поведение, което не се отклонява от задължението за полагане на дължимата грижа и по тази причина не е противоправно. Както стана ясно, адресат на задължението за обезопасяване на малолетен в МПС е водачът и родителят, а не малолетният, поради липсата на възможност да формира правновалидна воля. В тази връзка нравствен упрек за непоставянето на безопасителен колан може да се отправи само към водача на МПС и към законния представител на детето,

⁵⁵ Така Апостолов, И. Цит. съч, стр. 115 – 116, който приема, че упрек може да се отправи към пострадалия, само ако същият е бил вменяем.

а не и към малолетния. В такива случаи водачът и родителят действат и противоправно, доколкото не изпълняват задълженията си, произтичащи от ЗДВП и СК. Следователно те могат да се разглеждат като независими съпричинители по смисъла на чл. 53 ЗЗД и да носят отговорност за вреди спрямо детето, и то солидарно. Тази отговорност обаче е тяхна лична, а не на детето. Спрямо детето застрахователят отговаря за всички причинени от деликта вреди в пълния им размер⁵⁶. Затова застрахователят може да има регресно вземане към водача на автомобила и/или родителя на детето в зависимост от техния личен принос, но застрахователят не може да прихване с него задължението си спрямо детето.

При положение че поведението на малолетния не е нито нравствено, нито правно укоримо, то единствен извод може да бъде, че **в разглежданата хипотеза на непоставен обезопасителен колан респ. неизползвана обезопасителна система, малолетният не може да съпричини вредата.** Действията на малолетния не могат да се квалифицират като противоправни в приетия по-горе смисъл.

Освен това спрямо малолетния пътник в МПС е предвидена засилена защита в ЗДВП, изхождайки от уязвимото му положение. Той не е деликтоспособен и към него не може да се отправи упрек, че не е положил дължимата грижа към собствените работи, защото това задължение е вменено на родителя му и на водача на МПС. Именно между тяхното бездействие и вредоносните последици, причинени от делинквента, би могло да има причинна връзка. Такава причинна връзка липсва между поведението на детето и причинените вреди, защото мало-

⁵⁶ Така в чл. 499, ал. 7 КЗ е предвидено, че при множество причинители на застрахователното събитие всеки застраховател, съответно Гаранционният фонд по чл. 518 или институция, натоварена да извършва гаранционни плащания, аналогична на Гаранционния фонд по чл. 518, отговарят пред увреденото лице, както отговарят причинителите. Когато причинителите отговарят солидарно, застрахователите, съответно Гаранционният фонд по чл. 518 или институция, натоварена да извършва гаранционни плащания, аналогична на Гаранционния фонд по чл. 518, също отговарят солидарно. Вж. също и Решение № 52/28.05.2019 по т. г. № 1497/2018 на ВКС, ТК, I т. о.

летният няма задължения, произтичащи от ЗДВП. Това е самостоятелно основание за неприлагането на чл. 51, ал. 2 ЗЗД в разглежданата хипотеза. Намаляване на обезщетението на пострадалия не може да се обосновава с поведението на трети лица⁵⁷.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съпричиняването на вреди има обективен характер, като последният елемент от фактическия състав на чл. 51, ал. 2 ЗЗД е неполагане на дължимата грижа към собствените работи от страна на пострадалия. Дължима е тази грижа, която разумният и старателен човек би положил, за да запази богатата и интересите си. Поведение, което се отклонява от изискването за дължимата грижа, се квалифицира като противоправно.

Малолетният не е деликтоспособен и не може да е съпричинител на вредата по смисъла на чл. 51, ал. 2 ЗЗД при непоставен обезопасителен колан респ. система, защото грижата за използване им е вменена не на детето, а на родителя му и на водача на МПС и защото ЗДВП е предвидил засилена защита по отношение на тази категория пътници. Поведението на малолетния в такава хипотеза не е противоправно. В този смисъл възражение за съпричиняване е неоснователно спрямо детето, като обезщетение следва да се присъди в пълен размер.

---

⁵⁷ Така Траницов, Х. Цит. съч., стр. 412.

ОТНОСНО ПРАВОМОЩИЕТО НА МИНИСТЪРА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО ДА ОТНЕМЕ РАЗРЕШЕНИЕТО ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ЛЕЧЕБНА ДЕЙНОСТ

Радослав Иванов*

Резюме: Настоящата статия си поставя за цел да анализира практическите предизвикателства, пред които е изправен министърът на здравеопазването при упражняване на правомощието си по чл. 51 от Закона за лечебните заведения да отнеме издаденото разрешение за осъществяване на лечебна дейност. Разгледани са установените в действащото българско законодателство разрешителен и регистрационен режим при осъществяване на дейност от лечебни заведения респ. за болнична и извънболнична дейност. Обоснован е изводът, че държавното регулиране на стопанската дейност при извършване на дейност на лечебни заведения за болнична помощ, въведена в Закона за лечебните заведения, не съответства напълно на общите правила, разписани в Закона за ограничаване на административното регулиране и административния контрол върху стопанската дейност и на духа на закона. Разгледани са възможностите, с които разполага министърът на здравеопазването при прилагане на принудителната административна мярка – отнемане на издадено разрешение за осъществяване на лечебна дейност, – и е подкрепен изводът, че компетентният орган действа в условията на обвързана компетентност.

Ключови думи: министър на здравеопазването, лечебни заведения, болнична помощ, държавно регулиране; разрешителен

---

* Асистент в Юридическия факултет на Университета за национално и световно стопанство, доктор по право.

и регистрационен режим, оперативна самостоятелност, обвързана компетентност.

REGARDING THE POWER OF THE MINISTER OF HEALTH TO REVOKE THE PERMIT TO CARRY OUT MEDICAL ACTIVITIES

Radoslav Ivanov

Abstract: The present article aims to analyze the practical challenges faced by the Minister of Health in exercising his authority under Art. 51 of the Medical-Treatment Facilities Act to revoke the issued permit for the implementation of medical activity. The permit and registration regime established in the current Bulgarian legislation for the implementation of activities by medical institutions, respectively for hospital and outpatient activities, is examined. The conclusion is substantiated that the state regulation of economic activity when carrying out activities by medical institutions for hospital care, introduced in the Medical-Treatment Facilities Act, does not fully comply with the general rules set out in the Act Restricting Administrative Regulation and Administrative Control over Economic Activity and with the spirit of the law. The options available to the Minister of Health when applying the compulsory administrative measure of revoking an issued permit to carry out medical activities are examined, and the conclusion is supported that the competent authority acts under conditions of bound competence.

Key words: Minister of Health, medical facilities, hospital care, state regulation; licensing and registration regime, operational autonomy, constrained competence.

1. РАЗРЕШИТЕЛЕН И РЕГИСТРАЦИОНЕН РЕЖИМ ПРИ ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ЛЕЧЕБНА ДЕЙНОСТ ОТ ЛЕЧЕБНИ ЗАВЕДЕНИЯ

С действащата Конституция съвременна България дава израз на стремежа си да изгради пазарно стопанство, основано на частната собственост. Неприкосновеността на частната собственост и свободата на стопанската инициатива са изрично закрепени в Глава първа „Основни начала“ на Конституцията на Република България. Основният закон обаче не изяснява в достатъчна степен какво означават тези принципи. Очевидно няма ограничения и ясни правила в процеса на регулиране на икономиката от страна на държавата. Конституционният съд възприе в редица свои решения (*Решение № 6 от 25.02.1997 г. на Конституционния съд на Република България по конст. д. № 32/1996 г.*; *Решение № 3 от 27.04.2000 г. на Конституционния съд на Република България по конст. д. № 3/2000 г. и др.*), че правото на свободна стопанска инициатива не изключва принципите на държавно регулиране и на държавен контрол на стопанската дейност. Доколкото обаче държавното регулиране е форма на намеса на държавата в дейността на частните търговци (каквито са немалка част от действащите лечебни заведения на територията на страната) и форма на ограничаване на тяхното конституционно право на свободна стопанска инициатива, тъй като чрез него се създават ограничения за тях в обществен интерес, следва да се очертаят границите на държавното регулиране върху стопанската дейност¹. Законът за ограничаване на административното регулиране и административния контрол върху стопанската дейност (ЗОАРАКСД) си поставя за цел да очертае приемливите за обществото граници на административно регулиране и административен контрол върху бизнеса. Така формулираната цел произлиза от либералната идея за „ограничената“ държава, която, както е казано в мотивите на закона, се „самоограничава“ и „самоконтролира“ в полза на бизнеса и на гражданското общество. Надхвърлянето на тези граници означава

¹ **Рачев, Ф.** *Публично търговско право*. София: УИ „Стопанство“, 2002 – 2004, стр. 35.

свръхрегулиране и свръхконтрол, т.е. обществено неоправдано обременяване на стопанската дейност².

Държавното, наричано още административно регулиране, съгласно легалната дефиниция, дадена в разпоредбата на чл. 1, ал. 3 от ЗОАРАКСД, е „установяването на нормативни изисквания, чието спазване се осигурява чрез упражняване на административен контрол“. След приемане на ЗОАРАКСД „лиценз“ и „разрешение“ се разграничиха легално като понятия. Лиценз (чл. 8, ал. 1 от ЗОАРАКСД) се издава за разрешаване на извършването на стопанска дейност, а разрешение (чл. 24, ал. 1 от ЗОАРАКСД) се издава за извършване на отделна сделка или действие, във връзка със стопанската дейност³. Лицензионен и регистрационен режим за извършване на стопанска дейност и изисквания за издаване на разрешение и удостоверение или за даване на уведомление за извършване на отделна сделка или действие се установяват само със закон (чл. 4, ал. 1 и ал. 2 от ЗОАРАКСД). Подзаконови нормативни актове могат само да конкретизират изискванията на закона. Законодателят постановява принципа, че ограничения върху законни права и свободи, каквито несъмнено са частната собственост и свободната стопанска инициатива, са допустими само с решение на Народното събрание. Изпълнителната власт и местните органи на самоуправление не могат да въвеждат ограничения върху стопанската дейност.

Административното регулиране и административният контрол са допустими само ако гарантират права и свободи. Това са обществено оправданите граници на намесата на държавата в свободната стопанска инициатива. Чл. 2 от ЗОАРАКСД лимитативно изброява основанията на държавното регулиране. Това са защита на: националната сигурност и общественения ред; изключителните и суверенни права на държавата по смисъла на чл. 18, ал. 1-4 от Конституцията; личните

² **Димитров, В.** Законът за органичаване на административното регулиране и административния контрол на стопанската дейност – край на нормотворческия етатизъм или едно трудно начало? – Търговско право, 2013, № 5.

³ **Зиновиева, Д.** Лицензионни административни актове. София: Сиела, 2007, стр. 27.

и имуществените права на гражданите и юридическите лица; околната среда.

Лицензионният режим е „най-тежкия“ от регулаторните режими. Поради това, в една по-либерална система въвеждането на този вид режим трябва да бъде сведено до минимум. Лицензионен режим трябва да се въвежда само при условия за повишен риск за националната сигурност или общественения ред и личните права на гражданите. За да се избегнат каквито и да било възможности за превратно и разширително тълкуване на закона, в разпоредбата на чл. 9, ал. 3 от ЗОАРАКСД е предвидено, че лицензионен режим може да се установява само за стопански дейности, които са посочени в списък-приложение към закона. В списъка на стопанските дейности, за които може да се установява лицензионен режим, под т. 16 фигурира *„извършване на дейност на лечебни заведения за болнична помощ, центрове за психично здраве, центрове за кожно-венерически заболявания, комплексни онкологични центрове и домове за медико-социални грижи“*.

Законът за лечебните заведения предвижда два режима за създаване на лечебните заведения – регистрационен и разрешителен. Лечебно заведение по смисъла на Закона за лечебните заведения е организационно обособена структура, в която лекар/и и/или лекари по дентална медицина самостоятелно или с помощта на други медицински и немедицински специалисти осъществяват дейностите, посочени в чл. 2, ал. 1 от ЗЛЗ, като: диагностика, лечение и рехабилитация; наблюдение на бременни и оказване на родилна помощ; наблюдение на хронично болни; профилактика; трансплантация и др. Разпоредбата на чл. 4, ал. 1 от ЗЛЗ предвижда лечебните заведения за оказване на извънболнична и болнична помощ.

Регистрационен режим е нормативно установен за лечебните заведения от извънболничната помощ и хосписите, а разрешителен режим за лечебните заведения от болничната помощ, диспансерите, домовете за медико-социални грижи – с изключение на тези за медико-социални грижи за деца – и диагностичните центрове. По смисъла на ЗОАРАКСД, вторият има характер на лицензионен режим. Съгласно ЗОАРАКСД, квализ-

ните центрове не се характеризират като лечебни заведения, за които съответно е допустим лицензионен режим. Следователно, за да се избегне колизия на правни норми, е необходимо или да се допълни т. 16 на Приложение към чл. 9 ал. 1 т. 2 на ЗОАРАКСД, или да се внесе поправка в ЗЛЗ. Освен това принципът на ЗОАРАКСД е, че лиценз се дава за дейност, докато разрешение се дава за отделна сделка или действие. За да бъде приведен ЗЛЗ в съответствие със ЗОАРАКСД, дейността на ЛЗБП би трябвало да подлежи на лицензиране, а не на разрешение за дейност⁴.

Регистрацията се извършва от изпълнителния директор на Изпълнителна агенция „Медицински надзор“ въз основа на заявление, подадено до регионалната здравна инспекция, в което се посочва единният идентификационен код на дружеството или кооперацията от Търговския регистър, и към което се прилагат следните документи: 1) документ за актуална регистрация по националното законодателство, издаден от компетентен орган на съответната държава – за дружествата, регистрирани в държава – членка на Европейския съюз, или в държава – страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство; 2) правилник за устройството, дейността и вътрешния ред на лечебното заведение; 3) имената на лицата – съдружници или акционери в дружеството или членове на кооперацията, учредяващи групова практика; 4) диплома за съответното висше образование на лицата, които ще управляват, съответно ще работят в лечебното заведение; 5) документ за призната специалност на лицата, които ще ръководят, съответно ще работят в лечебното заведение, а в случаите по чл. 14а – документ, че лицето е прието за обучение за придобиване на специалност по обща медицина; 6) документи за платена държавна такса по чл. 41, ал. 4, както и по чл. 46 от Закона за здравето.

⁴ **Генев, Ст. и Б. Маркова.** *Промените в Закона за лечебните заведения – отражение на обществените очаквания за по-добро здравеопазване* [online:] <https://trudipravo.bg/izbrani-statii/promenite-v-zakona-za-lechebnite-zavedeniya-otrazhenie-na-obshtestvenite-ochakvaniya-za-po-dobro-zdraveopazvane>

Съгласно чл. 46 от ЗЛЗ всички лечебни заведения за болнична помощ подлежат на административен разрешителен режим за осъществяване на своята дейност. Разрешение за осъществяване на лечебна дейност се издава от министъра на здравеопазването, по предложение на изпълнителния директор на Изпълнителна агенция „Медицински надзор“, при спазване на изискванията относно устройството, дейността и вътрешния ред за този вид лечебно заведение, регламентирани в Наредба № 29 от 23.11.1999 г. за основните изисквания, на които трябва да отговарят устройството, дейността и вътрешният ред на лечебните заведения за болнична помощ, диспансерите и домовете за медико-социални грижи. Разпоредбата на чл. 46, ал. 4 от ЗЛЗ предвижда, че по отношение на лечебни заведения за болнична помощ и комплексни онкологични центрове компетентността за издаване на разрешение за осъществяване на лечебна дейност принадлежи на Министерски съвет.

Условията за издаване на разрешение за осъществяване на лечебна дейност са предвидени в закона – представяне на заявление до министъра на здравеопазването, към което се прилагат изброени от закона документи: 1) документ за актуална регистрация по националното законодателство, издаден от компетентен орган на съответната държава – за дружествата, регистрирани в държава – членка на Европейския съюз, или в държава – страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство; 2) правилник за устройството, дейността и вътрешния ред на лечебното заведение; 3) диплома за съответното висше образование на лицата, управляващи лечебното заведение, а за лицата по чл. 63, ал. 1, съответно и диплома, свидетелство или удостоверение за квалификация по здравен мениджмънт или диплома, или свидетелство за придобита образователна и/или научна степен, специалност или преминато обучение за повишаване на квалификацията по чл. 43 от Закона за висшето образование в областта на здравния мениджмънт; 4) данните от документа за самоличност – за членовете на управителните и контролните органи на лечебното заведение; 5) стандартните оперативни процедури, които съдържат подробни пис-

мени описания на последователността и начина на извършване на дейностите по трансплантация за всеки специфичен процес, материалите и методите, които ще се използват, и очаквания резултат – за тъканните банки; 6) документи за платена държавна такса по чл. 49, ал. 5 и по чл. 46 от Закона за здравето. В 75-дневен срок от подаване на документите по чл. 47 министърът на здравеопазването, по предложение на изпълнителния директор на Изпълнителна агенция „Медицински надзор“, издава разрешение за осъществяване на лечебна дейност на лечебното заведение, в което се посочват видовете лечебни дейности, които то ще извършва, или прави мотивиран отказ за издаването му.

Държавното регулиране на стопанската дейност при извършване на дейност на лечебни заведения за болнична помощ, въведена в ЗЛЗ, не съответства напълно на общите правила, разписани в ЗОАРАКСД и на духа на закона. Вярно е, че въвеждането на разрешителен режим е допустимо единствено в ограничен брой случаи, свързани с повишен риск за националната сигурност или общественения ред в Република България или личните или имуществените права на гражданите, или на юридическите лица (чл. 24, ал. 1 от ЗОАРАКСД), а здравеопазването несъмнено е и основен стълб на националната сигурност, но следва да се вземе предвид, че по правило разрешение се издава за всяка отделна сделка, а лицензът е предвиден като условие за осъществяване на определена дейност.

2. КОНТРОЛЪТ НА МИНИСТЪРА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО ВЪРХУ ДЕЙНОСТТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ ЗАВЕДЕНИЯ ЗА БОЛНИЧНА ПОМОЩ

Компетентността да се упражнява административен контрол при осъществяване на лечебна дейност се осъществява от различни органи – Националната здравноосигурителна каса; регионални здравни инспекции; Изпълнителна агенция „Медицински надзор“ и министъра на здравеопазването. Този извод следва от систематичното тълкуване на множеството нормативните актове, които уреждат обществените отно-

шения, свързани с оказването на медицинска помощ при опазване здравето на гражданите.

Съгласно чл. 5, т. 5 от Устройствения правилник на Министерство на здравеопазването министърът контролира лечебната дейност в случаите, посочени в закон. От гледна точка на момента на упражняване на контролните правомощия, контролът на министъра може да бъде както предварителен (при издаване на разрешение за осъществяване на лечебна дейност от лечебно заведение за болнична помощ), така и текущ (при отнемане на издаденото разрешение за осъществяване на лечебна дейност от лечебно заведение за болнична помощ). Примери за изрично закрепени в закона контролни правомощия на министъра на здравеопазването са разпоредбите на чл. 48, ал. 3 от ЗЛЗ, съгласно която министърът на здравеопазването, по предложение на изпълнителния директор на Изпълнителна агенция „Медицински надзор“, издава разрешение за осъществяване на лечебна дейност на лечебното заведение или прави мотивиран отказ за издаването му, и чл. 51 от ЗЛЗ, съгласно която той може да отнеме разрешението за осъществяване на лечебна дейност, с писмена мотивирана заповед, в която се посочва датата, от която се прекратява извършването на лечебна дейност. На министъра на здравеопазването са възложени само и единствено правомощията по чл. 51 от ЗЛЗ при осъществяване на текущ контрол върху дейността на лечебните заведения. От изложението следва, че министърът не е компетентен да ангажира административнонаказателната отговорност на субектите при извършени административни нарушения, а само да прилага принудителни административни мерки. В частност предвиденото в закона отнемане на разрешението за осъществяване на лечебна дейност е принудителна административна мярка, която има превантивен, а не наказателен характер.

3. ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАЖНЯВАНЕТО НА КОНТРОЛА НА МИНИСТЪРА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

Въпросът дали министърът на здравеопазването действа в условията на оперативна самостоятелност или на обвърза-

на компетентност при упражняването на правомощието си по чл. 51 от ЗЛЗ е бил предмет на анализ в Решение № 2036 от 10.02.2020 г. по адм. дело № 8875/2019 г. на ВАС, 5-членен състав, докладчик съдията Мартин Аврамов. Решението е подписано с особено мнение от двама от съдиите. Мнозинството от съдебния състав счита, че употребата в разпоредбата на глагола „може“ недвусмислено сочи на възлагането на правомощие, което се упражнява при оперативна самостоятелност, т.е. при установяване на предпоставките по чл. 51, ал. 1 от ЗЛЗ министърът не е обвързан с едно-единствено решение, да отнеме издаденото разрешение, а разполага и с втора възможност – да не разпорежи тази правна последица. Дори и хипотезата на чл. 51, ал. 1, т. 2 от ЗЛЗ, която съдържа най-сериозното нарушение на закона като основание за отнемане на разрешението, разпоредбата на закона не свързва с тежестта на противоправното поведение възникването на една предопределена неблагоприятна правна последица, а изисква отделна и съобразена със случая преценка дали тя да бъде приложена. Оперативната самостоятелност не може да се постави под съмнение от отсъствието на изричен алтернативен вариант на второто възможно и по-благоприятно за адресата решение (да не се издаде въобще акт за отнемане) чрез предприемането на други действия с по-нисък интензитет. В този смисъл въздържането от упражняване на правомощието е допустим от закона начин на разрешаване на въпроса, ако прекратяването на дейността би било несъразмерно на целта, с която законът е оправомощил органа да разпорежи отнемане на разрешението. Позитивното право предоставя на администрацията достатъчно способности за въздействие върху дейността на лечебните заведения с оглед привеждането им в съответствие с дължимото, преди да пристъпи мотивирано към използването на най-утежняващата правна мярка. Принципът за съразмерност по чл. 6 от АПК би могъл да се счита за накърнен само поради неаргументирано дадения приоритет на едното от двете законосъобразни решения.

Подобно разрешение обаче противоречи на основни постулати, възприети в административноправната теория. В

правната литература е отбелязано многократно, че не може да се откаже прилагането на един закон по съображения, че не е целесъобразен, или да се търсят целесъобразни разрешения извън закона⁵, т.е. след като законодателят е предвидил една-единствена принудителна административна мярка, същата следва да бъде приложена, винаги когато са налице предпоставките, посочени в хипотезата на правната норма.

Членовете на съдебния състав, подписали решението с особено мнение, считат, че тълкуването на разпоредбата на чл. 51, ал. 1 от ЗЛЗ в логическа връзка с останалите разпоредби на ЗЛЗ налага извод, че правната норма не определя упражняване на правомощия от министъра на здравеопазването в хипотеза на оперативна самостоятелност. Двете възможности „да отнеме“ или „да не отнеме“ разрешение на лечебно заведение при наличие на факти, осъществяващи хипотезата на чл. 51, ал. 1, т. 2 от ЗЛЗ, не могат да постигнат в еднаква степен целта на закона. Бездействие от страна на министъра и неупражняването на предоставеното му правомощие по чл. 51 от ЗЛЗ не е подчинено на целта на закона за регулиране на отношения, свързани с дейността на лечебните заведения като гаранция за защита здравето на хората. Изразът „може“ в чл. 51 от ЗЛЗ трябва да се тълкува като възлагане на материална компетентност, оправомощаване на министъра на здравеопазването, и то в условия на обвързана компетентност. Контролни функции върху лечебната дейност на лечебните заведения за болнична помощ не се осъществяват и не могат да бъдат осъществени с бездействие на министъра на здравеопазването. Затова двете възможности да действа или да бездейства не са в еднаква степен законосъобразни. Да се приеме, че министърът на здравеопазването действа в условие на оперативна самостоятелност по чл. 51, ал. 1 от ЗЛЗ и може да отнеме, но може по своя преценка и да не отнеме разрешение при осъществен фактически състав на чл. 51, ал. 1, т. 2 от ЗЛЗ, означава да се приеме, че съществува „свободна оперативна самостоятелност“ за административния орган да реши на кого и дали въобще да отнеме

⁵ Ангелов, А. Обезпечение на закоността на държавното управление на НРБ. София: БАН, 1952, стр. 9 – 14.

разрешение. „Свободна оперативна самостоятелност“ обаче като понятие в нашето право няма.

Възприетата от съдиите, подписали решението с особено мнение, теза се подкрепя и от административноправната теория. Обвързаната компетентност и оперативната самостоятелност не отговарят на въпроса дали органът е овластен да действа, на това отговаря по-общото понятие за компетентност, а как да действа, какво по съдържание трябва да бъде неговото решение⁶, т.е. разпоредбата на чл. 51 от ЗАЗ, урежда материална компетентност.

Предвид факта, че съдиите са на коренно противоположни мнения, следва да се отбележи, че на българската административноправна теория не е чужда идеята за съществуване на т.нар. юридически конструкция на „преплитане“ на оперативна самостоятелност и обвързана компетентност. Тази теза се възприема и от съдебната практика, видно от мотивите на Решение от 18.10.2022 г. по адм. дело № 1681/2021 г. на Административен съд – гр. Варна. Случаят касае разпоредбата на чл. 186 от Закона за данък върху добавената стойност /ЗДДС/, която оправомощава компетентните органи да прилагат принудителната административна мярка запечатване на обект за срок до 30 дни. В този случай контролният орган не може да бездейства. Той е длъжен да упражни контролните си правомощия и да приложи принудителната административна мярка, т.е. по отношение на прилагане на мярката действа в условията на оперативна самостоятелност. Свободно усмотрение проявява при определяне на срока, за който да бъде приложена мярката. Изхождайки от тезата, изградена от проф. Кино Лазаров, че възможността на административния орган да преценява, съобразява и избира, когато действа в условията на оперативна самостоятелност, е открита в три направления – дали да действа, или да се въздържа от действие; кога да действа (избор на момента) и как да действа (какво по

⁶ **Лазаров, К.** Актуални трудове: Принудителни административни мерки: Недействителност на административните актове: Обвързана компетентност и оперативна самостоятелност. София: Сиела, 2017, стр. 333.

същество да бъде неговото решение), може да заключим, че в разглеждания случай при приложението на принудителната административна мярка по чл. 186 от ЗЗДС компетентният орган действа в условията на обвързана компетентност по отношение на въпроса дали да действа, и в условията на оперативна самостоятелност при определяне на срока за прилагане на мярката – т.е. по отношение на въпроса как да действа.

Грамматическото тълкуване на разпоредбата на чл. 51 от ЗЛЗ води до несъмнения извод, че при упражняване на правомощията си министърът на здравеопазването, освен да отнеме издаденото разрешение за осъществяване на лечебна дейност, не разполага с друга правна възможност. Очевидно той няма право на избор по отношение на преценката дали да действа. Свободно усмотрение няма и по второто направление за избор на момента на действие. Разпоредбата на чл. 51, ал. 1 от ЗЛЗ изчерпателно посочва нарушенията, които представляват правно основание за прилагане на принудителна административна мярка: 1) когато разрешението е издадено въз основа на неверни данни, установени по съответния ред след неговото издаване; 2) когато се извършват лечебни дейности извън тези, за които е издадено разрешението; 3) когато се нарушава Глава трета, Раздели I, II и III и Глава четвърта, Раздели III и IV от Закона за здравето; 4) когато е установено повторно нарушение на изискванията на Закона за лечебните и/или повторно нарушение на утвърдените медицински стандарти по чл. 6, ал. 1 и/или повторно нарушение на здравните изисквания; 5) когато не е започнало или е спряно извършването на лечебна дейност в продължение на 3 месеца; 6) когато е постъпило искане от лечебното заведение за преустановяване на лечебната дейност, към което е приложено решение на неговия собственик; 7) когато е прекратено юридическото лице. В случаите, когато разрешението се отнема заради допуснати нарушения на ЗЛЗ, ЗЗ или утвърдените медицински стандарти, закон предвижда и още едно условие за предприемане на действие от страна на министъра – предложение на изпълнителния директор на Изпълнителната агенция „Медицински надзор“. Видно е, че по отношение на третото направление как да действа

правната норма пряко диктува какво да е поведението на министъра на здравеопазването. Друга принудителна мярка освен отнемане на разрешението за осъществяване на лечебна дейност не е предвидена.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Видно от настоящото изложение, може да стигнем до обоснования извод, че прави са членовете на съдебния състав, подписали Решение № 2036 от 10.02.2020 г. по адм. дело № 8875/2019 г. на ВАС с особено мнение. Считам, че използваната от законодателя дума „може“ не е достатъчна до обоснове извода, че при упражняване на правомощията си по отнемане на разрешение за извършване на лечебна дейност министърът на здравеопазването действа в условията на оперативна самостоятелност. При прилагането на тази принудителна административна мярка обаче всякога следва да се има предвид разпоредбата на чл. 52 от Конституцията на Република България, закрепваща основното право на гражданите, гарантиращо им достъпна медицинска помощ. Закриването на единствено лечебно заведение за болнична помощ в населено място или на лечебно заведение, обслужващо значителен брой граждани, несъмнено би накърнило посоченото право.

В заключение, нормативната уредба, уреждаща правомощието на министъра на здравеопазването да приложи принудителна административна мярка отнемане на разрешението за осъществяване на лечебна дейност, се нуждае от прецизиране. Действащата разпоредба на чл. 51 от ЗЛЗ, на първо място, не предвижда друга възможност освен прилагане на мярката, когато са налице законовите основания за това, доколкото контролни функции не могат да се упражняват чрез бездействие, а на следващо – не предвижда възможност за прилагане на друга мярка освен посочената – отнемане на разрешението за осъществяване на лечебна дейност.

ПРАВОТО НА НАПУСКАНЕ НА СЪДРУЖНИК ИЛИ АКЦИОНЕР ПРИ ПРЕОБРАЗУВАНЕ В ДРУЖЕСТВО ОТ ДРУГА ДЪРЖАВА ЧЛЕНКА

Цвета Гаврилова*

Резюме: Настоящото изложение има за цел да представи накратко какво представлява преобразуването в дружество от друга държава членка, уредено в чл. 265т и следващите от Търговския закон, както и да анализира причините, довели до „възникването“ на този вид преобразуване. Скицирана е правната рамка, която урежда преобразуването на ниво Европейски съюз. На следващо място фокусът в изследването се поставя на защитното право на съдружник или акционер да напусне преобразуващото се дружество, предпоставките за възникване на това право, анализ на възможностите за упражняване на правото, последиците от упражняването му, както и механизмите за защитата му. Разгледани са необичайни хипотези, в които би възникнало правото за напускане на дружеството.

Ключови думи: преобразуване; преместване на седалище; защита на съдружници и акционери; право на напускане.

EXIT RIGHT OF A SHAREHOLDER UPON CROSS-BORDER CONVERSION INTO A COMPANY OF ANOTHER MEMBER STATE

Tsveta Gavrilova

---

* Адвокат от Софийската адвокатска колегия. Докторант в докторска програма „Гражданско и семейно/Търговско право“ към катедра „Гражданскоправни науки“ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Abstract: This article aims to provide a concise overview of the cross-border transformation into a company of another Member State, as regulated in Article 265t et seq. of the Commercial Act, and to analyze the reasons that have given rise to this form of restructuring. It sketches the legal framework governing cross-border conversions at the European Union level. Subsequently, the study focuses on the protective right of a partner or shareholder to exit the converting company: the conditions under which this right arises; an analysis of the means by which it may be exercised; the legal consequences of its exercise; and the mechanisms available to safeguard it. Finally, it examines exceptional scenarios in which the right to withdraw from the company may be triggered.

Key words: transformation; transfer of registered office; protection of partners and shareholders; exit right.

I. ПРЕОБРАЗУВАНЕ В ДРУЖЕСТВО ОТ ДРУГА ДЪРЖАВА ЧЛЕНКА

С Директива (ЕС) 2019/2121 на Европейския парламент и на Съвета от 27 ноември 2019 г. за изменение на Директива (ЕС) 2017/1132 във връзка с презграничните преобразувания, сливания и разделяния („Директивата“), се въведоха правила относно провеждането на т.нар. презгранично преобразуване (чл. 86а и сл.). Съгласно чл. 86б, пар. 2 презгранично преобразуване е „операция, при която едно дружество, без да е прекратено, ликвидирано или в процес на ликвидация, преобразува правната си форма, под която е регистрирано в изходната държава членка в правна форма на дружество от държавата членка по местоназначение, съгласно изброяването в приложение II, и прехвърля поне седалището си в държавата членка по местоназначение, като запазва своята правосубектност“.

Тези промени в Директивата са предшествани от поредица дела пред Съда на Европейския съюз (СЕС)¹, в които са

¹ СЕО, Решение от 5 ноември 2002 г., Überseering BV, C-208/00, EU:C:2002:632;

СЕО, Решение от 30 септември 2003 г., Inspire Art, C-167/01,

засегнати и дискутирани темите относно свободата на установяване, така както е уредена в чл. 49, ал. 2 във връзка с чл. 54 Договора за функциониране на Европейския съюз (ДФЕС), възможността търговско дружество да премести седалището си и изискванията към дружествата за провеждане на тази процедура, съотношение между вписано седалище, реално седалище и място на извършване на стопанска дейност и т.н. Въпреки че свободата на установяване, икономическият растеж и развитие на вътрешния пазар без вътрешни граници са силно стимулирани от правото на Европейския съюз, липсата на правна рамка относно презграничните преобразувания създаваше пречки и затруднения пред търговските дружества, както и неяснота относно изискванията, на които трябва да отговарят.

Едно от знаковите решения на СЕС в тази връзка е Решение на Съда (голям състав) от 25 октомври 2017 г. (преюдициално запитване от Sąd Najwyższy – Полша) по Дело C-106/16². По него са разгледани въпроси относно свободата на установяване на полско търговско дружество, необходимостта от провеждането на процедура по ликвидация при прехвърляне на седалището на дружеството от Полша в Люксембург, както и възможните противоречия в уредбата на законодателството на двете държави членки. След подробно изследване на фактическите особености на казуса, както и на съответните разпоредби от полското и люксембургското право, СЕС постановява в своето решение, че:

(i) търговско дружество може да премести седалището си по устав, без да променя основното си място на стопанска дейност, и това само по себе си не води до отпадане на приложението на чл. 49 и чл. 54 ДФЕС; и

EU:C:2003:512;

СЕО, Решение от 13 декември 2005 г., SEVIC Systems AG, C-411/03, EU:C:2005:762;

СЕС, Решение от 12 юли 2012 г., VALE Építési kft C-378/10, EU:C:2012:440.

² СЕС, Решение от 25 октомври 2017 г., Polbud – Wykonawstwo, C-106/16, EU:C:2017:804.

(ii) не е допустимо да се предвидят изисквания към дружеството да бъде ликвидирано в изходната държава, за да премести седалището си в приемащата държава.

Това решение на СЕС оказва съществено влияние при оформяне на правната рамка относно презграничните преобразувания, която беше създадена с Директивата.

Правилата на Директивата бяха въведени и в българското законодателство, като беше създадена национална правна уредба на презграничното преобразуване със Закона за изменение и допълнение на Търговския закон³. Създаде се раздел VI, озаглавен „преобразуване в дружество от друга държава членка“. Съгласно чл. 265т, ал. 1 такъв тип преобразуване се наблюдава, „когато капиталово дружество със седалище в Република България (преобразуващо се дружество) премества своето седалище и приема правната форма на дружество, което е създадено в съответствие със законодателството на друга държава членка, има седалище, централно управление или основно място на дейност в друга държава членка и е от вид, посочен в Приложение II на Директива (ЕС) 2017/1132 (преобразувано дружество)“. Отделно, чл. 261, ал. 4 ТЗ гласи, че „капиталово дружество може да се преобразува и като премести седалището си и приеме правна форма на дружество от друга държава членка“. От тези разпоредби можем да направим следните изводи:

- Българско капиталово дружество може да се преобразува, като премести седалището си и приеме правната форма на дружество от друга държава членка.

- Съгласно българския ТЗ единствено капиталовите дружества по смисъла на чл. 64, ал. 3 ТЗ могат да преобразуват по реда на чл. 265т ТЗ, като преместят седалището си.

- Дружества от други държави членки могат да преместят седалището си в България и да приемат правната форма на капиталово дружество съгласно националната ни уредба.

Преобразуването в дружество от друга държава членка разкрива сходства с националните преобразувания по отношения на някои от елементите от фактическия си състав

³ Обн. ДВ, бр. 82 от 2024 г.

като например: изготвянето на план за преобразуване и на доклад на управителния орган, проверка на преобразуването от нарочен проверител, обявяване на плана за преобразуване и доклада към него в търговския регистър, вземане на решение на общото събрание и т.н. Разбира се, има специфики в процедурата по извършването му, но това, което го откроява съществено, е, че в резултат на презграничното преобразуване дружеството променя своето седалище и приема правна форма на дружество съгласно националната уредба на приемащата държава.

Това съответно води до промяна не само на приложимото към дружеството национално право, а и на приложимото право по отношение на неговите съдружници и акционери, кредитори и работници и служители. Именно тези три групи лица и техните права и интереси изглежда биха били засегнати в най-голяма степен при провеждане на презграничното преобразуване. Поради тази причина при разработването на Директивата се поставя акцент върху това държавите членки да създадат гаранции, които в максимална степен да защитят правата на тези три основни групи лица, които се намират в различни правоотношения с дружеството.

Един от защитните механизми, уредени в полза на съдружниците и акционерите при преобразуване в дружество от друга държава членка, е предвиденото право на тези лица да напуснат дружеството (чл. 265ъ ТЗ). В настоящото изложение фокусът е поставен именно върху това право на членовете на дружеството и спецификите, с които то се откроява.

II. ПРАВО НА НАПУСКАНЕ НА СЪДРУЖНИК ИЛИ АКЦИОНЕР ПО РЕДА НА ЧЛ. 265Ъ ТЗ

1. Същност на правото на напускане

В Директивата се поставя акцент върху това, че липсва хармонизация в уредбата на гаранциите, които се предоставят на съдружниците и акционерите при презграничните операции (вж. съображение 17 от Преамбюла на Директивата).

Именно това е една от основните пречки за провеждането на презграничното преобразуване и налага уреждането на подходящи гаранции в полза на съдружниците и акционерите⁴.

В тази връзка беше създаден чл. 86и от Директивата, съгласно който членовете на дружеството, които са гласували против плана за презгранично преобразуване, могат да се разпоредят със своите акции или дялове срещу получаването на адекватно парично обезщетение. На практика това означава, че за членовете на дружеството е предвидена възможност да прекратят участието си в дружеството, ако преценят, че продължаването на дейността на дружеството в друга държава членка вследствие на презграничното преобразуване, би било прекомерно обременително за тях. Правилото на чл. 86и от Директивата е въведено в националното ни законодателство в чл. 265ъ, ал. 1 – 3 ТЗ.

Чл. 265ъ, ал. 1, изр. 1 от Търговския закон гласи, че съдружник или акционер в преобразуващото се дружество, който е гласувал против решението за преобразуване, има право да напусне дружеството срещу получаване на парично обезщетение. Това право е уредено в полза преди всичко на малцинствените акционери и съдружници, доколкото те не биха могли да възпрепятстват с гласовете си вземането на решение за провеждане на преобразуването, а трансграничният елемент на този вид преобразуване неминуемо води до сериозни промени както за самото дружество, така и за съдружниците и акционерите в частност.

По своята същност правото на напускане е **преобразуващо право** на съдружник или акционер, което се упражнява чрез изпращането на уведомление до дружеството.

Това право не ограничава съдружника или акционера да пристъпи към друго средство за защита – например да оспори преобразуването по реда на чл. 263о от Търговския закон при наличие на посочените предпоставки. Следва да се посочи, че докато при правото на напускане съдружниците и акцио-

⁴ В този смисъл Kuhnle, K. European Corporate Law. Article-by-Article Commentary. Edited by Kindler, P., Lieder, J. Nomos Verlagsgesellschaft mbh & Co, Baden-Baden, 2021, p. 436.

нерите субективно преценяват дали да защитят правата си по този ред, то при оспорване на преобразуването законът по-скоро гържи сметка за обективни нарушения при провеждането на преобразуването, при наличието на които възниква специален ред за защита на правата на съдружниците и акционерите. Правото на напускане не лишава съдружника или акционера и от другите възможности да прекрати участието си в дружеството, като например пристъпи и към продажба на дяловете/акциите си⁵. В този случай следва да са спазени законовите изисквания за прехвърляне на дяловете или акциите на трето лице.

2. Възникване на правото на напускане

Съгласно чл. 265ъ от Търговския закон, възникването на правото на съдружник или акционер да напусне дружеството е обусловено от осъществяването на едно условие – съдружникът или акционерът да е **гласувал против решението за преобразуване**.

Следва да се обърне внимание, че при „националните“ преобразувания (т.е. при които не е налице трансграничен елемент) правото на напускане е уредено по малко по-различен начин. Възникването му е обусловено от наличието на още една, допълнителна предпоставка – правното положение на съдружника или акционера да се променя след преобразуването (чл. 263с, ал. 1 ТЗ). Логично тази предпоставка не е въведена при упражняване на правото на напускане при преобразуването в дружество от друга държава членка, защото в този случай правното положение на съдружниците и акционерите се променя *per se*. Това следва от факта, че с промяната на седалището се променят също и правната форма на дружеството, и приложимото към него право. То следва да отговаря на изискванията на правото на приемащата държава членка, както и да съблюдава правилата му при осъществяване на търговската си дейност. Промените, които настъпват за дружеството, надхвърлят пределите на търговското право. В резултат на преобразу-

⁵ В този смисъл Калайджиев, А. Преобразуване в дружество от друга държава членка. – Адвокатски преглед, 2024, № 5, стр. 36.

ването дружество ще се подчинява и на различен данъчен режим, административните процедури, които ще спазва, ще са различни, в уредбата на трудовоправните отношения с работниците и служителите също ще са налице особености и т.н. Именно тези сериозни, фундаментални промени, които настъпват автоматично с осъществяване на преобразуването, са провокирали законодателя да уреди упражняване на правото на напускане при преобразуване по реда на чл. 265т ТЗ по по-различен начин в сравнение с чл. 263с ТЗ.

Предпоставката, уредена в чл. 265ъ, ал. 1 ТЗ, предполага активна позиция от страна на съдружника или акционера. При провеждане на общото събрание за вземане на решение дали да бъде извършено преобразуването, съдружникът или акционерът следва да присъства и да гласува против преобразуването. Въздържането при гласуване или отсъствие от общото събрание лишават съдружника или акционера от правото да напусне дружеството⁶. Последниците, до които води правото на напускане, интересът на дружеството и на останалите съдружници и акционери, както и необходимостта от правна сигурност налагат този извод.

В допълнение към горното следва да се отбележи, че за да се избегне вероятността съдружник или акционер да злоупотреби с правото си на напускане, се приема, че той следва да е гласувал против преобразуването с всички притежавани от него акции или дялове⁷. „Частично“ подкрепяне на преобразуването не е допустимо. Това разбиране следва и от логиката заг правото на напускане – то е средство за защита на съдружник или акционер срещу промените в правното му положение, които ще настъпят в резултат на преобразуването. Съображенията на съдружника или акционера за прекратяване на участието му в дружеството следва да са толкова сериозни и значими, че дори „частично“ подкрепяне на преобразуването от негова страна да е немислимо.

Доколкото съгласно чл. 265ъ ТЗ правото да напусне дружеството принадлежи на съдружник или акционер, интерес

⁶ Вж. Калайджиев, А. Ор. cit., стр. 35.

⁷ Вж. Калайджиев, А. Ор. cit., стр. 35.

предизвиква въпросът разполагат ли с това право акционерите, които притежават привилегировани акции без право на глас. В чл. 86и, пар. 1, изр. 2 от Директивата изрично е посочено, че държавите членки могат да предоставят правото на напускане и на други членове на дружеството. Така например в Испания правилата на Директивата са транспонирани в Кралски декрет-закон № 5 от 28 юни 2023 г.⁸ В чл. 86 от него, озаглавен „Защита на съдружниците и акционерите“, е предвидено, че правото на членовете на дружеството да се разпоредят с акциите и дяловете си принадлежи и на акционерите, притежаващи акции без право на глас.

В нашия Търговски закон не е уредена изрично хипотезата относно акционерите, притежаващи акции без право на глас. Логиката на защитата, уредена чрез правото на напускане обаче предполага, че промените, които ще настъпят за дружеството, биха засегнали всички акционери – както притежателите на обикновени акции, така и тези с привилегировани акции, включително и акции без право на глас. Както бе посочено по-горе, законът не поставя и изискване правното положение на акционера да се променя в резултат от преобразуването (за разлика от „националните“ преобразувания), за да е налице право да напусне дружеството. Тези промени следват *per se* от същността на това преобразуване. Поради тези причини следва да се приеме, че акционерите, притежаващи акции без право на глас, също са титуляри на правото по чл. 265ъ ТЗ.

Друг интересен въпрос е дали правото на напускане по реда на чл. 265ъ ТЗ може да бъде дерогирано от уговорки в дружествения договор, съответно в устава на дружеството. Правото на напускане е уредено основно в полза на малцинствените съдружници и акционери, които чрез гласуване не биха могли да попречат на вземането на решение за преобразуване на дружеството. Доколкото уговорки, с които се изключва

⁸ Real Decreto-ley 5/2023, de 28 de junio, por el que se adoptan y prorrogan determinadas medidas de transposición de Directivas de la Unión Europea en materia de modificaciones estructurales de sociedades mercantiles y conciliación de la vida familiar y la vida profesional de los progenitores y los cuidadores; y de ejecución y cumplimiento del Derecho de la Unión Europea.

правото на напускане, биха могли да оцетят малцинствените съдружници и акционери, изглежда обосновано да се приеме, че правото на напускане не може да бъде дерогирано чрез дружествения договор, съответно устава на дружеството.

3. Упражняване на правото на напускане

Правото на напускане по реда на чл. 265⁹ ТЗ се упражнява чрез изпращането на уведомление до дружеството в срок от 1 месец от провеждане на общото събрание. Уведомлението е „едностранно извънсъдебно изявление“⁹, адресирано до дружеството, с което съответният съдружник или акционер заявява желанието си да напусне дружеството. Законът предвижда нотариално заверена форма за действителност на изявлението.

В изпълнение на изискването на чл. 86и, пар. 2 от Директивата в ТЗ е въведена алтернатива на нотариално завереното уведомление. Предвидена е възможността съдружникът или акционерът да съобщи на дружеството за своето намерение за напускане чрез изпращането на съобщение по електронна поща. В този случай уведомлението следва да е подписано с електронен подпис. Въвеждането на електронното уведомление като алтернатива на нотариално завереното не само би облекчило упражняването на правото на напускане, но и би ускорило процеса по уведомяване на дружеството, съответно по предприемане на следващи действия във връзка със заявеното от съдружника или акционера желание за напускане на дружеството.

Законът не съдържа уредба на задължително съдържание на уведомлението. Последното следва ясно и недвусмислено да разкрива желанието на съдружника или акционера да прекрати участието си в дружеството. Това би позволило на дружеството да има яснота и сигурност дали ще са налице промени в членовете му, за да може да предприеме съответни действия по отношение на „освободените“ дялове или акции.

Уведомлението следва да се изпрати до дружеството в сравнително кратък срок – 1 месец от провеждането на об-

⁹ Вж. Калайджиев, А. *Op. cit.*, стр. 35.

щото събрание. Това разрешение на законодателя е продиктувано от необходимостта последиците на преобразуването да бъдат стабилизирани във възможно по-кратки срокове.

4. Последици от упражняване на правото на напускане

Последиците за съдружника или акционера, който е упражнил правото си за напускане на дружеството, настъпват на датата на преобразуването. С други думи, възникването им е предпоставено от финализирането на процедурата по преобразуване.

Първата последица е, че се прекратява участието на съдружника или акционера в дружеството. Втората последица е, че в полза на съдружника или акционера възниква правото да получи парично обезщетение, съответно на стойността на дяловете или акциите, които е притежавал (чл. 265ъ, ал. 2 ТЗ). Паричното обезщетение поначало се определя в плана за преобразуване (чл. 265ъ, т. 9 ТЗ). Стойността му обаче се анализира и в доклада на проверителя (чл. 265ц, ал. 2 и ал. 3 ТЗ). Предвидено е, че обезщетението следва да е адекватно и разумно, „т.е. да съответства на стойността на участието преди преобразуването“¹⁰. Законът не съдържа критерии за извършването на тази преценка, като проверителят следва да приложи специализирани методи и специфични знания, за да може да направи заключението, че предложеното обезщетение е адекватно и разумно.

В случай че съдружникът или акционерът сметне, че паричното обезщетение не е адекватно и разумно, той разполага с допълнително защитно средство – може да поиска допълнително обезщетение чрез завеждането на иск срещу дружеството (чл. 265ъ, ал. 2, изр. 3 ТЗ). Доколкото съдружникът или акционерът не може да повлияе на това как ще бъде определено паричното му обезщетение в плана за преобразуване и съответно в доклада на проверителя, законът му предоставя този иск като допълнително средство за защита на правата му.

Предмет на оспорване е единствено размерът на паричното обезщетение, а не процедурата по преобразуване. Искът

¹⁰ Вж. Калайджиев, А. *Op. cit.*, стр. 37.

по своя характер е осъдителен. Отвѣтник по него е преобразуваното дружество, независимо дали има сѣдалище в Република България. Въпреки това интересно е да се посочи, че компетентен да разгледа иска е окръжният съд по сѣдалище на преобразуващото се дружество. Това е допълнително улеснение за съдружника или акционера за провеждането на този иск.

В ТЗ не е предвиден изричен срок, в който съдружникът или акционерът да има право да предяви иска за допълнително парично обезщетение. Доколкото обаче, за да не се злоупотребява с правото на иск, както и за да могат да бъдат стабилизирани последиците от упражненото право на напускане, следва да се приеме, че за него е приложим 3-месечният преклузивен срок съгласно чл. 265¹¹, ал. 3 ТЗ¹¹.

Следва да се посочи, че при упражнено и реализирано право на напускане **последници настъпват и за самото дружество**. Вследствие на прекратяването на участието на съдружник или акционер следва да бъде взето решение относно освободените дялове или акции. В зависимост от правната форма на дружеството в ТЗ са предвидени следните разрешения относно дяловете/акциите на напусналия съдружник или акционер:

(i) **При дружество с ограничена отговорност** – дяловете на напусналия съдружник се поемат от останалите съдружници, предлагат се на трето лице или с тях се намалява капиталът.

Общото събрание на съдружниците е компетентно да вземе решение по този въпрос и да определи съдбата на освободените дялове. Предвидена е възможността дяловете да бъдат предложени на трето лице, съответно то да бъде прието за съдружник в дружеството.

В Директивата не са посочени изисквания към третото лице и е предоставена свобода на държавите членки при уредбата на последиците от напускането на съдружник. В Испания например в чл. 86 от Кралски декрет-закон № 5 от 28 юни 2023 г. е предвидено, че дружеството е това, което предлага третото лице, което да придобие освободените дялове. По този начин е даден превес при защитата на интереса на

¹¹ Вж. Калайджиев, А. Op. cit., стр. 37.

съдружниците да преценят с кое трето лице да встъпят в отношения.

Нашият Търговски закон не съдържа ограничения относно това кой може да „замести“ напускащия съдружник в дружеството или критериуми, на които това трето лице следва да отговаря, за да може да придобие освободените дялове. Доколкото приемането му обаче следва да се извърши от общото събрание на съдружниците, то изглежда следва да е налице съгласие между напускащия съдружник и дружеството при определянето на третото лице, което ще встъпи в дружеството. По този начин се гарантират максимално балансирано интересите както на дружеството и на оставащите съдружници, така и на напускащия съдружник.

(ii) **При акционерно дружество** – акциите на напусналия акционер се поемат от дружеството и за тях се прилагат правилата за придобиване на собствени акции, освен чл. 187а, ал. 4.

При акционерното дружество законодателят е уредил каква е съдбата на акциите при упражнено право на напускане от страна на акционер. Не е предоставено на общото събрание на акционерите правото на избор как да постъпят с освободените акции. Придобиването на собствени акции от страна на дружеството настъпва по право¹².

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Свободата на установяване, гарантирана от правото на Европейския съюз, по отношение на търговските дружества претърпява своето развитие и усъвършенстване както на ниво съдебна практика на СЕС, така и на ниво правни актове. Директивата разгърна възможностите пред търговските дружества да се реструктурират, включително и като преместят седалището си в друга държава членка. Тези нововъведения не биха били възможни без предвиждането на адекватни гаранции в полза на членовете на търговските дружества.

¹² Вж. Калайджиев, А. Op. cit., стр. 37.

Въвеждането на правилата на Директивата в националното ни законодателство и допълването на защитните механизми, уредени в полза на съдружниците и акционерите, позволяват да се гарантира правната сигурност при провеждане на преобразуване в дружество от друга държава членка, като същевременно подпомагат ефективното функциониране на вътрешния пазар на Европейския съюз.

АДВОКАТСКИ ПРЕГЛЕД
Брой 5 / ноември 2025 г.
Висш адвокатски съвет

Технически редактор *Людмила Никова*
Коректор *Нина Джумалийска*
Предпечат *Ивайла Пеева*

Редакционна колегия

Ангел Калайджиев, главен редактор
Таня Градинарова,
Иван Стойнев,
Петя Митрева,
Гергана Иванова

Ръкописи не се рецензират и не се връщат.

Изданието се разпространява **безплатно**
чрез адвокатските съвети.
Хонорари на адвокати не се изплащат.

Адрес на редакцията

Висш адвокатски съвет
София, 1000, ул. „Калоян“ 1А
Тел.: 02 987 55 13, 02 986 28 61; факс: 02 987 65 14
e-mail: library@vas.bg
www.vas.bg

Изданието е осъществено от
„Алто комюникейшънс енд пबлшинг“ ООД
София, бул. „Васил Левски“ № 31
тел.: 02 943 87 16; e-mail: office@alto-pr.com